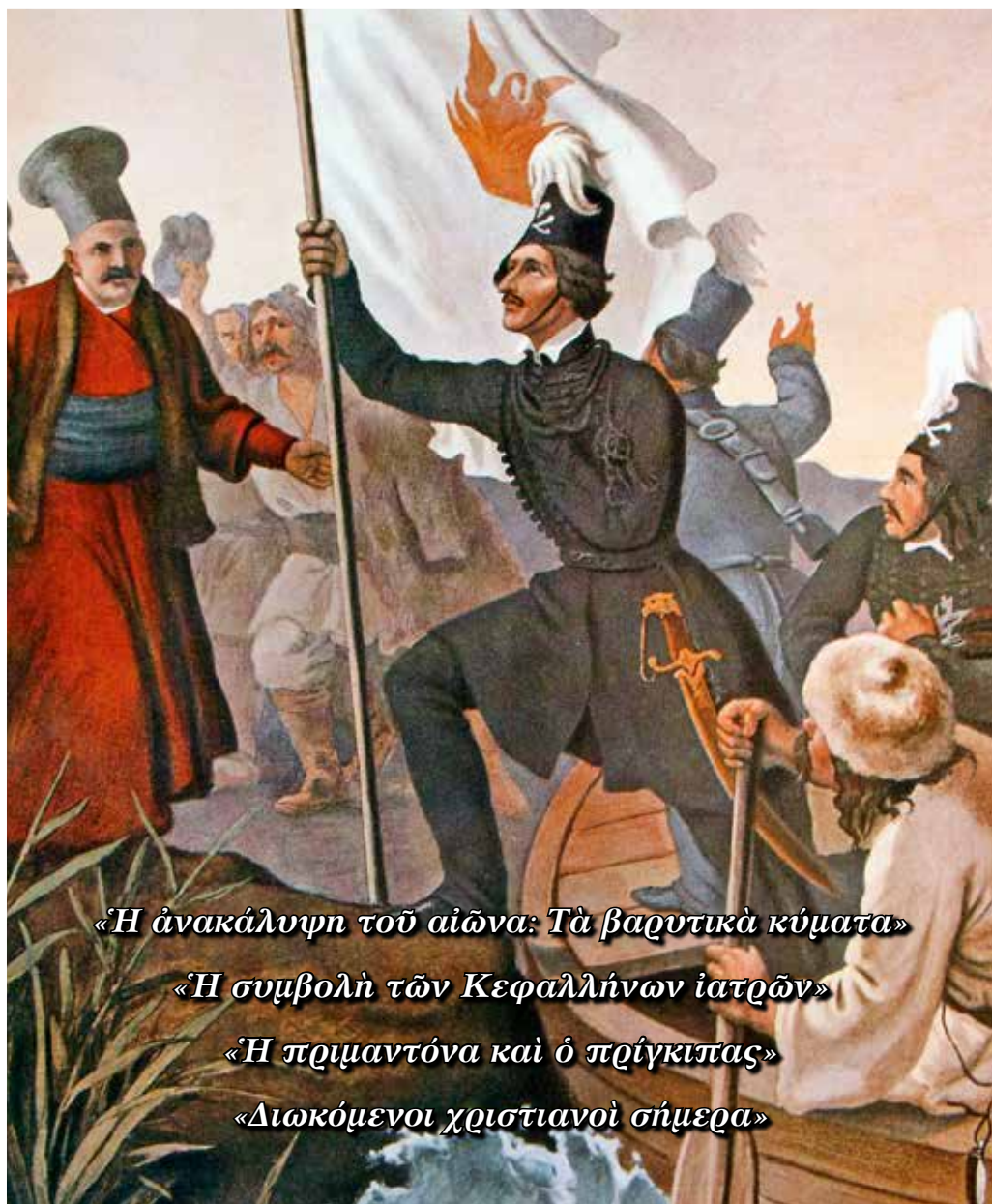

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 81^ο | ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2018 | ΑΡΙΘ. 768

«Η ανακάλυψη του αιώνα: Τα βαρυντικά κύματα»

«Η συμβολή των Κεφαλλίνων ιατρών»

«Η πρωμαντόνα και ο πρίγκιπας»

«Διωκόμενοι χριστιανοί σήμερα»

ΞΕΡΕΙΣ ΤΙ ΘΑ ΠΕΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ; Γ.Β.Μ.	41
Η ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ. ΤΑ ΒΑΡΥΤΙΚΑ ΚΥΜΑΤΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ.....	43
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΩΝ ΙΑΤΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΤΟΝ 20 ^{ΟΝ} ΑΙΩΝΑ (ΜΕΡΟΣ Α΄) ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΕΤΑΞΑΣ.....	50
Η ΠΡΙΜΑΝΤΟΝΑ ΚΑΙ Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	56
ΤΟ ΚΛΩΣΙΜΟ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝ. ΣΑΝΤΑΡΜΗΣ	66
ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΚΑΡΒΕΛΗ-ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	70
ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ ΝΙΚΟΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ	74
<i>ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ</i> ΔΙΩΚΟΜΕΝΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΣΗΜΕΡΑ Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	78

41

43

66

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Τιμή τεύχους 2€
Έτήσια συνδρομή
Έσωτερικού 10€
Έξωτερικού 20€

Έκδότης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»
Καρύτση 14, 105 61 Άθῆνα, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος
Θεληξινόης 1, 166 74 Γλυφάδα

Ἡ Ἐπιτροπή ἐπιφυλάσσει σέ ἑαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει ἢ νά συντέμνει κατά τήν κρίση της ὁποιοδήποτε χειρόγραφο. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μή, δέν ἐπιστρέφονται.

Δημιουργικό - Ἐκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Ὁλοκληρωμένες λύσεις ἔντυπης ἐπικοινωνίας
Ἄνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Ἀχαρνῶν, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τόπος ἔκδοσης: Ἀθήνα, Μάρτιος 2018

Εἰκόνα ἐξωφύλλου: Ἡ διάβαση τοῦ Προῦθου ἀπό τόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη», πίνακας τοῦ Peter von Hess (1792-1871).

ΞΕΡΕΙΣ ΤΙ ΘΑ ΠΕΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ;

Κάποτε ο Ύδαρνης, Πέρσης ευγενής που υπηρετούσε τον βασιλιά της Περσίας, προσπαθούσε να πείσει δύο Έλληνες Λακεδαιμονίους, τον Σπερθία και τον Βούλι, να προχωρήσουν στη δούλεψη του Πέρση μονάρχη: «Γιατί αποφεύγετε να γίνετε φίλοι του βασιλιά;» τούς λέει. «Δέν βλέπετε, κοιτάζοντας έμένα και τή θέση μου, πόσο ξέρει ο βασιλιάς να τιμάει τούς γενναίους άνδρες; Έτσι κι έσείς θα μπορείτε να γίνετε άρχοντες στην Ελλάδα με την έξουσία που θα σας δώσει ο βασιλιάς».

Και ή απάντηση, γεμάτη μεγαλείο και αξιοπρέπεια, γνώρισμα της αδούλωτης και αδιάφθορης έλληνικής ψυχής, του Σπερ-

συμβουλευείς για ένα πράγμα του οποίου έχεις πείρα, ενώ το άλλο, το σημαντικό, δέν το έχεις γενθεί. Το ένα τό ξέρεις, γιατί έχεις πιά μάθει να είσαι δούλος. Το άλλο όμως τό άγνοεις, άφου ποτέ δέν εξησες έλευθερος και δέν έχεις ιδέα αν ή έλευθερία είναι γλυκιά ή όχι. Αν ήξερες τί θα πεί έλευθερία, θα μάς συμβούλευε να πολεμάμε γι' αυτήν όχι μόνο με δόρατα, αλλά και με τσεκούρια».

* * *

Ο Ύδαρνης δέν εξησε μόνο μερικούς αιώνες προ Χριστού. Ζει και κυριαρχεί και κυβερνά και καθορίζει, δυστυχώς, την πορεία των λαών σε κάθε έποχή. Ζει και στις ημέρες μας με χίλιες μορφές. Αναρριχάται

Αν πλεονάζει στις ημέρες μας ο άποκρουστικός Ύδαρνης, δέν λείπουν ο Σπερθίας και ο Βούλις. Οί γενναίες και άκέραιες ψυχές που δέν γνωρίζουν έποχές έκπτώσεων των αξιών, δέν ξεπουλάνε τον ήθικό και πολιτιστικό τους πλούτο και προπάντων τήν πνευματική τους έλευθερία. Η ψυχή τους δέν δέχεται και δέν άνέχεται κανένα ζυγό δουλείας. Δέν μπαίνουν στη δούλεψη κανενός δυνάστη, με όποια καμουφλαρισμένη μορφή και αν παρουσιάζεται και όσα έλκυστικά άνταλλάγματα και αν τούς προσφέρει. Η αγάπη τής έλευθερίας δέν τούς αφήνει να μπούν κάτω από τον ίσοπεδωτικό όδοστρωτήρα που καταργεί κάθε όμορφο και αύθεντικό στοιχείο τής προσωπικότητας.

θία και του Βούλι: «Υδαρνη, ή συμβουλή που μάς δίνεις δέν είναι στα δικά μας μέτρα, δέν βρίσκει απήχηση στην ψυχή μας. Δέν πηγάζει από γνώση των πραγμάτων που ισχύει για μάς τούς Έλληνες. Μας

σε ύψηλά αξιώματα, όχι με τό αιθέριο πέταγμα του, αλλά με τό γλοιώδες έρπυσμά του. Ο Ύδαρνης πλεονάζει σήμερα. Ο άνθρωπος που συνήθισε δούλος στην ψυχή και στο φρόνημα, που φέρνει τό

δεσμά βαθιά μέσα στην καρδιά του, θέλει να κάνει και άλλους δούλους. Βολεύτηκε στη δουλεία. Μπήκε στη δούλεψη του «βασιλιά», του όποιουδήποτε σύγχρονου δυνάστη. Τακτοποιήθηκε σπίν «αυλή» του, σέ κάποιο ιδεολογικό μαντρί, σέ κάποιο κομματικό μηχανισμό, που άφιονίζει τη σκέψη, άγελοποιεί τὸ πνεῦμα καὶ τὸ καταδικάζει σέ μόνιμη ὑπολειτουργία. Στὰ χεῖλη του φυτρώνει με τὴν πιὸ μεγάλη εὐκολία ἐκεῖνο τὸ ὑπουλο «γιατί».

Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν πορεύεται, φέρεται. Εἶναι μαζοποιημένος. Ἀπορεῖ πῶς ὑπάρχουν ἄνθρωποι ἐλεύθεροι, μεῖ ἰδανικά, που πιστεύουν σέ ἀξίες, μάχονται γι' αὐτὲς καὶ δὲν τίς ἀνταλλάσσουν με τίποτα. Ἀσυνθηκολόγητοι με τὸ ψέμα, δὲν δέχονται καὶ δὲν ἀνέχονται νὰ ὑπηρετοῦν σκοπιμότητες καὶ νὰ τοὺς σέρνουν σὰν ἄβουλα σκλαβάκια οἱ κάθε εἶδους ἰσχυροὶ ἀφεντάδες. Θεωροῦν τὸν ἑαυτό τους ἰσόβια στρατευμένο νὰ φρουρεῖ τίς Θερμοπύλες τῆς ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ προτιμοῦν τὸν θάνατο

ἀπὸ τὴ δουλεία καὶ τὸν ἠθικὸ ἔξουτελισμό.

Ἄλλὰ ἂν πλεονάζει στὶς ἡμέρες μας ὁ ἀποκρουστικὸς Ὑδάρνης, δὲν λείπουν ὁ Σπερθίας καὶ ὁ Βούλις. Οἱ γενναῖες καὶ ἀκέραιες ψυχὲς ποὺ δὲν γνωρίζουν ἐποχὲς ἐκπτώσεων τῶν ἀξιών, δὲν ξεπουλάνε τὸν ἠθικὸ καὶ πολιτιστικὸ τους πλοῦτο καὶ προπάντων τὴν πνευματικὴ τους ἐλευθερία. Ἡ ψυχὴ τους δὲν δέχεται καὶ δὲν ἀνέχεται κανένα ζυγὸ δουλείας. Δὲν μπαίνουν στὴ δούλεψη κανενὸς δυνάστη, με ὅποια καμουφλαρισμένη μορφή καὶ ἂν παρουσιάζεται καὶ ὅσα ἐλκυστικὰ ἀνταλλάγματα καὶ ἂν τοὺς προσφέρει. Ἡ ἀγάπη τῆς ἐλευθερίας δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ μποῦν κάτω ἀπὸ τὸν ἰσοπεδωτικὸ ὁδοστρωτῆρα ποὺ καταργεῖ κάθε ὄμορφο καὶ αὐθεντικὸ στοιχεῖο τῆς προσωπικότητας.

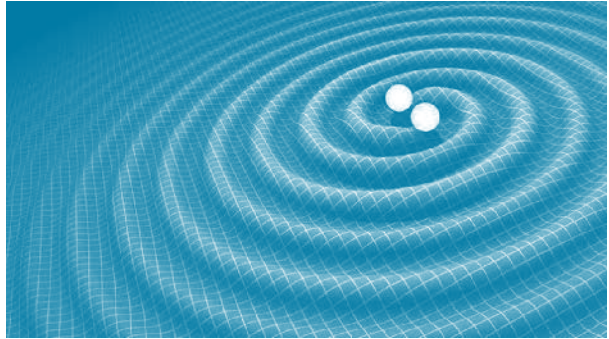
Ἡ μακροαίωνα ἱστορία μας, καὶ μάλιστα ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821, αὐτὸ μᾶς ὑπενθυμίζει. Φέρνει στὴ μνήμη μας τὸ μεγαλεῖο τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς. Τῆς ἐλεύθερης καὶ ἀδούλωτης ψυχῆς ποὺ δὲν συμφιλιώθηκε με τὰ δεσμά τῆς τυραννίας. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ Βυζάντιο μέχρι τὸ 1821, τὸ 1912, τὸ 1940 καὶ τὸ 1949 διαδραματίστηκε ἕνας τιτάνιος ἀγώνας ἐναντίον τῆς βαρβαρότητας καὶ τῆς δουλείας. Ἰδιαίτερα ὁ ξεσικωμὸς τοῦ Γένους γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ πῆγασε ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη στὴν ἐλευθερία, στὰ ἱερὰ καὶ ὅσα τῆς φυλῆς. Εἶχε τὴν ἐμπνευσί του στὰ ἰδανικά τῆς Πίστewος καὶ τῆς Πατρίδας. Οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ 1821 μάχονταν «γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστη τὴν ἀγία καὶ τῆς Πατρίδος τὴν ἐλευθερία». Καὶ μόνο με τὴν πίστη αὐτὴ θὰ μπορέσει καὶ σήμερα τὸ Ἔθνος μας νὰ μὴν προδώσει τὴν ἐθνικὴ καὶ πνευματικὴ του ἐλευθερία.

Γ.Β.Μ.

Η ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ ΤΑ ΒΑΡΥΤΙΚΑ ΚΥΜΑΤΑ

Ίσως τὸ σημαντικώ-
τερο, ἀπὸ ἐπιστη-
μονικῆς ἀπόψεως,
γεγονὸς ποὺ ἐκτυ-
λίχθηκε κατὰ τὸ
προηγούμενο ἔτος 2017, ἀλλὰ
συνέβη πρὶν ἀπὸ 130 ἑκατομ-
μύρια χρόνια, ἦταν ἡ «ἠχώ» τῆς
σύγκρουσης δύο ἄστρων νετρονί-
ων, ποὺ «ἀκούστηκε» στὴ Γῆ, ἐπὶ
100 δευτερόλεπτα, στὶς 17
Αὐγούστου, συγκλονίζοντας τοὺς
ἀστρονόμους, ποὺ εἶχαν τὴ δυ-
νατότητα νὰ ἀνιχνεύσουν τὰ βα-
ρυτικά κύματα ποὺ προκάλεσε,
ἐπιβεβαιώνοντας μίαν ἀκόμη πτυχή
τῆς θεωρίας τῆς Σχετικότητας τοῦ
Αἰνστάιν καὶ χαρίζοντας στὴν ἐπιστήμη
ἓνα νέο ἐργαλεῖο μελέτης τοῦ Σύμπαντος.

Ξεκινώντας μιὰ καινούργια περίοδο
στὴν Ἀστρονομία καὶ στὴ Φυσική, οἱ
ἐπιστήμονες ἀνακοίνωσαν ὅτι γιὰ πρῶ-
τη φορὰ κατάφεραν νὰ ἀνιχνεύσουν κά-
ποιους κυματισμοὺς στὸ Διάστημα, γνω-

Τὰ βαρυτικά κύματα εἶναι ρυτιδώσεις τοῦ χωροχρόνου, ποὺ παράγονται, ὅταν δύο μαυρὲς τρύπες συγκρούονται.

στοὺς ὡς βαρυτικά κύματα, ποὺ προέρ-
χονται ἀπὸ τὴ σύγκρουση δύο ἀστέρων
νετρονίων. Τὰ κύματα καταγράφηκαν στὶς
17 Αὐγούστου 2017 ἀπὸ δύο σταθμοὺς
ἀνίχνευσης, τὸν ἀμερικανικὸ ἀνιχνευτὴ
“LIGO” καὶ τὸν εὐρωπαϊκὸ ἀνιχνευτὴ
“VIRGO”. Πρόκειται γιὰ τὴν πέμπτη
φορὰ ποὺ οἱ εἰδικοί ἐπιβεβαίωσαν ὅτι κα-
τέγραψαν κάποια κύματα, ἓνα φαινόμενο
ποὺ ὁ Αἰνστάιν εἶχε προβλέψει πρὶν ἀπὸ

*Ίσως τὸ σημαντικώτερο, ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως,
γεγονὸς ποὺ ἐκτυλίχθηκε κατὰ τὸ προηγούμενο ἔτος 2017,
ἀλλὰ συνέβη πρὶν ἀπὸ 130 ἑκατομμύρια χρόνια, ἦταν
ἡ «ἠχώ» τῆς σύγκρουσης δύο ἄστρων νετρονίων, ποὺ
«ἀκούστηκε» στὴ Γῆ, ἐπὶ 100 δευτερόλεπτα, στὶς 17
Αὐγούστου, συγκλονίζοντας τοὺς ἀστρονόμους, ποὺ εἶχαν
τὴ δυνατότητα νὰ ἀνιχνεύσουν τὰ βαρυτικά κύματα ποὺ
προκάλεσε, ἐπιβεβαιώνοντας μίαν ἀκόμη πτυχή τῆς θεωρίας
τῆς Σχετικότητας τοῦ Αἰνστάιν καὶ χαρίζοντας στὴν
ἐπιστήμη ἓνα νέο ἐργαλεῖο μελέτης τοῦ Σύμπαντος.*

Από το έτος 2007 άκόμη, γνωρίζουμε πώς μία από τις πλέον ισχυρές πηγές βαρυτικών κυμάτων είναι τα ζεύγη άστέρων νετρονίων (ένα κουταλάκι ύλης αυτών των άστέρων ζυγίζει περί το ένα δισεκατομμύριο τόνους!) ή τα ζεύγη μελανών όπών (σκοτεινών σωμάτων με ισχυρότατο βαρυτικό πεδίο, που δέν έπιτρέπει ούτε στο φώς να ξεφύγει).

100 χρόνια και που χάρισε το Νόμπελ στους τρεις έπικεφαλής του “LIGO”.

Τα βαρυτικά κύματα άνιχνεύθηκαν για πρώτη φορά στις 14.9.2015, με κωδικό GW150914, και το γεγονός άνακοινώθηκε τον Φεβρουάριο του 2016 άπο τον David Reitze, διευθυντή του παρατηρητηρίου “LIGO” (Laser Interferometer Gravitational-Wave Observatory = Παρατηρητήριο Βαρυτικών Κυμάτων με Συμβολόμετρο Λείζερ) του Άμερικανικού Έθνικού Ίδρυματος Έπιστήμης και χαρακτηρίσθηκε ως ή άνακάλυψη του αιώνα. Το σήμα που καταγράφηκε ύπολογίζεται ότι προέρχεται άπο τη σύγκρουση δύο μελανών όπών με μάζες 29 και 36 φορές μεγαλύτερες άπο τη μάζα του Ήλιου. Η σύγκρουση άπελευθέρωσε ένεργεια που άντιστοιχεί σε τρεις φορές τη μάζα του Ήλιου και έξαπλώθηκε στο Διάστημα άπο τα βαρυτικά κύματα. Η ένεργεια αυτή προέρχεται άπο την πιο ισχυρή έκρηξη που έχει καταγράψει ο άνθρωπος.

Οι δύο μελανές όπες ήταν σε άπόσταση 1,3 δισεκατομμυρίων έτων φωτός άπο τη Γη. Βρέθηκαν σε μικρή άπόσταση μεταξύ τους, κινήθηκαν σπειροειδώς ή μία προς την άλλη και τελικά συγκρούσθηκαν και συγχωνεύθηκαν, παράγοντας πανίσχυρα κύματα, που έφθασαν μέχρι τη Γη. Οι άνιχνευτές του παρατηρητηρίου “LIGO” κατέγραψαν μια άπειροελάχιστη μεταβολή στις διαστάσεις δύο καθέτων σωλήνων μήκους 4 χμ., και όπως λένε οι έπιστήμονες, εκείνη τη στιγμή όλόκληρη

ή Γη τεντώθηκε και συρρικνώθηκε άνεπαίσθητα. Στη συνέχεια, το σήμα μετατράπηκε άπο τους έρευνητές σε ήχητικό. Έτσι, για πρώτη φορά, άκουσαν τον ήχο δύο μελανών όπών που συγκρούονται.

Τί ακριβώς είναι τα βαρυτικά κύματα;

Τα βαρυτικά κύματα δέν μοιάζουν με τα ήλεκτρομαγνητικά κύματα. Μεταβάλλουν τον χωροχρόνο, τον «ξεχειλώνουν» λίγο προς μία κατεύθυνση, συρρικνώνοντας τον κάθετα στη διεύθυνση διάδοσης του κύματος (και μετά αντίστροφα) περιοδικά. Αυτή ή περιοδική μεταβολή του πλέγματος του χωροχρόνου είναι άπειροελάχιστη, ώστόσο μπορεί (πλέον) να μετρηθεί. Για παράδειγμα, μια άπόσταση ενός μέτρου μπορεί να τεντωθεί ή να συρρικνωθεί κατά 10^{-22} του μέτρου. Μετράμε, λοιπόν, την ένταση των βαρυτικών κυμάτων ως ποσοστό του τεντώματος (strain) του χωροχρόνου σε σχέση με τις διαστάσεις του, με άπουσία του βαρυτικού κύματος.

Καθώς οι μαύρες τρύπες περιφέρονται ή μία γύρω άπο την άλλη, χάνουν σταδιακά ένεργεια και στροφορμή, με άποτέλεσμα όλο και να πλησιάζουν μεταξύ τους. Αυτό οδηγεί στο να πέσει ή μία στην «άγκαλιά» της άλλης. Η άπώλεια αυτής της ένεργειας δημιουργεί τα βαρυτικά κύματα που άνιχνεύουμε.

Τα βαρυτικά κύματα, όπως έλέχθη, είναι ρυτιδώσεις του χωροχρόνου, οι όποιες παίρνουν κυματοειδή μορφή. Η

ταχύτητά τους είναι ίση με την ταχύτητα του φωτός. Η ύπαρξή τους προβλέφθηκε, το 1916, από τον Άλβερτο Άινστάιν, ως συνέπεια της Γενικής Σχετικότητας. Κατά τη θεωρία αυτή, βαρυτικά κύματα παράγονται από *επιταχυνόμενα αντικείμενα μεγάλης μάζας*. Μπορούν, π.χ., να παραχθούν από μαύρες τρύπες ή από άστρα νετρονίων που κινούνται το ένα γύρω από το άλλο. Η κίνησή τους *προκαλεί παραμορφώσεις στην καμπυλότητα του χωροχρόνου*, ή όποια μπορεί θεωρητικά να γίνει αντιληπτή στη Γη ως άμυδρη μεταβολή στις διαστάσεις μεγάλων αντικειμένων.

Σύμφωνα με τους έπιστήμονες, τα κύματα αυτά έμφανίσθηκαν άμέσως μετά τη Μεγάλη Έκρηξη, και άρχικά πρέπει να είχαν πολύ μικρό μήκος κύματος. Έχουν προβλέψει μάλιστα ότι 10^{-34} δευτερόλεπτα μετά τη Μεγάλη Έκρηξη ξεκίνησε *άπτόμνη διόγκωση του χωροχρόνου* και «τέντωσε» τα βαρυτικά κύματα, δηλαδή τους αύξησε το μήκος κύματος σε μετρήσιμα μεγέθη.

Είδη βαρυτικών κυμάτων

Τα βαρυτικά κύματα που δημιουργούνται, όταν δύο μελανές όπες πλησιάζουν μεταξύ τους, μπορούν να καταταγούν σε τρεις κατηγορίες:

1. Όταν βρίσκονται άρκετά μακριά, το βαρυτικό κύμα είναι ουσιαστικά ένα κανονικό ήμιτονοειδές κύμα, όπως εκείνο που παράγεται από ένα παλλόμενο διαπασών. Η συχνότητα αυξάνει άργα στην άρχή, καθώς οί τροχιές των μελανών όπών συρρικνώνονται έξαιτίας της έκπομπής βαρυτικών κυμάτων.

2. Καθώς οί μαύρες τρύπες πλησιάζουν μεταξύ τους, εκπέμπουν βαρυτικά κύματα με σταθερά αυξανόμενο πλάτος και συχνότητα. Αυτό το είδος κυματομορφής ονομάζεται *τερέτισμα*, έπειδι μοιάζει με το κελάνδημα των πουλιών.

3. Στο τελικό στάδιο της συγχώνευ-

σης, προκύπτουν ήμικανονικοί τρόποι ταλάντωσης, που μοιάζουν με τις φθίνουσες νότες μιας καμπάνας, και φέρουν την άδιαμφισβήτητη ύπογραφή της ένιαίας μελανής όπης.

Η διάδοση βαρυτικών κυμάτων

Η δύναμη της βαρύτητας έξαρτάται από δύο πράγματα: από τη μάζα των σωμάτων και την κατανομή της. Αυτό άποτελεί σημείο συμφωνίας της παλαιότερης θεωρίας που ανέπτυξε ό Νεύτων (1687) και της τρέχουσας του Άινστάιν (1915). Άπό εκεί και πέρα, οί δύο θεωρίες άποκλίνουν σημαντικά ως προς την ταχύτητα διάδοσης του βαρυτικού πεδίου.

Σύμφωνα με τον Νεύτωνα, αν το βαρυτικό πεδίο αλλάξει, τότε όλο το Σύμπαν άκαριαία θα «αίσθανθει» αυτή την άλλαγή, και έπομένως αυτό θα άποτελούσε μοναδικό τρόπο για την άκαριαία μετάδοση συμπαντικών μηνυμάτων. Αντιθέτως, οί έξισώσεις της θεωρίας του Άινστάιν (άλλά και νεώτερων γενικευμένων ή έναλλακτικών θεωριών της βαρύτητας) προβλέπουν κάτι πιό λογικό. Ότι δηλαδή ή πληροφορία της μεταβολής του βαρυτικού πεδίου διαδίδεται ως ένα κύμα που ταξιδεύει με πεπερασμένη ταχύτητα. Στη θεωρία του Άινστάιν ή ταχύτητα αυτή συμπίπτει με την ταχύτητα του φωτός στο κενό.

Όπως, λοιπόν, οί μεταβολές του ήλεκτρομαγνητικού πεδίου δημιουργούν τα ήλεκτρομαγνητικά κύματα (φωτεινά, ραδιοφωνικά κ.ο.κ.), έτσι και οί μεταβολές του βαρυτικού πεδίου δημιουργούν «κυματισμούς στον χωροχρόνο».

Πηγές βαρυτικών κυμάτων

Άπό το έτος 2007 άκόμη, γνωρίζουμε πως μία από τις πλέον ισχυρές πηγές βαρυτικών κυμάτων είναι τα ζεύγη άστέρων νετρονίων (ένα κουταλάκι ύλης αυτών των άστέρων ζυγίζει περιι το ένα δισεκατομμύριο τόνους!) ή τα ζεύγη μελανών όπών

(σκοτεινῶν σωμάτων με ἰσχυρότατο βαρυτικό πεδίο, πού δὲν ἐπιτρέπει οὔτε στὸ φῶς νὰ ξεφύγει). Καθὼς τὰ δύο σώματα περιφέρονται τὸ ἓνα γύρω ἀπὸ τὸ ἄλλο (ὅπως ἡ Γῆ γύρω ἀπὸ τὸν Ἥλιο), τὸ βαρυτικό τους πεδίο ἀλλάζει, καὶ δημιουργοῦνται βαρυτικά κύματα πού, καθὼς ἐκπέμπονται, ἀφαιροῦν κινητικὴ ἐνέργεια ἀπὸ τὸ ζεύγος. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὰ δύο σώματα νὰ πλησιάζουν συνεχῶς, καὶ μάλιστα με ἐπιταχυνόμενο ρυθμὸ. Αὐτὸ ἀποτελεῖ πρόβλεψη τῆς θεωρίας καὶ ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ παρατηρησιακὰ ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανοὺς ἐπιστήμονες Russell Alan Hulse καὶ Joseph H. Taylor τὸ 1974 (γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τους αὐτὴ τοὺς ἀπονειμήθηκε τὸ βραβεῖο Νόμπελ Φυσικῆς τὸ 1993).

Στὰ τελευταῖα στάδια τῆς ἐξέλιξης τοῦ ζεύγους, τὰ δύο ἀστρικά σώματα θὰ περιφέρονται τὸ ἓνα περὶ τὸ ἄλλο με ἐξωφρενικὰ μεγάλες ταχύτητες. Γιὰ παράδειγμα, δύο ἀστέρες νετρονίων με μᾶζα ὅση ὁ Ἥλιος μας καὶ ἀκτίνες μόνο 10 χμ. (ὁ Ἥλιος ἔχει ἀκτῖνα 700.000 χμ.) θὰ περιφέρονται ὁ ἓνας περὶ τὸν ἄλλο 500 φορές τὸ δευτερόλεπτο. Τότε τὸ βαρυτικό πεδίο θὰ εἶναι ἰσχυρότατο, ἡ μεταβολὴ του τρομακτικὴ, καὶ ἡ ἐκπεμπόμενη ἐνέργεια σὲ βαρυτικά κύματα θὰ εἶναι ἰσοδύναμη με τὴν ἐνέργεια πού θὰ ἐκπέμπει ὁ Ἥλιος μας συνολικὰ στὰ δισεκατομμύρια χρόνια τῆς ζωῆς του. Καὶ μάλιστα, αὐτὸ τὸ τρομακτικὸ ποσὸ ἐνέργειας θὰ ἐκπεμφθεῖ σὲ χρονικὸ διάστημα 10-15 λεπτῶν!

Βαρυτικά κύματα ἐκπέμπονται ἐπίσης ἀπὸ τὴν κατάρρευση ἑνὸς ὑπερκαιφανοῦς (σουπερνόβα) ἀστέρος. Στὴ φάση τῆς ἔκρηξης αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴ συνέχεια, ἕως ὅτου τὸ κεντρικὸ ὑπέρπυκνο σῶμα ἰσορροπήσει, τὸ βαρυτικό πεδίο μεταβάλλεται ἐντονῶτα, καὶ τεράστια ποσὰ ἐνέργειας ἐκλύονται με τὴ μορφή τῶν βαρυτικῶν κυμάτων. Ὁ πυρήνας τοῦ ἀστέρος, ἐνῶ εἶναι ἀόρατος στὴν παρατήρηση μέσῳ ἠλεκτρομαγνητικῶν κυμάτων,

ἀντίθετα εἶναι ὀρατὸς σὲ παρατηρήσεις βασισμένες στὴ βαρυτικὴ ἀκτινοβολία. Τὸ νέφος ὕλης πού ἐκτινάχθηκε ἐπιτρέπει τὴν ἀνεμπόδιση διέλευση βαρυτικῶν κυμάτων.

Ἐξάλλου, εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ πιὸ σημαντικὴ ἔνδειξη γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ Σύμπαντος ἀπὸ μιὰ Μεγάλῃ Ἐκρηξῆ εἶναι ἡ ἀκτινοβολία μικροκυμάτων. Ἀντίστοιχα, προβλέπεται νὰ ὑπάρχει καὶ σὲ μορφή βαρυτικῶν κυμάτων ἓνα κατάλοιπο τῶν ἀρχικῶν διαταραχῶν τοῦ βαρυτικοῦ πεδίου, δηλαδὴ μιὰ βαρυτικὴ ἀκτινοβολία ὑποβάθρου, πού θὰ καταγράφει τὴ βρεφικὴ ἡλικία τοῦ Σύμπαντος. Ἐνῶ δὲ ἡ θερμικὴ ἀκτινοβολία ὑποβάθρου μᾶς πληροφοροεῖ γιὰ τὴ μορφή τοῦ Σύμπαντος μερικὲς ἑκατοντάδες χιλιάδες χρόνια μετὰ τὴ γένεσή του (παιδικὴ ἡλικία), ἡ ἀκτινοβολία ὑποβάθρου σὲ βαρυτικά κύματα, ὅταν ἐρευνηθεῖ, θὰ μᾶς δώσει πληροφορίες γιὰ τὸ πῶς ἦταν τὸ Σύμπαν μερικὰ τρισεκατομμυριοστὰ τοῦ πρώτου δευτερολέπτου μετὰ τὴ δημιουργία του.

Ἀνίχνευση βαρυτικῶν κυμάτων

Ἡ πρωτοποριακὴ ἰδέα τῆς ἀνίχνευσης τῶν βαρυτικῶν κυμάτων προτάθηκε ἀπὸ τὸν Τζῶν Βέμπερ (John Weber) στὶς ἀρχὲς τοῦ 1960. Τὸ 1966 κατασκευάσθηκε ὁ πρῶτος βαρυτικὸς ἀνιχνευτὴς συντονισμοῦ, καὶ τὸ 2008 ἡ εὐαισθησία τῶν ὀργάνων εἶχε ἦδη πολὺ βελτιωθεῖ. Ἐνα νέο ὄργανο γιὰ τὶς μετρήσεις αὐτὲς καλεῖται συμβολόμετρο λέιζερ καὶ ἀποτελεῖ ἐφαρμογὴ τοῦ συμβολόμετρου Μάικελσον-Μόρλεϋ, ἐνῶ οἱ νέοι ἀνιχνευτὲς πού κατασκευάσθηκαν λέγονται “LIGO” γιὰ τὴν Ἀμερικὴ, “VIRGO” γιὰ τὴν Εὐρώπη καὶ “KAGRA” γιὰ τὴν Ἰαπωνία.

Οἱ ἐπιστήμονες προσπαθοῦν νὰ ἀνιχνεύσουν βαρυτικά κύματα ἀπὸ μεγάλῃς κλίμακας ἐκρηκτικὰ γεγονότα, ὅπως εἶναι τὰ διπλὰ συστήματα ἀστέρων νετρονίων πού συγκλίνουν, οἱ μελανὲς ὀπές πού «καταπίνουν» ἄστρα νετρονίων, οἱ

Εἶναι γνωστό ὅτι ἡ πιὸ σημαντικὴ ἔνδειξη γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ Σύμπαντος ἀπὸ μιὰ Μεγάλῃ Ἑκρηξῇ εἶναι ἡ ἀκτινοβολία μικροκυμάτων. Ἀντίστοιχα, προβλέπεται νὰ ὑπάρχει καὶ σὲ μορφὴ βαρυτικῶν κυμάτων ἓνα κατάλοιπο τῶν ἀρχικῶν διαταραχῶν τοῦ βαρυτικοῦ πεδίου, δηλαδὴ μιὰ βαρυτικὴ ἀκτινοβολία ὑποβάθρου, ποὺ θὰ καταγράφει τὴ βρεφικὴ ἡλικία τοῦ Σύμπαντος. Ἐνῶ δὲ ἡ θερμικὴ ἀκτινοβολία ὑποβάθρου μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴ μορφὴ τοῦ Σύμπαντος μερικὲς ἑκατοντάδες χιλιάδες χρόνια μετὰ τὴ γένεσή του (παιδικὴ ἡλικία), ἡ ἀκτινοβολία ὑποβάθρου σὲ βαρυτικὰ κύματα, ὅταν ἐρευνηθεῖ, θὰ μᾶς δώσει πληροφορίες γιὰ τὸ πῶς ἦταν τὸ Σύμπαν μερικὰ τρισεκατομμυριοστὰ τοῦ πρώτου δευτερολέπτου μετὰ τὴ δημιουργία του.

ἐκρήξεις ὑπερκαινοφανῶν, ποὺ γεννοῦν ἄστρα νετρονίων, οἱ ἀπόηχοι τῆς Μεγάλῃς Ἑκρηξῆς κ.λπ.

Πολλοὶ γαλαξίες θεωροῦνται ὅτι στὸν πυρῆνά τους φιλοξενοῦν μελανὲς ὄπες. Δύο τέτοια παραδείγματα εἶναι οἱ γαλαξίες NGC-4261 καὶ M-87. Οἱ μᾶζες τῶν μελανῶν ὄπῶν κυμαίνονται ἀπὸ 10.000 ἕως ἓνα τρισεκατομμύριο ἡλιακὲς μᾶζες. Ἡ δημιουργία, ἡ ἀλληλεπίδραση ἢ ἡ συγχώνευση τέτοιων μελανῶν ὄπῶν θὰ μπορούσε νὰ δημιουργήσει ἓνα καλὰ ἀνιχνεύσιμο βαρυτικὸ κῦμα.

Περιγραφή τῆς ἀνακάλυψης τοῦ αἰῶνα

Στις 11 Φεβρουαρίου τοῦ 2016 ἔγινε ἐπίσημη ἀνακοίνωση ὅτι πράγματι ἐντοπίσθηκαν βαρυτικὰ κύματα, τὰ ὁποῖα συνελήφθησαν ἀπὸ τοὺς δύο ἀνιχνευτές, στὴν πολιτεία Λουιζιάνα καὶ στὴν πολιτεία Οὐάσιγκτον, στις 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 2015, ἀνήμερα δηλαδὴ τοῦ Σταυροῦ. Καὶ ἐκεῖ ἀνακάλυψαν τί μᾶς ἔλεγαν αὐτὰ τὰ σήματα. Ὅτι σὲ μιὰ ἀπόσταση 1,3 δισεκατομμυρίων ἐτῶν, πρὶν δηλαδὴ ἀπὸ 1,3 δισεκατομμύρια χρόνια, συνέβη μιὰ

σύγκρουση δύο μελανῶν ὄπῶν, ἡ ὁποία ἔκανε τοὺς ἀνιχνευτές, ποὺ βασίζονταν σὲ ἀκτίνες λέιζερ, νὰ κινηθοῦν σὲ ἀπειροελάχιστο μέγεθος, περίπου 4 χιλιοστὰ τῆς ἀκτίνας ἑνὸς πρωτονίου.

Οἱ δύο μελανὲς ὄπες ποὺ συγκρούσθηκαν, τὴν τελευταία στιγμή, τὸ τελευταῖο δευτερόλεπτο, περιφέρονταν ἢ μιὰ γύρω ἀπὸ τὴν ἄλλη 250 φορὲς τὸ δευτερόλεπτο, μὲ μιὰ ταχύτητα ποὺ ἔφθανε τὸ 50% περίπου τῆς ταχύτητας τοῦ φωτός, δηλαδὴ 150.000 χμ./δ., καὶ ἡ σύγκρουση διήρκεσε τὸ ἓνα πέμπτο τοῦ ἑνὸς δευτερολέπτου. Οἱ δύο μελανὲς ὄπες οἱ ὁποῖες συγκρούσθηκαν εἶχαν μᾶζα, ἢ μιὰ 36 φορὲς τὴ μᾶζα τοῦ Ἥλιου, καὶ ἢ ἄλλη 29 φορὲς τὴ μᾶζά του. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ δημιουργία μιᾶς νέας, μεγαλύτερης μελανῆς ὄπῆς, μὲ μᾶζα 62 φορὲς τὴ μᾶζα τοῦ Ἥλιου.

Λογικά, βέβαια, μὲ ἀπλὴ ἀριθμητικὴ, 36 καὶ 29 μᾶς κάνει 65, ὄχι 62. Καὶ πράγματι 65 θὰ ἔκανε, ἀλλὰ οἱ τρεῖς ἡλιακὲς μᾶζες, τρία δηλαδὴ ἄστρα σὰν τὸν Ἥλιο μᾶς, ἐκπέμφθηκαν ὑπὸ μορφὴν ἐνέργειας βαρυτικῶν κυμάτων, ποὺ ἂν ἦταν μὲ τὴ

μορφή ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, θά ήταν σαν να εξέπεμπαν ενέργεια 50 φορές την ηλεκτρομαγνητική ενέργεια που εκπέμπουν όλα τα άστρα του Σύμπαντος συνολικά.

Ή αν αναρωτιόμαστε τί είναι αυτά τα περίφημα έργαστήρια, περιλαμβάνουν το καθένα δύο κάθετους βραχίονες μήκους 4 χμ., που λειτουργούν συμβολομετρικά με συσκευές ακτίνων λέιζερ, σε σχεδόν από-

Ο βόρειος βραχίονας του "LIGO".

λυτο κενό, όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κενό θά μπορούσαμε να δημιουργήσουμε.

Αυτοί οι δύο βραχίονες ανίχνευσαν με μεγάλη ευαισθησία τα βαρυτικά αυτά κύματα. Για να καταλάβουμε πόσο μικρά είναι ή διακύμανση που καταγράφηκε από αυτά τα δύο έργαστήρια, αρκεί να πούμε ότι μιὰ τρίχα έχει πάχος 100 εκατομμυριοστά του μέτρου, και ότι ή διάμετρος ενός ατόμου είναι της τάξης του ενός δεκάτου του δισεκατομμυριοστού του μέτρου. Η ευαισθησία του "LIGO" μπορεί να καταγράψει διαφοροποίηση ενός δισεκατομμυριοστού του δισεκατομμυριοστού του μέτρου. Αυτή ήταν ή διαφοροποίηση που καταγράφηκε.

Και αυτή δεν είναι ή μόνη ένδειξη

που έχουμε, αλλά στις 15 Ιουνίου του 2016 ανακοινώθηκε και μιὰ δεύτερη παρατήρηση, που έγινε μιὰ μέρα μετά τα Χριστούγεννα, στις 26 Δεκεμβρίου του 2015, όταν σε μιὰ απόσταση των 4 εκατομμυρίων ετών φωτός δύο μικρότερες μελανές όπες, ή μιὰ 14 ήλιακων μαζών και ή άλλη 8 ήλιακων μαζών, συγκρούσθηκαν και σχημάτισαν μιὰ μεγαλύτερη μελανή όπη, με μέγεθος 21 φορές το μέγεθος της μάζας του Ήλιου. Δηλαδή, εκείνη τη στιγμή της σύγκρουσης εκπέμφθηκαν βαρυτικά κύματα μιās ήλιακής μάζας. Έκτοτε ελπίζουμε ότι θά γίνονται με περισσότερα τέτοια παρατηρητήρια παρατηρήσεις σε καθημερινή βάση. Και αυτά τα βαρυτικά κύματα θά μās ανοίξουν ένα δεύτερο παράθυρο στο Σύμπαν μετά το ηλεκτρομαγνητικό. Θά μās περιγράψουν τη βίαιη προέλευση των βαρυτικών κυμάτων, την ιστορία της πηγής που τα δημιουργεί, τη μάζα, την ταχύτητα περιστροφής, το σχήμά της, τη θέση και την απόσταση της σύγκρουσης, καθώς και το τί συνέβη στα πρώτα κλάσματα του δευτερολέπτου μετά τη γένεση του Σύμπαντος.

Νόμπελ Φυσικής για τον έντοπισμό των βαρυτικών κυμάτων

Η Σουηδική Βασιλική Ακαδημία Έπιστημών ανακοίνωσε το μεσημέρι της 3^{ης} Οκτωβρίου 2017 ότι το Βραβείο Νόμπελ Φυσικής 2017 απονέμεται κατά το ήμισυ στον καθηγητή Rainer Weiss του Τεχνολογικού Ίνστιτούτου της Μασαχουσέτης (MIT), και κατά το άλλο ήμισυ στους καθηγητές Barry C. Barish του Τεχνολογικού Ίνστιτούτου της Καλιφόρνια (Cal Tech) και Kip Thorne του Τεχνολογικού Ίνστιτούτου της Καλιφόρνια (Cal Tech). Οί έρευνήτες αυτοί πρωτοστάτησαν στη

δημιουργία και την ανάπτυξη των ειδικών παρατηρητηρίων “LIGO”, τα οποία εντόπισαν και τελικά απέδειξαν την πραγματικότητα της ύπαρξης των βαρυτικών κυμάτων που είχε προβλέψει η Θεωρία της Γενικής Σχετικότητας του Albert Einstein από το 1916.

Νεώτερες παρατηρήσεις βαρυτικών κυμάτων από συγκρούσεις

Στις 4.1.2017 παρατηρήθηκε ένα τρίτο σήμα, το οποίο προερχόταν και αυτό από τη σύγκρουση δύο μελανών όπων, αυτή τη φορά 31 και 19 ήλιακων μαζών. Το τέταρτο σήμα παρατηρήθηκε στα μέσα Αυγούστου 2017 και προερχόταν από τη σύγκρουση δύο μελανών όπων με μάζα 25 και 30 φορές μεγαλύτερη από τη μάζα του Ήλιου, σε απόσταση 1,8 δισεκατομμυρίων έτων φωτός.

Στις 17 Αυγούστου 2017, από τη σύγκρουση δύο αστερών νετρονίων προκλήθηκε μια έκρηξη ακτίνων γ και σύγχρονη έκπομπή βαρυτικών κυμάτων από το ίδιο σημείο του νοτίου αστερισμού της Ύδρας. Το γεγονός ανακοινώθηκε στις 16.10.2017, σχεδόν συγχρόνως, από τον άιχνευτή “Virgo” της Πίζας της Ιταλίας και τον διπλό άιχνευτή “LIGO” των ΗΠΑ (στο Hanford της πολιτείας Ουάσιγκτον και στην πολιτεία Λουιζιάνα).

Οι δύο αστερές νετρονίων είχαν μάζες περίπου 1,5 και 1,1 ήλιακες μάζες αντίστοιχα, και ένσωματώθηκαν στον γαλαξία NGC - 4993, σε απόσταση 130 εκατομμυρίων έτων φωτός. Άμέσως μετά τη σύγκρουση, το διαστημικό τηλεσκόπιο “Fermi Gamma-ray” της NASA και ο δορυφόρος “INTEGRAL” της Ευρώπης εντόπισαν έκρηξη ακτίνων γ (GRB). Στη συνέχεια, οι δύο ομάδες “Fermi” και “LIGO” είδωποισαν γρήγορα τους αστρονόμους όλου του κόσμου, για να αναζητήσουν αυτή τη λάμψη της σύγκρουσης ή οποιαδήποτε εντοπίστηκε σε απόσταση 130 εκατομμυρίων

έτων φωτός. Το διαστημικό τηλεσκόπιο “Hubble”, το παρατηρητήριο ακτίνων Χ “Chandra”, το “VLT*”, το τηλεσκόπιο “VLA” και πολλά άλλα τηλεσκόπια μελέτησαν την έκπομπή αυτής της λάμψης σε όλο το ηλεκτρομαγνητικό φάσμα, ως μέρος μιας μεγάλης διεθνούς έκστρατείας παρατήρησης. Συνολικά, αυτή η λάμψη παρατηρήθηκε από 70 τηλεσκόπια και αποτέλεσε την πρώτη σύγχρονη παρατήρηση βαρυτικών και ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ

Σπουδαιότερη βιβλιογραφία

1. Γκάλφαρ Κριστόφ, *Το Σύμπαν στα χέρια σας*, Εκδόσεις «Καλέντη», Αθήνα 2016.
2. Δανέξη Μάνου – Θεοδοσίου Στράτου, *Το Σύμπαν που αγάπησα*, «Διάυλος», Αθήνα 1999.
3. Feynman Richard, *Διαλέξεις για τη βαρύτητα*, “Liberal Books”, Αθήνα 2013.
4. Gilmore Robert, *Μιά φορά κι έναν καιρό... το Σύμπαν. Ιστορίες κοσμολογίας*, «Αλεξάνδρεια», Αθήνα 2017.
5. Gribbin John, *Μιά βιογραφία του Σύμπαντος*, «Μεταίχμιο», Αθήνα 2008.
6. Hawking Stephen, *Το Σύμπαν, ένα καρυδότσουφλο*, «Κάτοπτρο», Αθήνα 2001.
7. Κοντοπούλου Γεωργίου – Κωτσάκη Δημητρίου, *Κοσμολογία*, Αθήνα 1982.
8. Μαυρομάτη Κωνσταντίνου, *Στοιχεία Αστρονομίας – Αστροφυσικής και Διαστημικής*, τεύχος 3^ο Διαστημική, νέες αστρονομικές θεωρίες και ανακαλύψεις. *Βιβλίο του μαθητή*, Βόλος 2013.
9. Mavrommatis Konstantinos, *Encyclopaedic Dictionary of astronomy*, «Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας», Volos 2013.
10. Thorne Kir, *Η έπιστήμη του interstellar*, «Ροπή», Αθήνα 2017.

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΩΝ ΙΑΤΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΤΟΝ 20^{ΟΝ} ΑΙΩΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α΄

Εδῶ καὶ κοντὰ ὀκτῶ χρό-
νια βρισκόμαστε ἐγκλωβι-
σμένοι στὴ μέγγενη μιᾶς
στυγνῆς πραγματικότητας,
μὲ κύριο χαρακτηριστικὸ
τὴν ὑπαρξιακὴ κρίση, ὅπου οἱ πνευμα-
τικοὶ ταγοὶ ἔγιναν περιζήτητοι. Τοῦτο
μὲ ὤθησε νὰ παρουσιάσω τὴν ὁμάδα
τῶν Κεφαλλῆνων ἰατρῶν. Αὐτοὶ οἱ Κε-
φαλλῆνες ἰατροὶ ὑπῆρξαν μύστες τῆς ἰα-
τρικῆς ἐπιστήμης, λόγῳ τοῦ ἥθους ἀλλὰ
καὶ τῆς σοβαρῆς ἐκπαιδεύσεως ποὺ ἔτυ-
χαν γιὰ τὴν ἐποχὴ τους. Ἦσαν μαθητῆς
μεγάλων διδασκάλων τῶν ἀκμαζόντων
τότε ἰατρικῶν κέντρων Γαλλίας, Ἰταλίας,
Γερμανίας καὶ Αὐστρίας. Ἀνῆλθαν στὴν
καθηγητικὴ ἔδρα, τὴν ὁποίαν ἀνέδειξαν

μὲ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τους, ἀλλὰ καὶ
μὲ μιὰ ζωὴ γεμάτη πάθος γιὰ τὸ ἰατρικὸ
λειτουργημα, ποὺ τοὺς καταξίωσε ὡς
ἐπιστήμονες μὲ ὄραμα. Γνώρισαν τὴν πα-
νελλήνια κοινωνικὴ προβολὴ καὶ ἔτυχαν
ὕψηλων διακρίσεων γιὰ τὰ ἐπιτεύγματά
τους. Ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν 50ετῆ καὶ
πλέον ἐκδημία τους, τὰ ἀνεξίτηλα ἴχνη
τους συνεχίζουν νὰ ἀποτελοῦν παρὰ-
δειγμα πρὸς μίμηση.

Στὴν ἐποχὴ μας, δυστυχῶς, τὰ πάντα
τείνουν νὰ προσμετρῶνται ὡς καταναλω-
τικὰ ἀγαθὰ, ἀκόμα καὶ ἡ υγεία. Ὅμως οἱ
ἀνθρώπινες ἀξίες ὀφείλουν νὰ παραμέ-
νουν διαχρονικῆς, καὶ μιὰ θεμελιώδης ἐξ
αὐτῶν εἶναι «*νὰ τιμᾶς τοὺς δασκάλους
σου, ὅσο καὶ τοὺς γονεῖς σου, ἐν ζωῇ καὶ*

*Οἱ Κεφαλλῆνες ἰατροὶ ὑπῆρξαν μύστες τῆς ἰατρικῆς
ἐπιστήμης, λόγῳ τοῦ ἥθους ἀλλὰ καὶ τῆς σοβαρῆς
ἐκπαιδεύσεως ποὺ ἔτυχαν γιὰ τὴν ἐποχὴ τους.*

*Ἦσαν μαθητῆς μεγάλων διδασκάλων τῶν ἀκμαζόντων τότε
ἰατρικῶν κέντρων Γαλλίας, Ἰταλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας.*

*Ἀνῆλθαν στὴν καθηγητικὴ ἔδρα, τὴν ὁποίαν ἀνέδειξαν
μὲ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τους, ἀλλὰ καὶ μὲ μιὰ ζωὴ γεμάτη
πάθος γιὰ τὸ ἰατρικὸ λειτουργημα, ποὺ τοὺς καταξίωσε ὡς
ἐπιστήμονες μὲ ὄραμα. Γνώρισαν τὴν πανελλήνια κοινωνικὴ
προβολὴ καὶ ἔτυχαν ὕψηλων διακρίσεων γιὰ τὰ ἐπιτεύγματά
τους. Ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν 50ετῆ καὶ πλέον ἐκδημία τους,
τὰ ἀνεξίτηλα ἴχνη τους συνεχίζουν νὰ ἀποτελοῦν
παράδειγμα πρὸς μίμηση.*

μετά θάνατον». Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν κύριο σκοπὸ τοῦ παρόντος ἄρθρου.

Τὰ βιογραφικὰ ποὺ παραθέτω τὰ ταξινομῶ κατὰ ἰατρικὲς σχολές (Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης), κατὰ εἰδικότητα καὶ τέλος κατὰ ἡλικιακὴ ἀρχαιότητα. Στὴν ὁμάδα αὐτὴ προσέθεσα τρεῖς ἐπιπλέον ἰατροὺς, οἱ ὅποιοι δὲν ἔτυχαν τοῦ προνομίου τῆς καθηγητικῆς ἔδρας, ἀλλὰ ἡ συμβολή τους στὴν ἰατρικὴ ὑπῆρξε σημαντικὴ, καὶ θεωρῶ πὼς θὰ ἦταν παράλειψή μου νὰ μὴν τοὺς ἀναφέρω, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι δὲν τιμῶ τοὺς ἐν ζωῇ ἀγωνιστὲς Κεφαλλῆνες ἰατροὺς, ποὺ συνεχίζουν τὸ ἔργο τῶν ἀεμινήστων.

ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ

1. ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ τοῦ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, 1881-1962 Καθηγητῆς Παθολογίας

Διαπρεπὴς ἐπιστῆμων, ποὺ γεννήθηκε στὸ Ἀνξοῦρι καὶ τελείωσε τὸ Γυμνάσιο ἐκεῖ. Ἀπεφοίτησε ἀπὸ τὴν Ἰατρικὴ Σχολὴ τῆς Γένοβας, μετεκπαι-

δεύθηκε στὸ Παρίσι καὶ ἐπέστρεψε στὴ Γένοβα, ὅπου ἄσκησε τὸ ἰατρικὸ ἐπάγγελμα καὶ ἀπέκτησε τὸν τίτλο τοῦ Ὑφηγητῆ. Ἐργάσθηκε ὡς Ἐπιμελητῆς στὸ πλευρὸ τοῦ περίφημου Καθηγητῆ Marigliano. Δημοσίευσε πλείστες ἰατρικὲς πραγματεῖες σὲ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας.

Τὸ 1912 διορίσθηκε Καθηγητῆς Παθολογίας, κριθεὶς ἀπὸ τοὺς ἀξιολογητὲς Μαρίνο Γερουλιάνο, Γεώργιο Σκλαβοῦνο

καὶ Παναγὴ Λιβιεράτο, Καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γένοβας, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε ἀνιψιός. Τὸ 1933, μαζὶ μὲ τοὺς ἀξιότους συνεργάτες του Εὐάγγελο Δανόπουλο καὶ Μαρίνο Βαλλιάνο, κατέλαβαν πραξικοπηματικῶς τὸ νεόδμητο κτήριο στὸ Γουδι τὸ ὁποῖο προωρῖζετο νὰ στεγάσει τὴν Ὑγειονομικὴ Σχολὴ καὶ τὸ μετέτρεψαν σὲ Νοσοκομεῖο, μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Μαρίνου Γερουλιάνου. Ὁ τότε πρωθυπουργὸς Παναγὴς Τσαλδάρης, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος, τὸ ὀνόμασε Λαϊκὸ Νοσοκομεῖο, πιθανῶς γιὰ νὰ τιμήσει τὸ Λαϊκὸ Κόμμα, τοῦ ὁποίου ἦταν ἀρχηγός. Ἔτσι δημιουργήθηκε τὸ Λαϊκὸ Νοσοκομεῖο, τὸ ὁποῖο στέγασε τὴν Α΄ Παθολογικὴ Κλινικὴ, ὑπὸ τὸν Σπυρίδωνα Λιβιεράτο, καὶ τὴν Α΄ Χειρουργικὴ Κλινικὴ, ὑπὸ τὸν Μαρίνο Γερουλιάνο.

2. ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΦΩΚΑΣ τοῦ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, 1903-1970 Καθηγητῆς Παθολογίας

Γεννήθηκε στὴ Σάμη Κεφαλληνίας τὸ 1903 καὶ τελείωσε τὸ περίφημο γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ 8^ο Γυμνάσιο στὴν Πλάκα. Τὸ 1926 ἀπέκτησε Δίπλωμα Ἰα-

τρικῆς καὶ γιὰ τρία χρόνια ἐθήτευσε ὡς βοηθὸς στὸ Ἀνατομεῖο καὶ Παθολογοανατομεῖο ὑπὸ τοὺς Καθηγητὲς Γεώργιο Σκλαβοῦνο καὶ Ἰωάννη Κατσαρά. Τὸ 1929 ἀναγορεύθηκε Διδάκτωρ, καὶ ἀκολούθως μετέβη στὸ Παρίσι καὶ στὸ Βερολίνο γιὰ μετεκπαίδευση. Ἐπιστρέφει στὴν Ἑλλάδα τὸ 1934 καὶ διορίζεται Ἐπιμελητῆς ὑπὸ τὸν Καθηγητὴ Σπύρο Λιβιεράτο στὴν Παθολογικὴ Κλινικὴ. Τὸ 1937 ἐξελέγη Ὑφηγητῆς μὲ θέμα διατριβῆς *Ἡ ἐλονοσία ὡς αἰτιολογικὸς παράγων τῆς ἥπατικῆς κίρρωσεως*.

Τὸ 1940 ἔξελέγη Καθηγητὴς στὴ νεοσύστατη ἔδρα Ὑδρολογίας καὶ Ἰατρικῆς Κλιματολογίας. Ὑπερέτησε ὡς Ἀρχίατρος στὸν πόλεμο '40-41. Ἡ κατοχικὴ κυβέρνησις, γιὰ λόγους οἰκονομίας, κατάργησε τὴν ἔδρα, ἡ ὁποία ἐπανασυστάθηκε τὸ 1945. Ἐξελέγη Κοσμήτωρ τῆς Ἰατρικῆς τὸ 1958, καὶ τὸ 1960 Πρύτανης. Τὸ 1962 ἀνέλαβε τὴν χρεώσασα ἔδρα Ἀ' Παθολογικῆς Κλινικῆς τοῦ Λαϊκοῦ Πανεπιστημίου. Τὸν Νοέμβριον 1963 ἀναγορεύθηκε ἐπίτιμος Διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ συγγράμματά του ξεχωρίζουν τὰ: *Γενικὲς Ἀρχαὲς Ὑδροθεραπείας καὶ Κλινικῆς Κλιματολογίας, Ρευματικαὶ Νόσοι, Παθολογικὰ Ἐπίκαιρα Θέματα*. Ἀνέδειξε τὴν σπουδαιότητα τῶν πλείστων ἱαματικῶν πηγῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐκπονώντας ἐπιστημονικὲς καὶ στατιστικὲς μελέτες. Ὁργάνωσε ἱαματικὰ θέρετρα στὶς κυριώτερες λουτροπόλεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι τὰ γνωστὰ τῶν Καμένων Βούρλων, τῆς Ὑπάτης καὶ τῆς Καλλιθέας Ρόδου. Κατὰ τὴν πρυτανεῖα του συνέβαλε οὐσιαστικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῆς Πανεπιστημιούπολεως μαζὶ μὲ τὸν Οἶκον τοῦ Φοιτητοῦ ἐπὶ 400 στρεμμάτων εἰς τὰ Ἄνω Ἰλίσια καὶ τῆς νέας Παιδιατρικῆς Πτέρυγας στὸ Νοσοκομεῖο Ἁγία Σοφία. Πέραν αὐτῶν, ἡ συμβολὴ του στὴν προώθησιν νέων ἐπιστημῶν ὑπῆρξε σημαντικὴ. Δημοσίωρσεν φυτῶριον ἐκλεκτῶν μαθητῶν, συνεχιστῶν τοῦ ἔργου του. Ἀπεβίωσε αἰφνιδίως ἀπὸ κρίσιν ἀνευρύσματος τὸν Ἀπρίλιον 1970.

ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ: ΓΕΝΙΚΗ ΧΕΙΡΟΥΡΓΙΚΗ

3. ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΦΩΚΑΣ τοῦ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, 1861-1937 Καθηγητὴς Χειρουργικῆς - Ἀκαδημαϊκός

Γεννήθηκε στὸ Ἀργοστόλι τὸ 1861. Ἀπὸ τὰ μαθητικά του χρόνια ἀνέπτυ-

ξε μεγάλη φιλομάθεια, ἔγγραφε πλείστα πατριωτικὰ καὶ λυρικὰ ἔσματα. Ὑπῆρξε ὁ ἰδρυτὴς τοῦ φιλολογικοῦ περιοδικοῦ *Ἡώς*. Διακεκρι-

μένος ἰατρός-χειρουργός, σπούδασε τὴν ἱατρικὴν στὸ Παρίσι, ὅπου ἄσκησε τὸ ἱατρικὸ ἐπάγγελμα. Τὸ 1889 ἀπέκτησε τὸν τίτλον τοῦ Ὑψηλοῦ στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λίλλης, καὶ ἔναν χρόνον ἀργότερον ἀναγορεύθηκε, κατόπιν ἐξετάσεων, Ἐκτακτὸς Καθηγητὴς Χειρουργικῆς (Professeur Agrégé) καὶ ἔγινε τακτικὸ μέλος τῆς Γαλλικῆς Χειρουργικῆς Ἑταιρείας. Ἀπὸ τὸ 1895 μέχρι τὸ 1901 διετέλεσε ἀρχιχειρουργός στὸ Νοσοκομεῖον Saint Paul τῶν Παρισίων. Τοῦ ἀπενεμήθη τὸ παράσημον τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, μιὰ διάκρισις ποῦ σπανίως ἐδίδοτο σὲ ξένους. Τὸ 1902 ἐκλέγεται Καθηγητὴς Χειρουργικῆς στὴν Ἀθήνα καὶ διευθυντὴς τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου «Ἐλπίς», καὶ τὸ 1909 ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τῆς Χειρουργικῆς Κλινικῆς στὸ Ἀρεταεῖο μέχρι τὴν συνταξιοδότησίν του. Τὸ 1926 ἐκλέγεται μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀπεβίωσε στὸ Ἀργοστόλι τὸ 1937.

4. ΜΑΡΙΝΟΣ ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ τοῦ ἸΩΑΝΝΟΥ, 1867-1960 Καθηγητὴς Χειρουργικῆς - Ἀκαδημαϊκός

Ὁ Μαρίνος Γερούλανος ὑπῆρξε κορυφαῖος χειρουργός, εὐεργέτης καὶ ἄνθρωπος, μιὰ ἐμβληματικὴ φυσιογνωμία τῆς Χειρουργικῆς

καὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Καταγόμενος ἀπὸ τὸ μικρὸ Παρίσι, ὅπως ὀνομάζεται τὸ Ληξοῦρι, ὁ Μαρίνος Γερουλᾶνος γεννήθηκε στὴν Πάτρα, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ οἰκογένειά του μετὰ τοὺς καταστροφικοὺς σεισμοὺς τῆς 2^{ης} Φεβρουαρίου 1867. Σπούδασε ἰατρικὴ στὴ Γερμανία στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου, καὶ στὴ νεαρὴ ἡλικία τῶν 25 ἐτῶν ἀναγορεύθηκε Διδάκτωρ μετὰ θέμα τὴν *Κακοίθεια τῶν Μεταστατικῶν Ὁγκῶν τοῦ Ἐγκεφάλου*. Κατάφερε νὰ ἀποκτήσει τὴν ἄδεια ἀσκήσεως ἐπαγγέλματος στὴ Γερμανία, ἀφοῦ πέρασε ἐπιτυχῶς τὶς λίαν ἀπαιτητικὰς γενικὰς ἐξετάσεις (Staats Examen). Τὸ 1896 πῆρε τὴ θέση τοῦ Ἐπιμελητῆ στὸ γνωστὸ Greifswald Πανεπιστήμιον, καὶ τὸν ἐπόμενο χρόνον ἔγινε Ὑφηγητὴς, μετὰ διατριβὴ περὶ χειρουργικῆς τῶν πνευμόνων. Μετὰ τὸ γύρισμα τοῦ αἵωνα, τοῦ ἀπενεμήθη ὁ τίτλος τοῦ Ἐκτάκτου Καθηγητοῦ μετὰ διδακτικὰ καθήκοντα. Σὲ συνεργασία μετὰ τὸν ἀνασθησιολόγον Dr. Franz Kuhn, ὁ Γερουλᾶνος ὑπῆρξε πρωτοπόρος στὴν πρακτικὴ ἀνασθησιολογία, μετὰ τὴν ἐφαρμογὴ γενικῆς ἀνασθησιᾶς σὲ διασωληνωμένους ἀσθενεῖς. Τὸ ἐπίτευγμά του αὐτὸ πιθανὸν νὰ προκάλεσε τὸν φθόνον τοῦ περιφημοῦ Καθηγητοῦ Ernst Ferdinand Sauerbruch, ὁ ὁποῖος προσπάθησε νὰ τὸν ἀποβάλει, ἀλλὰ χωρὶς ἐπιτυχία, ἀπὸ τὴ Γερμανικὴ Χειρουργικὴ Ἐταιρεία, μετὰ τὴν κατηγορίαν ὅτι χρησιμοποίησε μὴ ἀποδεκτὰς γιὰ τὴν ἐποχὴν του μεθόδους.

Ἡ φήμη του εἶχε ξεπεράσει τὰ σύνορα τῆς Γερμανίας, καὶ τὸ 1902 ἡ βασίλισσα Ὑλγα τὸν κάλεσε ἡ ἴδια προσωπικὰ στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ ἀναλάβει τὴ διεύθυνση τῆς Χειρουργικῆς Κλινικῆς τοῦ νεόδμητου Νοσοκομείου Εὐαγγελισμός. Τὸ 1911 ἐξελέγη Καθηγητὴς τῆς Χειρουργικῆς Παθολογίας. Στὴ διάρκειαν τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων ὑπηρετήσε ὡς Ἀρχίατρος. Τὸ 1922 ἡ Μικρασιατικὴ Ἐκστρατεία τὸν

βρῆκε βουλευτὴ Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιστρατευθῆι. Παραταῦτα, ζήτησε ἄδεια καὶ μετέβη στὴ γραμμὴ μετώπου στὸ Οὐσάκ, ὅπου μετὰ τὴν ἐπιστημονικὴν του ὁμάδα ὁργάνωσε χειρουργεῖον ἐκστρατείας. Ἡ δημοτικότης του ἦταν τόσο μεγάλη, ποὺ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὡς βουλευτῆς στὴν ἰδιαίτην πατρίδα του, τὸ Ληξοῦρι, ἐξελέγη παμπηφεῖ, πλὴν δύο λευκῶν ψήφων, γεγονός ποὺ προκάλεσε ἀπορία καὶ συζητήθηκε δημόσια. Ὅπως ἀπεδείχθη, οἱ δύο λευκὲς ψῆφοι ἦσαν ἡ δική του καὶ τῆς συζύγου του.

Τὸ 1933 ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκὸς καὶ τὸ 1940 Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας. Συνέβαλε σημαντικὰ στὴν ἀνάδειξιν νέων χειρουργικῶν ειδικοτήτων, ὅπως Ὡρακοχειρουργικὴ μετὰ ἐγχειρήσεις τοῦ θώρακος, Νευροχειρουργικὴ μετὰ κρανιοτομὰς καὶ στὴν Ὀρθοπαιδικὴ μετὰ διορθωτικὰς ὀστεοαρθρικῶν γονάτων. Τὸ συγγραφικὸν του ἔργο εἶναι πλούσιον, πέραν τῶν διακοσίων ἐργασιῶν, ἐπὶ διαφόρων θεμάτων, μετὰ τῶν ὁποίων ἡ *Πρωτοποριακὴ Χειρουργικὴ ἐπὶ Μυικῶν Παραλύσεων*. Ἀργότερον ἀσχολήθηκε καὶ μετὰ τὴν Ἰατρικὴν τῆς Προσωπικότητος, ποὺ ἀπετέλεσε θέμα στὴν ἐναρκτήρια ὁμιλία του στὴν Ἀκαδημία. Πίστευε πῶς «καὶ μία ἀπλὴ λύσις τῆς συνεχείας τοῦ δέρματος, ἓνας μικροτραυματισμὸς, ἐπιουλώνεται εὐκολώτερα, ὅταν ὁ χειρουργὸς ἔχει καλλιέργησει ἓνα ψυχωσματορικὸ κύκλον μετὰ τὸν ἀσθενῆ του». Τὸ κοινωνικὸν του ἔργο ὑπῆρξε ἐπίσης ἐκπληκτικόν. Ἰδρυσε τὴν Ἰδιωτικὴν Κλινικὴν 180 κλινῶν μαζὶ μετὰ τὸν συνάδελφόν του Νικόλαον Τρίκορπον Σμπαρούνη, ποὺ ὑπῆρξε ὁ πυρήνας τοῦ Γερουλανεῖου Ἰδρύματος. Δώρισε μέρος τοῦ κτήματός του στοὺς Τράχωνες στοὺς πρόσφυγες κατοίκους Ἀργυρουπόλεως καὶ Σουρμένων. Πολλοὶ δρόμοι πόλεων φέρουν τὸ ὄνομά του. Τὸ ὄνομά του, μάλιστα, παρέμεινε συνώνυ-

μο του σπουδαίου χειρουργός και καλός άνθρωπος. Ακόμη, μνημονεύθηκε και σε δημοτικά τραγούδια:

*«Μάνα μου τό 'παν οί γιατροί,
τό 'πε κι ό Γερουλάνος,
δέν ἤρθε ακόμα ή ώρα μου,
δέν ἤρθε ν' αποθάνω».*

5. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ του ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ, 1872-1945 Καθηγητής Χειρουργικής, Πρώτανης

Ένα ακόμη γέννημα της Κεφαλονιάς, ή όποία δικαίως ονομάζεται «Ιατρομάννα», ό Νικόλαος Αλιβιζάτος σπούδασε στις Ιατρικές Σχολές Montpellier, Παρισίων και Bordeaux. Τό 1897 έγινε Διδάκτωρ, βοηθός του περιφημού Καθηγητού της Ανατομίας Thierry. Ειδικεύθηκε στη Χειρουργική στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, βοηθός του Καθηγητού Albert Hoffa. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα, διορίζεται Έπιμελητής στο Δημοτικό Νοσοκομείο «Ελπίς». Τό 1903 εκλέγεται Ύφηνγής, και τόν ίδιο χρόνο ιδρύει μαζί με τόν επίσης ιατρό αδελφό του Άνδρέα τήν Πολυκλινική Αθηνών. Πόση δύναμη, έπινόηση και όραμα, πόση άπροσμέτρητη θέληση και ανεξάντλητη ύπομονη συνυπήρχαν μαζί με άπέραντη αγάπη πρός τόν πάσχοντα πτωχό Έλληνα, για να αποφασίσουν τήν άνέγερση της Πολυκλινικής Αθηνών, με κύριο κίνητρο τήν κάλυψη τών βασικών κοινωνικών αναγκών, τήν έποχή πού τά κρατικά νοσοκομεία ἦσαν ελάχιστα. Δι-νύθυνε ό ίδιος τήν Κλινική μέχρι τό 1918, πού εξέλεγή Καθηγητής Χειρουργικής, και τό 1930 ανέλαβε τή Διεύθυνση της Πανεπιστημιακής Χειρουργικής Κλινικής στο Άρεταίειο Νοσοκομείο. Ύπῆρξε Πρώτανης του Έθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (1927-1928), καθώς επίσης υπῆρξε και ιδρυτικό μέλος της Έλληνικής Χειρουργικής Έταιρείας. Έπί κυβερνήσεως

Βενιζέλου εξέλεγή βουλευτής Κεφαλληνίας και Ίθάκης. Βασικό συγγραφικό του έργο ἦταν ή *Είσαγωγή εις τήν επείγουσα Χειρουργική και καθ' ημέραν πράξι*.

6. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΟΣΜΕΤΑΤΟΣ του ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ, 1876-1974 Καθηγητής Όφθαλμολογίας - Άκαδημαϊκός

Γεννήθηκε στο Άργοστόλι, σπούδασε Ιατρική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και ειδικεύθηκε στην Όφθαλμολογία στο Παρίσι υπό τόν Καθηγητή

Πανᾶ (κεφαλληνιακής καταγωγής), ό όποίος ἦταν ό πρώτος πού έπινόησε τό όφθαλμοσκόπιο. Στο Παρίσι ό Κοσμετάτος αναγορεύθηκε Διδάκτωρ και ειδικεύθηκε επίσης στόν Ιστολογία και Έμβρυολογία υπό τόν Καθηγητή Duval. Συνέχισε τις σπουδές του στο Μόναχο και στη Βιέννη. Τό 1906 επιστρέφει στην Ελλάδα και διορίζεται Έπιμελητής στο έργαστήριο της ανατομικής της Ιατρικής Σχολής Αθηνών υπό τόν Καθηγητή Γεώργιο Σκλαβούνο.

Τό 1911 εξέλεγή Ύφηνγής Όφθαλμολογίας με θέμα *Περί διαπλάσεως έξαρτημάτων του όφθαλμου*. Τό 1919 γίνεται Έκτακτος Καθηγητής Ιστολογίας - Έμβρυολογίας, και τό 1929 εκλέγεται Καθηγητής Όφθαλμολογίας. Τό 1930 αναγορεύθηκε Άντεπιστέλλον μέλος της Άκαδημίας Αθηνών, και δύο χρόνια άργότερα εξέλεγή Άκαδημαϊκός. Ύπῆρξε στους Βαλκανικούς Πολέμους ως Διευθυντής όφθαλμολογικού τμήματος Νοσοκομείου. Συνέγραψε πρωτοποριακή μονογραφία περί του έγκεφαλικού κέντρου της όράσεως και της σύνδεσής του με τόν όφθαλμό. Όργάνωσε και έκσυγχρόνησε τό Όφθαλμιατρείο στην όδό Σίνα.

7. ΧΑΡΗΣ ΟΤΟΥΛ του ΙΑΚΩΒΟΥ, 1897-1987

Ο Ιρλανδικής καταγωγής Χάρης Ότουλ γεννήθηκε στο Άργοςτόλι από μητέρα Ληξουριώτισσα τὸ γένος Ίακωβάτου. Στὸ Άργοςτόλι ἡ οἰκογένειά του εἶχε ἀναπτύξει μεγάλη ἐπιχείρηση οἰνοποιίας, γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα «Βινάριες». Τὸ 1919 ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς Ἱατρικῆς καὶ τὸ 1925 ἔγινε βοηθὸς στὸ Πανεπιστημιακὸ Νοσοκομεῖο τοῦ Μονάχου. Συμπλήρωσε τὴ μετεκπαίδευσί του στὸ Βερολίνο ὑπὸ τὸν φημισμένον Καθηγητὴ Sauerbruch καὶ τὸ 1927 ἀπέκτησε τὸ Διδακτορικὸ Δίπλωμά του. Ἡ ἐπόμενη δεκαετία τὸν βρίσκει διορισμένον στὴν Πανεπιστημιακὴ Κλινικὴ ὑπὸ τὸν Μαρίνο Γερουλάνο, τοῦ ὁποίου ἦταν ἐκ μητρὸς ἀνιψιός. Τὸ 1930 ἐξελέγη Ὑφηγητὴς καὶ τὸ 1945 Ἐντεταλμένος Καθηγητὴς στὸ Ἀρεταίειο Νοσοκομεῖο. Ἀπὸ τὸ 1947 ἔγινε Τακτικὸς Καθηγητὴς μέχρι τὴ συνταξιοδότησί του τὸ 1968. Τὸ 1954 ἔγινε Κοσμίτωρ τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς καὶ τὸ 1964-1968 Συγκλητικὸς τῆς Πρωτανείας τοῦ Πανεπιστημίου.

Τὸ συγγραφικὸ του ἔργο ἦταν πλούσιο σὲ πρωτότυπες ἐργασίες ποὺ δημοσιεύθηκαν στὸν ἑλληνικὸ καὶ διεθνῆ ἐπιστημονικὸ τύπο. Εἶχα τὴν τύχη νὰ ὑπηρετήσω κοντά του, ὡς Ἐπιστημονικὸς Συνεργάτης, Ὑπεύθυνος τοῦ Ὄρθοπαιδικοῦ Τμήματος στὸ Ἀρεταίειο Νοσοκομεῖο. Ἀναγνώρισα στὸν Καθηγητὴ Ότουλ τὸν ἄριστο δάσκαλο, τὸν ἀπλὸ καὶ πρακτικὸ χειρουργό, τοῦ ὁποίου οἱ χειρουργικὲς ἱκανότητες ἐκάλυπταν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ὑπῆρξε ταπεινός, ἀλτρουϊστὴς καὶ προπαντὸς καλοκάγαθος ἄνθρωπος καὶ ἕνας gentleman ἱατρός.

πατέρα του, ὑπηρετῆσε μὲ ἀὐταπάρνηση τὴν ἱατρικὴ ἐπιστήμη. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησί του ἀπὸ τὴν Ἱατρικὴ Σχολή, ἀκολούθησε τὰ ἀχνάρια τοῦ πατέρα του καὶ

μετεκπαδεύθηκε στὸ Παρίσι, ὅπου ἀναγορεύθηκε Διδάκτωρ τὸ 1935. Μὲ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἑλλάδα διορίζεται Ἐπιμελητὴς στὴ Χειρουργικὴ Κλινικὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, καὶ τὸ 1937, σὲ ἡλικία 32 ἐτῶν, ἐξελέγη Ὑφηγητὴς. Τὸ 1948 ἐξελέγη Ἐκτακτὸς Ἐντεταλμένος Καθηγητὴς καὶ τὸ 1952 Τακτικὸς τῆς Νεοσύστατης Ἐδρας τῆς Προπαιδευτικῆς Χειρουργικῆς καὶ Χειρουργικῆς Παθολογίας τοῦ Ἱπποκρατείου Νοσοκομείου. Διετέλεσε ἐπὶ μακρὸν Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἀρεταίειου ὡς καὶ τῆς Πολυκλινικῆς. Μαθητὲς καὶ συνεργάτες του ὑπῆρξαν πολλοὶ μετέπειτα καθηγητὲς τῆς Χειρουργικῆς καὶ προικισμένοι δεξιολόγοι χειρουργοί, ὅπως ὁ ἀξέχαστος Γεώργιος Αὐλάμης, ὁ μετέπειτα Καθηγητὴς Νικόλαος Οἰκονόμου καὶ ὁ Καθηγητὴς Καρδιοχειρουργὸς Πέτρος Ἀλιβιζάτος, γνωστὸς γιὰ τὸν μεγάλο ἀριθμὸ ἐπιτυχημένων μεταμοσχεύσεων καρδιάς καὶ πνευμόνων στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ ἐξωτερικὸ. Ἐξελέγη βουλευτὴς Ἐπικρατείας μὲ τὸ κόμμα τῆς Ἐνώσεως Κέντρου. Ἄξιος συνεχιστὴς εἶναι ὁ υἱός του, ὁ διακεκριμένος Συνταγματολόγος Καθηγητὴς Νικόλαος Ἀλιβιζάτος.

(συνεχίζεται)

8. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ τοῦ ΝΙΚΟΛΑΟΥ, 1905-1997 Καθηγητὴς Χειρουργικῆς Ἄξιος συνεχιστὴς τοῦ ὀραματιστῆ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΕΤΑΞΑΣ
Ὁμ. Καθηγητὴς
Ἱατρικῆς Σχολῆς ΕΚΠΑ

Η ΠΡΙΜΑΝΤΟΝΑ ΚΑΙ Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ

Η ιστορία που θα αφηγηθούμε εδώ είναι πέρα για πέρα αληθινή. Κι ἄς μοιάζει παραμύθι. Κι ἄς εἶναι μιὰ ιστορία για μιὰ διάσημη πριμαντόνα, ἕναν πρίγκιπα καὶ μιὰ ἐπανάσταση...

Πρωταγωνίστρια τῆς ιστορίας μας –ἢ μάλλον, μιὰ ἐκ τῶν δύο βασικῶν πρωταγωνιστῶν– εἶναι ἡ σπουδαία τραγουδίστρια τῆς ὄπερας Ἄγνη Σεμπέστ (Agnese Schebest, 1813-1870), μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες διάσημες πριμαντόνες τῆς ἐποχῆς τῆς, ποὺ σημάδεψε μὲ τὴν παρουσία τῆς τοῦ πρώτου ἡμισυ τοῦ 19^{ου} αἰῶνα. Τὸ κοινὸ κυριολεκτικὰ τὴ λάτρευε. Στὸ πρόσωπό τῆς βρῆκαν τὴν ἰδανικὴ ἔρμηνεύτρια πολλοὶ πασίγνωστοι ῥόλοι τοῦ διεθνοῦς ρεπερτορίου τῆς ὄπερας· κάποιοι ῥόλοι, μάλιστα, γράφτηκαν εἰδικὰ γιὰ τὴ φωνή τῆς. Ὅταν ἦλθε ἡ ὥρα νὰ ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὴ σκηνή, ἔγραψε τὰ ἀπομνημονεύματά τῆς σὲ ἕνα βιβλίο ποὺ ἐπέγραψε *Ἀπὸ τὴ ζωὴ μιᾶς καλλιτέχνιδας (Aus dem Leben einer Künstlerin)*, τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε τὸ 1857 στὴ Στουτγκάρδη ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο Ebner und Seubert.

* * *

Καὶ ὅμως, τὸ 1823, ὅποτε ἐκτυλίσσειται ἡ ιστορία ποὺ θα αφηγηθούμε ἐδῶ, τίποτα δὲν προδιέγραφε τὴ μελλοντικὴ ἐξέλιξη τῆς μικρῆς Ἄγνης. Ἡ Ἄγνη, ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμη κλείσει τὰ δέκα χρόνια, ἦταν ἕνα φτωχό, τρισαριτωμένο κοριτσάκι, ποὺ μεγάλωνε σὲ ἕνα... φρούριο τῆς Αὐστριακῆς αὐτοκρατορίας: τὸ φρούριο τοῦ Τερέζιενστατ. Ὁ πατέρας τῆς προσέφερε τὶς ὑπηρεσίες του στὸν Αὐστριακὸ στρατὸ ὡς εἰδικὸς στὶς ἀνατινάξεις ὀχυρῶν, καὶ εἶχε βρεῖ τραγικὸ θάνατο σὲ μιὰ ἐκρηξὴ τὸ 1813, δέκα χρόνια τώρα.

*Ἡ ιστορία ποὺ θα
ἀφηγηθούμε ἐδῶ εἶναι
πέρα για πέρα αληθινή.
Κι ἄς μοιάζει παραμύθι.
Κι ἄς εἶναι μιὰ ιστορία για
μιὰ διάσημη πριμαντόνα,
ἕναν πρίγκιπα καὶ μιὰ
ἐπανάσταση...*

Ἀπὸ τότε, ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν τριῶν ἐτῶν, ἡ Ἄγνη ἦταν ὄρφανὴ ἀπὸ πατέρα. Ὁ διοικητὴς τοῦ φρουρίου εἶχε παραχωρήσει στὴ μητέρα τῆς μιὰ ὑπηρεσιακὴ κατοικία στὸ φρούριο, καὶ ἡ χήρα μητέρα ἀγωνιζόταν μὲ εὐκαιριακὲς χειρωνακτικὲς

δουλειές να μεγαλώσει τα δύο κοριτσάκια της, μέσα στη φτώχεια και την ανέχεια. Ἡ μικρὴ Ἀγνή πήγαινε κάθε μέρα στο σχολεῖο, πού βρισκόταν ἀρκετὰ ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τοῦ φρουρίου.

Ἦταν ἕνα μεσημέρι τοῦ 1823, περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου. Ἡ μικρὴ Ἀγνή γύριζε μετὰ τὰ πόδια ἀπὸ τὸ σχολεῖο στὸ σπίτι της. Ξαφνικὰ εἶδε μπροστὰ της μιὰ ομάδα ἀνδρῶν, πού μιλοῦσαν μιὰ γλῶσσα τὴν ὁποία δὲν καταλάβαινε. Ἀνάμεσά τους ξεχώριζε ἕνας ἀνδρας μετὰ ἐξαιρετικὰ εὐγενικὴ φυσιογνωμία, πού εἶχε μόνον ἕνα χέρι. Ἡ Ἀγνή τὸν περιγράφει ὡς ἕναν «μεγαλόσωμο, πανέμορφο κύριο, μετὰ λεπτοκαμωμένο κεφάλι, σκοῦρα μάτια καὶ σκοῦρα γένια» (*»ein großer wunderschöner Herr mit fein geprägtem Kopf, dunklen Augen und dunklem Bart«* – Agnese Schebest, *Aus dem Leben einer Künstlerin*, σελ. 11). Ἡ εὐγενικὴ του μορφὴ πρέπει νὰ τῆς ἔκανε ἐντύπωση. Στὰ μάτια της ἦταν, ὅπως γράφει παρακάτω, «ὁ ὁμορφος κύριος» (*»der schöne Herr«*). Ἀνάμεσα στοὺς ἀνδρες πού συνόδευαν τὸν «ὁμορφο κύριο» ἦταν ἕνας διερμηνέας. Ἀκολούθησε ἕνας σύντομος διάλογος:

- Ποῦ πηγαίνεις, κοριτσάκι;
- Στὸ σπίτι γιὰ φαγητό.
- Καὶ ἀπὸ ποῦ ἔρχεσαι;
- Ἀπὸ τὸ σχολεῖο.
- Ποῦ μένεις;
- Στὸ φρούριο, στὸ μικρὸ περίπτερο.
- Καὶ τί μαθαίνεις στὸ σχολεῖο;
- Ἀνάγνωση, γραφὴ, ἀριθμητικὴ, τραγούδι καὶ ράψιμο.
- Καὶ τραγουδᾷς ὥραϊα;
- Δὲν ξέρω... Ἦν ἤξερα νὰ τραγουδάω, θὰ μετὰ ἄφηναν νὰ τραγουδήσω καμιά φορὰ στὴν ἐκκλησία.

Ὁ «ὁμορφος κύριος» ἀκούμπησε τρυφερὰ τὸ χέρι του στὸ κεφαλάκι τῆς μικρῆς Ἀγνῆς, εἶπε κάτι, καὶ ὁ διερμηνέας μετέφρασε:

- *Wenn du einmal singen wirst, dann*

wollen wir alle Dir zuhören kommen (Ὅταν κάποια στιγμή τραγουδήσεις, θὰ ἔλθουμε ὅλοι ἐμεῖς νὰ σε ἀκούσουμε – ὁ.π., σελ. 12).

Γιὰ κάποιο περιέργο λόγο, τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ κυρίου μετὰ τὴν εὐγενικὴ μορφὴ ἔδωσαν φτερὰ στὰ πόδια καὶ στὴν καρδιά τῆς μικρῆς Ἀγνῆς. Ἐτρξε στὸ σπίτι της «κόκκινη ἀπὸ χαρὰ», ὅπως γράφει, καὶ ἀφηγήθηκε τὸ περιστατικὸ μετὰ κάθε λεπτομέρεια στὴ μητέρα της. Τὴν ἐπόμενι μέρα, ἀφηγήθηκε τὸ περιστατικὸ, πάλι μετὰ κάθε λεπτομέρεια, στὴ δασκάλα της στὸ σχολεῖο, ἡ ὁποία ἔμεινε μετὰ τὸ στόμα ἀνοικτό. Ἡ δασκάλα τὸ ἀφηγήθηκε στὸν ἀνδρα της, πού ἦταν ὁ διευθυντὴς τοῦ σχολείου. Αὐτὸς τὴν κάλεσε στὸ γραφεῖό του καὶ τὴν ἔβαλε νὰ τοῦ διηγηθεῖ μετὰ τὸ νῆ καὶ μετὰ τὸ σίγμα ὅλα τὰ σχετικὰ μετὰ τὴ συνάντησή της μετὰ τὴ συντροφιά τῶν ἀνδρῶν, τὸν κύριο μετὰ τὴν εὐγενικὴ μορφὴ, τὰ λόγια πού τῆς εἶχε πεῖ. Καὶ ὅταν τοῦ τὰ ἀφηγήθηκε ὅλα μετὰ κάθε λεπτομέρεια, τῆς εἶπε:

– *Da werd ich dich bald einmal singen lassen, denn das ist gar ein vornehmer Herr, ein griechischer Fürst Namens Ypsilanti, der hier als Gefangener lebt* (Λοιπόν, θὰ σε ἀφήσω σύντομα νὰ τραγουδήσεις, γιὰτὶ αὐτὸς πού σε εἶπε αὐτὰ εἶναι ἕνας πολὺ ἐπιφανὴς κύριος: ἕνας Ἑλληνας πρίγκιπας πού τὸν λένε Ὑψηλάντη, ὁ ὁποῖος ζεῖ ἐδῶ ὡς αἰχμάλωτος – ὁ.π., σελ. 12).

* * *

Πὼς ὁμως βρέθηκε ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης στὸ Τερέζιενστατ, ὅπου τὸν συνάντησε ἡ μικρὴ Ἀγνή; Εἶναι ὥρα νὰ πιάσουμε τὸ νῆμα τῆς ἱστορίας ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη στὶς 12 Δεκεμβρίου 1792. Ὁ παππούς του καὶ συνονόματός του Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

(1725-1807) ἦταν ἐπιφανὴς Φαναριώτης, Μέγας Διερχμνέας τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ποὺ διορίσθηκε ἀπὸ τὸν Σουλτάνο Ἡγεμόνας τῶν Παραδουνάβιων Ἡγεμονιῶν τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαβίας. Ἦταν φωτισμένη προσωπικότητα, καὶ ἡ ἡγεμονία του χαρακτηρίσθηκε ὡς «ἡ χρυσοῖ ἐποχὴ τῆς Βλαχίας». Τὸ 1806, σὲ προχωρημένη πιά ἡλικία, ἀποσύρθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη. Στὸν ἡγεμονικὸ θρόνο τῶν Παραδουνάβιων Ἡγεμονιῶν βρισκόταν πλέον ὁ γιὸς του Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης (1760-1816), ὁ πατέρας τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη τῆς ἱστορίας μας. Τότε ὅμως, τὸ 1806, ξέσπασε ρωσοτουρκικὸς πόλεμος. Ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, ποὺ ἦταν μὲν διορισμένος ἀπὸ τὸν Σουλτάνο σὲ ὕπατα ἀξιώματα, ἀλλὰ δὲν ἔπαυε νὰ εἶναι Ἕλληνας καὶ Ὁρθόδοξος, συντάχθηκε μὲ τοὺς Ρώσους καὶ αὐτομόλησε μὲ ὅλη του τὴν οἰκογένεια –καὶ βεβαίως μὲ τὸν νεαρὸ Ἀλέξανδρο– στὴ Ρωσία. Αὐτὸ προκάλεσε τὴν ἔκρηξη ὀργῆς τοῦ Σουλτάνου Σελίμ Γ'. Σὲ ἀντίποινα, ὁ γέροντας Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ποὺ βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη, συνελήφθη καὶ φυλακίσθηκε. Λίγες μέρες ἀργότερα, στὶς 13 Ἰανουαρίου 1807, μετὰ ἀπὸ φρικτὰ βασανιστήρια, διατάχθηκε ὁ ἀποκεφαλισμὸς του καὶ ἡ δήμευση τῆς περιουσίας του.

Ἡ οἰκογένεια τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντη ἔμεινε στὴ Ρωσία. Ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης τιμήθηκε ἀπὸ τὸν τσάρο, μέχρι τὸ 1816, ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ στὸ Κίεβο. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ μεγαλύτερος γιὸς του, κατατάχθηκε τὸ 1810 μὲ τὸν βαθμὸ τοῦ ἀνθυπίαρχου στὸ σῶμα τῶν ἔφιππων σωματοφυλάκων τοῦ τσάρου Ἀλέξανδρου Α'. Διακρίθηκε στοὺς πολέμους κατὰ τοῦ Ναπολέοντα. Στὴ μάχη τῆς Δρέσδης, μάλιστα, τὸ 1813, σὲ ἡλικία 21 ἐτῶν, ἔχασε τὸ δεξί του χέρι. Μὲ τὸ τέλος τῶν Ναπολεόντειων πολέμων, τὸ 1814-15, συμμετεῖχε ὡς μέλος τῆς αὐτο-

κρατορικῆς ἀκολουθίας στὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης μὲ τὸν βαθμὸ τοῦ ὑποστράτηγου. Τὰ ἐπόμενα χρόνια ἔγινε ὑπασπιστὴς τοῦ τσάρου, τὸν ὁποῖο προσπαθοῦσε νὰ ἐπιηρεάσει ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Διότι οἱ Ὑψηλάντηδες δὲν ξεχνοῦσαν ὅτι ἦταν Ἕλληνες.

Στὴν Ἁγία Πετρούπολη τὸν βρῆκε τὸ 1820 ὁ ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας Ἐμμανουὴλ Ξάνθος. Στὴν ἱστορικὴ ἐκείνη συνάντηση, στὶς 11 Ἀπριλίου 1820, μετὰ ἀπὸ κάποιες εἰσαγωγικὲς κουβέντες, ὁ Ἀλέξανδρος ρώτησε τὸν Ἐμμανουὴλ Ξάνθο πῶς περνοῦσαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ Ξάνθος βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ τοῦ περιγράψει μὲ τὰ πιὸ μελανὰ χρώματα τὴν οἰκτρὴ κατάσταση στὴν ὁποία βρισκόνταν οἱ Ἕλληνες κάτω ἀπὸ τὴν ἀβάστακτη τυραννία τῶν Τούρκων. Καὶ στὴν ἐρώτηση τοῦ Ὑψηλάντη γιατί δὲν κινοῦνταν, ὥστε, ἀκόμα καὶ ἂν δὲν μποροῦσαν νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸν ζυγὸ, πάντως τοῦλάχιστον νὰ τὸν ἐλαφρώσουν, ὁ Ξάνθος τοῦ εἶπε ἐπιδέξια ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν τὰ μέσα καὶ τοὺς ὁδηγοὺς νὰ κινήθουν, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ὅλοι οἱ καλοὶ ὁμογενεῖς κατέφευγαν σὲ ξένους τόπους καὶ ἄφηναν τοὺς ὁμογενεῖς τοὺς ὀρφανούς: ὁ Καποδίστριας ὑπηρετοῦσε τὴ Ρωσία, ὁ μακαρίτης πατέρας τοῦ Ἀλέξανδρου Κωνσταντῖνος κατέφυγε ἐπίσης ἐκεῖ, ὁ Καρατζᾶς στὴν Ἰταλία, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος ὑπηρετοῦσε τὴ Ρωσία, καὶ μάλιστα εἶχε χάσει τὸ ἓνα χέρι του γι' αὐτὴν. Μὲ αὐτά, τὰ λόγια, εἶχε μὲ τὸν πιὸ ἐπιδέξιο τρόπο κεντρίσει τὸν πατριωτισμὸ τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶπε:

– Ἄν ἐγὼ ἐγνώριζον ὅτι οἱ ὁμογενεῖς μου εἶχον ἀνάγκη ἀπὸ ἐμὲ καὶ ἐστοχάζοντο ὅτι ἐδυνάμην νὰ συντελέσω εἰς τὴν εὐδαιμονίαν των, σοῦ λέγω ἐντίμως ὅτι ἤθελον μετὰ προθυμίας κάμω κάθε θυσίαν, ἀκόμη καὶ τὴν κατάστασίν μου καὶ τὸν ἑαυτὸν μου θὰ ἐθυσίαζον ὑπὲρ αὐτῶν.

Ὁ Ξάνθος δὲν χρειαζόταν τίποτε περισσότερο. Σπκώθηκε συγκινημένος, τοῦ ἔδωσε τὸ χέρι του καὶ εἶπε:

– *Δός μοι, Πρίγκιψ, τὴν χεῖρά σας εἰς βεβαίωσιν τῶν ὄσων ἐκφράσθητε.*

Οἱ δύο ἄνδρες ἔδωσαν τὰ χέρια. Τὴν ἐπομένη ὁ Ξάνθος ἀποκάλυψε στὸν Ὑψηλάντη τὸ μυστικὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Ὁ πρίγκιπας Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης (πρίγκιπας, γιατί ἦταν μέλος ἡγεμονικῆς οἰκογένειας τῶν Παραδουνάβιων Ἡγεμονιῶν) ἦταν στὸ ἐξῆς ὁ Ἀρχηγὸς ποῦ ἔφαχνε ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἀναγνωρίζομενος ὡς Γενικὸς Ἐπίτροπος τῆς Ἀρχῆς (ὁ τίλος αὐτὸς ἀποσκοποῦσε βεβαίως στὸ νὰ πείσει τοὺς Ἕλληνας ὅτι πίσω ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη βρισκόταν μιὰ ἀκόμη μεγαλύτερη προσωπικότητα· καὶ μὲ δεδομένο ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ἦταν ὑπασπιστὴς τοῦ τσάρου, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ φαντασθεῖ κανεὶς ποῦ θὰ πῆγαινε τὸ μυαλὸ ὅλων).

Εἶχε ἔλθει ἡ στιγμή τῆς ἀφύπνισης τοῦ Ἔθνους, καὶ στιγμὲς γεμάτες ἐπικὸ μεγαλεῖο διαδέχονταν ἡ μία τὴν ἄλλη. Στις 16 Φεβρουαρίου 1821, στὸ ἀρχοντικὸ τῶν Ὑψηλάντηδων στὸ Κισνὸφ τῆς Ρωσίας, τὰ τέσσερα ἀπὸ τὰ πέντε ἀδέλφια, ὁ Ἀλέξανδρος, ὁ Δημήτριος, ὁ Νικόλαος καὶ ὁ Γεώργιος, καὶ οἱ δύο γραμματικοὶ Λασσάνης καὶ Τυπάλδος συνέταξαν τὴν προκήρυξη γιὰ τὴν ἐξέγερση κατὰ τῶν Τούρκων, μὲ τὸν τίτλο «Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Ἡ ἐπανάσταση θὰ σίμαινε γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Ὑψηλάντηδων ἐντελῶς ἀπτές καὶ συγκεκριμένες θυσίες. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δὲν τὶς ἔκρυψε:

– *Ναί, ἀδελφοί· ὅλα τὰ προσφέρουμε θυσία πατριωτικῆ. Καὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια ποῦ ὁ σουλτάνος κατὰ τὴ συνθήκη θὰ μᾶς πληρώσει τὸν προσεχῆ Μάιο (σημ. ἐπρόκειτο γιὰ ἀποζημίωση γιὰ τὸ ἀρχοντικὸ τῶν Ὑψηλάντηδων στὴν Κωνσταντινούπολη, ποῦ εἶχαν ἐπιτάξει οἱ Τούρκοι – ἐννοεῖται ὅτι, ἂν οἱ Ὑψη-*

λάντηδες πρωτοστατοῦσαν σὲ ἐπανάσταση, θὰ τὴν ἔχαναν). Καὶ τὰ κτήματά μας στὴ Βλαχία· ἡ τιμὴ τους εἶναι ἕξι ἑκατομμύρια. Ἄς προσφέρουμε καὶ τοὺς βαθμοὺς καὶ τοὺς μισθοὺς τοὺς ὁποίους ἀπολαμβάνουμε στὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία. Ἄς δώσουμε καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς ἑαυτοὺς μας θυσία στὸν βωμὸ τῆς πατρίδας. Ἔτσι μόνο θὰ ἐκτελέσουμε τὴν παραγγελία τοῦ πατέρα μας καὶ θὰ ἐκδικηθοῦμε γιὰ τὰ βασανιστήρια ποῦ ὑπέφερε ὁ πάππος μας καὶ πέθανε ἀπὸ αὐτά. Ὅλα ἄς τὰ δώσουμε στὴν πατρίδα! Ἄς κινήσουμε τὸν ἱερὸ ἀγῶνα γι' αὐτήν.

Στὴ συνέχεια, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης πῆγε στὸ δωμάτιο τῆς μητέρας του, τῆς σεβαστῆς ἀρχόντισσας Ἐλισάβετ, ποῦ τὴ βρῆκε μὲ τὸν μικρὸ του ἀδελφὸ, τὸν 14χρονο Γρηγόρη. Ἀφοῦ τὴν προσκύνησε, τὴν ὀδήγησε στὴν αἴθουσα ὅπου βρισκόταν καὶ οἱ ὑπόλοιποι καὶ τῆς εἶπε:

– *Μητέρα, ἡ σωτηρία τῆς πατρίδας μπορεῖ νὰ ἀπαιτηθεῖ καὶ τὴ θυσία τοῦ κτήματός μας στὴν Κοζνίτσα, τὸ ὁποῖο δίνει ἔσοδα πενήντα τέσσερις χιλιάδες ρούβλια τὸν χρόνο. Προσφέρεις τὸ κτήμα αὐτὸ στὴν πατρίδα;*

Ἡ ἀρχόντισσα Ὑψηλάντισσα δάκρυσε καὶ εἶπε:

– *Παιδιά μου, ἐγὼ προσφέρω ἐσᾶς, τὰ φίλτατά μου, καὶ θὰ λυπηθῶ τὰ ρούβλια;*

Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης φιλοδοξοῦσε νὰ ξεκινήσει τὴν ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο, καὶ αὐτὸ ἄλλωστε προέβλεπαν τὰ ἀρχικὰ σχέδια τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Τελικὰ, ὅμως, τὸ κίνημα ἀποφασίσθηκε νὰ ξεκινήσει στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, ποῦ εἶναι ἀλήθεια ὅτι κατ' ἀρχὴν ἔμοιαζαν νὰ προσφέρουν μιὰ σειρὰ ἀπὸ πλεονεκτῆματα: Πρῶτον, ὁ Ὑψηλάντης θὰ μπορούσε νὰ κινηθεῖ ἐξ ἀρχῆς ἐπικεφαλῆς μικροῦ μὲν ἀλλὰ συγκροτημένου στρατιωτικοῦ σώματος, ποῦ θὰ εἶχε ὀργανωθεῖ πρὸς τοῦτο ἐντὸς τῆς ὁμορφῆς

ρωσικής επικράτειας· δεύτερον, βάσει ρωσοτουρκικής συνθήκης απαγορευόταν ή μετακίνηση σουλτανικών στρατευμάτων στο έδαφος των Ήγεμονιών χωρίς προηγούμενη ρωσική συναίνεση· τρίτον, ή διοίκηση βρισκόταν στα χέρια Ελλήνων, Φαναριωτών Ήγεμόνων, με αποτέλεσμα να προσδοκάται ότι τὸ κίνημα θὰ εἶχε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς στή διάθεσή του ἕναν ὀργανωμένο διοικητικό μηχανισμό.

κατ' εὐχὴν. Ὁ τσάρος, ὁ ὁποῖος κατὰ δυστυχῆ συγκυρία ἐνημερώθηκε γὰ τὸ κίνημα σὲ Συνέδριο τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας στὸ Λάμπιαχ, τὴ σημερινὴ Λιουμπλιάνα τῆς Σλοβενίας, ὑπερέβαλε ἑαυτόν, στήν προσπάθειά του νὰ πείσει τοὺς ἄλλους Εὐρωπαίους ἡγέτες ὅτι δὲν εἶχε καμμία ἀπολύτως σχέση με αὐτό. Ὅχι μόνο ἀποκήρυξε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη, ὄχι μόνο συναίνεσε νὰ μεταφερθοῦν σουλτανικά

Στις 22 Φεβρουαρίου 1822 ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθο ποταμό, ὑψώνοντας τὴ σημαία τῆς Ἐπανάστασης καὶ ξεσηκώνοντας ἕνα κύμα ἀσυγκράτητου ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ τελευταῖος Ἑλληνας Ἁγεμόνας τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Βόδας Σουτζος συντάχθηκε ἀμέσως μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη, φθάνοντας μέχρι τοῦ σημείου νὰ κάψει δημοσίως τὰ ἡγεμονικά του ἐμβλήματα, δηλώνοντας ὅτι προτιμοῦσε τὸν τίτλο τοῦ τελευταίου πολίτη ἐνὸς ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ κράτους, ἀπὸ τὸν τίτλο ἐνὸς ἡγεμόνα πού διοριζόταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ἔτσι, στίς 22 Φεβρουαρίου 1822 ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθο ποταμό, ὑψώνοντας τὴ σημαία τῆς Ἐπανάστασης καὶ ξεσηκώνοντας ἕνα κύμα ἀσυγκράτητου ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ τελευταῖος Ἑλληνας Ἁγεμόνας τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Βόδας Σουτζος συντάχθηκε ἀμέσως μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη, φθάνοντας μέχρι τοῦ σημείου νὰ κάψει δημοσίως τὰ ἡγεμονικά του ἐμβλήματα, δηλώνοντας ὅτι προτιμοῦσε τὸν τίτλο τοῦ τελευταίου πολίτη ἐνὸς ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ κράτους, ἀπὸ τὸν τίτλο ἐνὸς ἡγεμόνα πού διοριζόταν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Δυστυχῶς, γὰ λόγους στοὺς ὁποίους δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ὑπεισέλθουμε ἐδῶ, τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη στίς Παραδουνάβιες Ἁγεμονίες δὲν ἐξελίχθηκε

στρατεύματα στίς Παραδουνάβιες Ἁγεμονίες, γὰ νὰ πνίξουν στὸ αἶμα τὸ κίνημα, ἀλλὰ καὶ ἔδωσε διαταγὴ νὰ διαγραφεῖ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀπὸ τίς τάξεις τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, παράλληλα δὲ νὰ δημευθεῖ ὀλόκληρη ἡ περιουσία τῶν Ὑψηλάντηδων στή Ρωσία, πού ἀποτελεῖτο ἀπὸ εἰσοδήματα γαιῶν πού εἶχαν παραχωρηθεῖ στήν οἰκογένεια ἔναντι τῶν μεγάλων χρηματικῶν θυσιῶν τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντη στὸν τελευταῖο ρωσοτουρκικὸ πόλεμο. Ἡ μητέρα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη, ἡ γηραιὰ ἀρχόντισσα Ἐλισάβετ, στερήθηκε ὅλα τὰ μέσα ζωῆς καὶ καταδικάσθηκε νὰ ζήσει τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς της σὲ ἔσχατη ἔνδεια.

Ὡς ἐπιστέγασμα ὅλων αὐτῶν, ἦλθε καὶ ἡ στρατιωτικὴ ἀποτυχία τοῦ κινήμα-

τος, ιδίως μετά την καταστροφική ήττα στο Δραγατσάνι τον Ιούνιο του 1821. Οί ελάχιστες έναπομείνασες δυνάμεις του Ύψηλάντη άπωθήθηκαν προς τὰ βόρεια, προς τὰ αὐστριακὰ σύνορα. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος Ύψηλάντης κατέφυγε στὰ αὐστριακὰ σύνορα, ὅπου, ἐφοδιασμένος με πιαστὸ διαβατήριο, εἶχε διαβεβαιώσεις ὅτι θὰ τοῦ ἐπιτρεπόταν νὰ φύγει γιὰ τὴν Πελοπόννησο.

Δυστυχῶς, ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ καλοστημένη παγίδα τοῦ δαυμόνιου Μέττερνιχ. Στὰ αὐστριακὰ σύνορα ὁ φρούραρχος στρατηγὸς Θουσί τοῦ ἀνακοίνωσε ὅτι ἐπιθυμία τοῦ αὐτοκράτορα ἦταν νὰ παρᾶσχει ἄσυλο στὸν πρίγκιπα ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας του, με τὸν ὄρο ὅτι αὐτὸς θὰ ἔδινε τὸν λόγὸ τῆς τιμῆς του ὅτι δὲν θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ δραπετεύσει καὶ δὲν θὰ εἶχε ἀλληλογραφία με κανέναν. Μάταια ὁ Ύψηλάντης ἐπικαλέσθηκε τὶς ὑποσχέσεις ποῦ τοῦ εἶχαν δοθεῖ καὶ τὸ διαβατήριό του. Γρήγορα κατάλαβε ὅτι ἦταν οὐσιαστικὰ κρατούμενος. Στρατιωτικὸ ἀπόσπασμα τὸν παρέλαβε, γιὰ νὰ τὸν ὀδηγήσει στὸν τόπο τῆς ἐγκαταστάσεώς του.

Τὸ στρατιωτικὸ ἀπόσπασμα ὀδήγησε τὸν Ύψηλάντη στὸ φρούριο Μουνκάτς, στὸ σημερινὸ Μουκάτσεβο τῆς Δυτικῆς Οὐκρανίας, ὅπου ἔφθασε στὶς ἀπογευματινὲς ὥρες τῆς 14^{ης} Ιουλίου 1821. Ὁ φρούραρχος, βάσει διαταγῶν ποῦ εἶχε ἀπὸ τὴ Βιέννη, διαβεβαίωσε τὸν Ύψηλάντη ὅτι τὸ κατάλυμά του ἦταν ἄξιο τοῦ προσώπου του, εὐχάριστο, ὑγιεινὸ καὶ πλούσια ἐπιπλωμένο. Ὁ δύστηχος ὁ Ύψηλάντης, ὁ τόσο πρόθυμος νὰ θυσιάσει τὰ πάντα γιὰ τὴν πατρίδα, ἦταν τώρα ἀναγκασμένος νὰ ὑφίσταται καὶ τὴν εἰρωνεία. Ὁ ἀξιωματικὸς ὑπηρεσίας τοῦ φρουρίου, ποῦ παρέλαβε τὸν Ύψηλάντη, τὸν μετέφερε στὸ σκοτεινὸ ἐσωτερικὸ τοῦ φρουρίου καὶ διὰ μέσου στοῶν καὶ σιδερένιων θυρῶν τὸν ὀδήγησε σὲ ἕναν μικρὸ θολωτὸ θάλαμο, ποῦ φωτιζόταν μόνο ἀπὸ

μιὰ τρύπα τῆς ὀροφῆς. Δὲν ὑπῆρχαν ὡς ἐπιπλα παρὰ μόνο ἕνα ἄθλιο κρεβάτι καὶ ἕνα ξύλινο κάθισμα. Στους τοίχους βρίσκονταν μπηγμένοι πελώριοι σιδερένιοι κρίκοι, ἀπὸ ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους κρέμονται οἱ ἄλυσίδες τῶν ἐγκαθειρκτων γιὰ βαρύτερα ἐγκλήματα. Ἦταν ἡ φυλακὴ τοῦ φρουρίου.

Ἡ μεταχείριση ποῦ ἐπεφύλαξαν οἱ Αὐστριακοὶ στὸν Ἀλέξανδρο Ύψηλάντη ἦταν ἡ μεταχείριση ποῦ ἐπεφύλασσαν σὲ κακούργους ἐγκληματίες. Τοῦ ἀρνήθηκαν ἐπὶ πολὺ καιρὸ τὸν ὑπηρετή του, ὁ ὁποῖος τοῦ ἦταν ἀπαραίτητος ἀκόμη καὶ γιὰ τὰ στοιχειώδη, διότι ὁ ἴδιος ὁ Ύψηλάντης δὲν εἶχε παρὰ μόνο τὸ ἀριστερὸ του χέρι. Τὸν ὑποχρέωσαν νὰ παραμείνει με τὰ ἴδια ἐσώρουχα, τρεφόμενος με τὴν ἐλεεινὴ τροφὴ τῶν καταδίκων. Στὸ ὑγρὸ ἐκεῖνο κελλί, ὅπου ἔμεινε ἀπομονωμένος, ἦταν ἀναμενόμενο ὁ εὐαίσθητος ὀργανισμὸς του νὰ γονατίσει. Δύο μῆνες μετὰ τὴν κάθειρξή του βασανίζονταν ἀπὸ πυρετὸ καὶ τοῦ ἐκδηλώθηκε ἄσθμα. Καθὼς ἡ ὑγεία του χειροτέρευε, τὸν ἐπισκέφθηκε ὁ ἰατρὸς τοῦ φρουρίου, ὁ ὁποῖος τοῦλάχιστον εἶχε τὴν εὐαισθησία νὰ γνωματεύσει ὅτι ἡ ἀσθένειά του ὀφειλόταν στὴν ἔλλειψη ἀέρα καὶ κινήσεως. Κατόπιν τούτου, ὁ φρούραρχος τοῦ ἐπέτρεψε περίπατο μιᾶς ὥρας ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιπέδου μιᾶς ἐπάλλεως τοῦ φρουρίου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ κατὰ τὴ νύκτα, ἀπὸ τὶς 10 ἕως τὶς 11.

Οἱ συνθῆκες κράτησης τοῦ Ύψηλάντη ἦταν ἀληθινὴ πρόκληση. Ὅταν, δύο χρόνια ἀργότερα, οἱ ἥρωικὲς νίκες τῶν Ἑλλήνων εἶχαν ἀρχίσει νὰ σκορποῦν ρίγη συγκινήσεως σὲ ὅλη τὴ χριστιανικὴ Εὐρώπη, ξεσηκώνοντας ἕνα πρωτοφανὲς κύμα φιλελληνισμοῦ, ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Αὐστρίας εἰσηγήθηκε τὴ μετεγκατάσταση τοῦ Ύψηλάντη, ὥστε νὰ βελτιωθοῦν οἱ συνθῆκες τῆς κράτησής του. Ἡ εἰσήγησή του ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὸν Αὐστριακὸ αὐτοκράτορα, καὶ ἔτσι,

στις 17 Αυγούστου 1823, μετά από ένα εξαντλητικό ταξίδι 24 ολόκληρων ημερών μέσα σε μια άθλια άμαξα, ο Αλέξανδρος Ύψηλάντης, τα αδέρφια του και η ακολουθία τους εγκαταστάθηκαν στη νέα τους φυλακή: το φρούριο Τερέζιενστατ, που είχε ανεγερθεί ως υπόδειγμα στρατιωτικής αρχιτεκτονικής το 1780-1790 κατά διαταγήν του αυτοκράτορα Ιωσήφ Β' (1741-1790) και είχε λάβει το όνομά του προς τιμήν της μητέρας του αυτοκράτορα, της αυτοκράτειρας Μαρίας Θηρεσίας (Theresienstadt = Θηρεσιούπολη)· είναι το σημερινό Τερεζίν της Τσεχίας, περίπου 70 χιλιόμετρα βόρεια της Πράγας, στη Βο-

ημία (περισσότερο γνωστό σήμερα, γιατί κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου «φιλοξένησε» ένα από τα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, με ιδιαίτερη ιστορία, στην οποία βεβαίως δεν είναι του παρόντος να υπεισέλθουμε εδώ).

Στο Τερέζιενστατ, ο Ύψηλάντης παρέμενε βεβαίως κρατούμενος, αλλά οι

συνθήκες της κράτησής του βελτιώθηκαν σημαντικά. Ο διοικητής του φρουρίου, στρατηγός Κιέζα, περιγράφεται ως άνθρωπος καλόψυχος, που επέτρεπε κάποιες πολύτιμες «έλευθερίες» στους αιχμαλώτους του. Έτσι, όταν η μέρα ήταν καλή, οι αιχμάλωτοι επιτρεπόταν να κάνουν σύντομους περιπάτους έξω από τα τείχη του φρουρίου.

* * *

Σε έναν από αυτούς ακριβώς τους περιπάτους συνάντησε τον Αλέξανδρο Ύψηλάντη ή μικρή Αγνή Σεμπέστ. Μαζί του βρίσκονταν τα μικρότερα αδέρφια του Νικόλαος και Γεώργιος, ο πιστός γραμματέας και δραγουμάνος του Γεώργιος Λασσάνης (ο διερμηνέας στον όποιο αναφέρεται ή Αγνή Σεμπέστ) και οι δύο υπηρέτες του: ο Έλληνας Κωνσταντίνος Καβαλερόπουλος και ο Πολωνός Χορνόβσκυ. Για τους περιούκιους, ή συντροφιά αυτή ήταν γνωστή απλώς ως «οί Έλληνες».

Όταν, όπως είδαμε, ο διευθυντής του σχολείου άκουσε από τη μικρή Αγνή τα λόγια που της είχε πει ο έπιφανής Έλληνας, τη διαβεβαίωσε πως θα την έβαζε να τραγουδήσει. Και όχι μόνο αυτό, αλλά και της ζήτησε να το πει στον Έλληνα πρίγκιπα, για να του δείξει πως «για τον διευθυντή Λάνγκερ ή επιθυμία του ήταν διαταγή» (*»daß ich es doch aber auch dem Fürsten sagen werde, wie gerne der Herr Schulmeister Langer seinen Wink als Befehl annehme«* – ό.π., σελ. 12).

Τα Χριστούγεννα του 1823 ή 10χρονη τότε Αγνή Σεμπέστ έκανε το τραγουδιστικό της ντεμπούτο στην εκκλησία του Τερέζιανστατ. Στο κοινό, μεταξύ άλλων, βρισκόταν και ή συντροφιά των Ελλήνων. Εκεί ήταν, λοιπόν, και ο Αλέξανδρος Ύψηλάντης, που είχε υποσχεθεί στο μικρό κοριτσάκι ότι θα πήγαινε να το ακούσει, όταν θα έρχόταν ή στιγμή να τραγουδήσει.

Ἡ Ἀγνή Σεμπέστ περιγράφει γλαφυρά στα ἀπομνημονεύματά της τὴν πρώτη αὐτῆ δημόσια ἐμφάνισί της: Πόσο ἦταν τὸ ἄγχος ποὺ τὴν εἶχε κυριεύσει. Πόση ἡ ἀνασφάλεια ποὺ ἐνιωθε. Πῶς, ὅταν ἄρχισε νὰ τραγουδάει, οἱ νότες ἔβγαναν ὄλο καὶ πιὸ δυνατά, ὄλο καὶ πιὸ καθαρά (ὀ.π., σελ. 14). Περιγράφει τὸ πρῶτο χειροκρότημα ποὺ εἰσέπραξε, αὐτὴ, ποὺ λίγα χρόνια μετὰ θὰ γινόταν ἡ ἀγαπημένη τοῦ κοινοῦ καὶ θὰ λατρευόταν σὰν θεά. Μεταξὺ ἄλλων, γράφει:

«Πόσο εἶχα χαρεῖ ἐκεῖνο τὸ βράδυ τῶν Χριστουγέννων, περιμένοντας νὰ μοῦ στείλει ὁ πρίγκιπας Ὑψηλάντης ἕναν φιλικὸ χαιρετισμό! Πόσο περίμενα ν' ἀκούσω ἀπὸ τὸν διερχομῆνός σου νὰ μοῦ πεῖ ἂν ὁ κύριός σου εἶχε μείνει εὐχαριστημένος μαζί μου! Καὶ ὁμως, γιὰ πολὺν καιρὸ δὲν τὸν εἶδα πιά τὸν πρίγκιπα. Μάθαμε ὅτι ἦταν ἄρρωστος, κι ὅτι κάποιον κάποιον τὸν καλοῦσε γιὰ φαγητὸ ὁ στρατηγός» (ἐνν. ὁ διοικητὴς τοῦ φρουρίου).

Πράγματι, ἡ εὐθραυστη ὑγεία τοῦ Ὑψηλάντη εἶχε κλονισθεῖ ἀνεπανόρθωτα ἀπὸ τὴς κακοπάθειες τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς αἰχμαλωσίας του στὸ Μουνκάτς. Γιὰ πολλὰς μέρες δὲν κυκλοφοροῦσε ἔξω.

Ὡστόσο, ἡ μορφὴ τοῦ εὐγενικοῦ πρίγκιπα εἶχε ἤδη σφραγίσαι ἀνεξίτηλα τὴ ζωὴ τῆς Ἀγνῆς Σεμπέστ. Καὶ ἔμελλε νὰ τὴ σφραγίσαι περαιτέρω.

Μετὰ ἀπὸ λίγες μέρες, τὴν κάλεσε στὸ γραφεῖό του ὁ διευθυντὴς τοῦ σχολείου Λάνγκερ. Ἡ μικρὴ Ἀγνή, σὰν ὑπνωτισμένη, ἄκουγε νὰ τῆς λέει λόγια ποὺ ἔμοιαζαν βγαλμένα ἀπὸ ὄνειρο: Εἶχε ἤδη μιλήσει μὲ τὴ μητέρα της. Σὲ λίγες μέρες θὰ ἔφευγαν ἀπὸ τὸ Τερέζιενστατ καὶ θὰ πήγαιναν στὴ Δρέσδη, ὅπου τὴν περιέμενε ὁ διάσημος καθηγητὴς τοῦ τραγουδιοῦ Γιόχαν Ἀλδύς Μίνκς, ὁ περιφημότερος δάσκαλος τραγουδιοῦ τῆς ἐποχῆς, γιὰ νὰ τὴν ἀναλάβει δωρεάν.

Καὶ γιὰτί ὅλα αὐτά; Κάποια μέρα λίγο

μετὰ τὰ Χριστούγεννα, συνέχισε ὁ διευθυντὴς Λάνγκερ, ἦταν καλεσμένος στὸ σπίτι τοῦ διοικητῆ τοῦ φρουρίου, τοῦ στρατηγοῦ Κιέζα. Στὸ τραπέζι ἦταν προσκεκλημένος καὶ ὁ Ἕλληνας πρίγκιπας μὲ τὸν πιστὸ γραμματέα του. Ὅταν κάποια στιγμή ἤλθε ὁ λόγος στὴ συναυλία στὴν ἐκκλησία, αὐτὸς εἶπε ὅτι ὁ κύριός του, ὁ Ὑψηλάντης, εἶχε πεῖ: «*Αὐτὸ τὸ κορίτσι θὰ ἔπρεπε νὰ σπουδάσει τραγούδι*» (*er hatte gehört, daß der fürstliche Dolmetscher geäußert hätte, sein Herr habe gesagt: "Das Kind sollte zur Sängerin ausgebildet werden"* – ὀ.π., σελ. 15).

Ὅταν τὸ ἄκουσε αὐτό, ὁ διευθυντὴς ἔβαλε τὴ γυναῖκά του νὰ γράψει στὸν ἀδελφὸ της. Αὐτὸς ἦταν ὁ διάσημος καθηγητὴς Γιόχαν Μίνκς. Καὶ αὐτός, ὅταν ἔμαθε τὰ πάντα, καὶ βεβαίως τὰ ὅσα εἶχε πεῖ ὁ Ὑψηλάντης, προσφέρθηκε νὰ ἀναλάβει νὰ διδάξει δωρεάν στὴ μικρὴ Ἀγνή τὰ μυστικά τοῦ τραγουδιοῦ.

Τὶς ἐπόμενες μέρες, καὶ ἐνῶ προετοιμαζόταν νὰ φύγει γιὰ τὴ Δρέσδη, ἡ μικρὴ Ἀγνή ἀναζητοῦσε ἐπίμονα τὸν εὐγενικὸ πρίγκιπα. Ἀλλὰ αὐτὸς δὲν φαινόταν πουθενά. Κι ὁμως! Λίγες μέρες πρὶν φύγει μὲ τὴ μητέρα της ἀπὸ τὸ Τερέζιενστατ, ἐνῶ ἦταν μαζί μὲ ἄλλα παιδιὰ, εἶδε πάλι στὸν δρόμο τὴ συντροφιά τῶν Ἑλλήνων. Τοὺς πλησίασε. Ὁ Ὑψηλάντης τῆς χάρισε ἕνα μικρὸ κόσμημα, μιὰ καρφίτσα μὲ ἕνα θαυμάσια δουλεμένο πετράδι, ποὺ τὸ εἶχε φυλαγμένο ἀπὸ μέρες γι' αὐτήν. Γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ, ἡ μικρὴ Ἀγνή τοῦ φίλησε τὸ χέρι. Ἄρχισε νὰ τοῦ λέει, μὲ τὴ συνηθισμένη παιδικὴ πολυλογία, ὅτι θὰ γινόταν τραγουδίστρια, καὶ ὅτι σὲ λίγες μέρες θὰ ἔφευγε γιὰ τὴ Δρέσδη, ὅτι ἐκεῖ θὰ ἔκανε μαθήματα καὶ θὰ ἔδινε ἔξετάσεις.

Τότε, ἐνῶ τὰ ἔλεγε αὐτά, ἔφθασε ὁ στρατηγὸς πάνω στὴ μικρὴ, ἀνοικτὴ τοῦ ἄμαξα. Τὰ παιδιὰ σκορπίσθηκαν ἐδῶ κι ἐκεῖ. Ἡ μικρὴ Ἀγνή δὲν ξαναεἶδε τὸν πρί-

γκιπα πού είχε σημαδέψει τη ζωή της. Όμως, όπως γράφει, η μητέρα της αργότερα της τα διηγείτο αυτά εκατοντάδες φορές, και έτσι χαράχθηκαν ανεξίτηλα στη μνήμη της.

* * *

Η μικρή Άγνη και ο πρόγκιπας της άκολούθησαν πλέον χωριστούς δρόμους.

Στη Δρέσδη, η Άγνη Σεμπέστ διδάχθηκε τραγούδι και υποκριτική. Εκεί έκανε το όπερατικό της ντεμπούτο, το 1830, ως Βενιαμίν στην όπερα του Étienne-Nicolas Méhul «Ο Ιωσήφ και τα αδέρφια του». Η έρμηνεία της έντυπωσίασε, και σύντομα η Άγνη υπέγραψε ένα συμβόλαιο, πού της επέτρεπε να συντηρεί την οικογένειά της, τη μητέρα και την αδελφή της. Ακολούθησαν ρόλοι όπως της Άγάθα στον «Ελεύθερο σκοπευτή» του Weber, της Έμμελίνας στην «Ελβετική οικογένεια» του Weigl και άλλοι. Στη συνέχεια, μετακόμισε στην Πέστη, και αργότερα είχε πια αποκτήσει τόσο φίλη, ώστε μπορούσε να περιοδεύει σε όλη την Εύρωπη. Κορυφαίοι ρόλοι διαδέχονταν ο ένας τον άλλο: Νόρμα στην όμώνυμη όπερα του Bellini, Ροζίνα στον «Κουρέα της Σεβίλλης» του Rossini, «Φιντέλιο» του Beethoven, «Καπουλέτσι και Μοντέτσι» του Bellini, Μήδεια στην όμώνυμη όπερα του Cherubini. Αναφέρεται ότι ο Giacomo Meyerbeer έγραψε τον ρόλο της Βαλεντίνης στην όπερά του «Οί Ούγενοί» ακριβώς για τη φωνή της Άγνης Σεμπέστ. Το μικρό κοριτσάκι πού ο δρόμος της ζωής του είχε διασταυρωθεί με τον Ύψηλάντη ήταν πια το πιό λαμπρό ίσως άστρι στο στερέωμα της όπερας, σε μια εποχή πού οι άστρες της όπερας λατρεύονταν από το κοινό όπως οι άστρες του Χόλυγουντ σήμερα. Όταν αποσύρθηκε από τη σκηνή, η Άγνη Σεμπέστ έγινε καθηγήτρια του τραγουδιού και της υποκριτικής, έγραψε τα απομνημονεύ-

ματά της (από τα όποια μεταφέρουμε εδώ τις παιδικές της αναμνήσεις από τον Ύψηλάντη) και ένα έγχειρίδιο διδασκαλίας του τραγουδιού και της υποκριτικής (*Rede und Geberde. Studien über mündlichen Vortrag und plastischen Ausdruck*, Abel Verlag, Leipzig 1861).

Για τον Αλέξανδρο Ύψηλάντη, αντίθετα, ήδη από τότε, το 1823, είχε αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση. Οι ταλαιπωρίες των δύο πρώτων ετών της φυλάκισής του στο κολαστήριο του Μουνκάτς είχαν υποσκάψει όριστικά την υγεία του. Στις 24 Νοεμβρίου 1827 οι Αυστριακοί τον άποφυλάκισαν, προσφέροντάς του την έπιλογή να εγκατασταθεί ή στη Βιέννη ή στη Βερόνα ή στη Βενετία. Αυτός επέλεξε τη Βιέννη. Αλλά η υγεία του ήταν ανεπανόρθωτα κλονισμένη. Έγραψε τότε στον άδελφό του Δημήτριο στην Ελλάδα:

«Πεθαίνω. Αλλά η άγαπημένη μου πατρις σώζεται...».

Λίγες μόλις ήμέρες μετά την άποφυλάκισή του ήταν πλέον κατάκοιτος. Οι ίατροί είχαν σηκώσει τα χέρια ψηλά. Αλλά ο Ύψηλάντης, άκόμη και στις τελευταίες του στιγμές, διατηρούσε άσβεστο το ενδιαφέρον του για τα συμβαίνοντα στην πατρίδα του, την Ελλάδα. Ζητούσε έπιμόνα ειδήσεις και έβαζε τον πιστό του γραμματέα Λασσάνη να του φέρνει έφημερίδες. Ήταν 31 Ιανουαρίου 1828. Εκείνη την ήμέρα ήλθε ο Λασσάνης με την έφημερίδα *Österreichischer Beobachter* (Αυστριακός Παρατηρητής).

– Τί νέα γράφουν; ρώτησε ο Ύψηλάντης.

– Γράφουν, άπάντησε ο Λασσάνης, ότι ο Καποδίστριας έφθασε στη Μάλτα, και από εκεί φρεγάτα άγγλική θα τον μεταφέρει εις την Ελλάδα.

– Δόξα Σοι ό Θεός, είπε ο Ύψηλάντης, και το πρόσωπό του φωτίσθηκε.

Έπειτα, ζήτησε από τον Λασσάνη να του τρίψει το χέρι, και άρχισε να άπαγα-

γέλλει τό «Πάτερ ἡμῶν», με τὸ βλέμμα στραμμένο πρὸς τὰ ψηλά. Δὲν πρόφθασε νὰ τελειώσει. Ὁ μεγάλος Ἑλληνας ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ. Τὴν ἡμέρα τῆς κηδείας του, τὸ φέρετρό του συνόδευσαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες τῆς Βιέννης. Ὁ ἴδιος, μέσα στὸ φέρετρο, φοροῦσε τὴ στολὴ τοῦ Ἱερολογίτη.

Ὅταν ὁ Καποδίστριας ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα, εἶπε με κάθε εἰλικρίνεια:

– *Τὸ ἀξίωμα ποὺ κατέχω ἐγὼ ἔπρεπε στὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη.*

* * *

Τὸ περιστατικὸ τοῦ 1823 ἔμεινε ξεχασμένο στὶς σελίδες ἑνὸς βιβλίου ποὺ δὲν διαβαζόταν πιά. Ποιὸς ἱστορικὸς θὰ ἀναζητοῦσε στοιχεῖα γιὰ τὸν Ὑψηλάντη στὰ ἀπομνημονεύματα μιᾶς διάσπης τὴν ἐποχὴ τῆς προμαντόνας; Τὴν ἱστορία «ξέθαψε» στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1990 ἕνας σπουδαῖος Ἑλληνας πνευματικὸς ἀνθρώπος, ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἄμισό τοῦ Πόντου Πολυχρόνης Ἐνεπεκίδης (1917-2014), Καθηγητῆς στὴν ἔδρα Βυζαντινῶν καὶ Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης, ὅπου ἀπὸ τὸ 1974 μέχρι τὴ συνταξιοδότησή του τὸ 1992 διηύθυνε τὸ Ἰνστιτοῦτο Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Ὁ σπουδαῖος αὐτὸς ἱστορικὸς μελετητῆς ἔκανε γνωστὴ τὴν ἱστορία τοῦ Ὑψηλάντη καὶ τῆς «ξανθῆς παιδοῦλας», ἐκφράζοντας τὴ βεβαιότητά του ὅτι «ἡ ἱστορία αὐτὴ θὰ μπεῖ κάποτε σὰν ὠραῖο παραμῦθι στὰ ἀναγνωστικά βιβλία» [«Ὁ Ὑψηλάντης καὶ ἡ ξανθὴ παιδοῦλα», *Ἱστορία* 288 (Ἰούνιος 1992), σελ. 30]. Καμμένη Πολυχρόνη Ἐνεπεκίδη! Ποῦ νὰ τὸ φανταζόσουν πὼς θὰ ἐρχόταν καιρὸς ποὺ οἱ Ἕλληνες θὰ ἐπείγονταν νὰ βάλουν... ἄλλα πράγματα... στὰ ἀναγνωστικά τους βιβλία...

Υ.Γ. Αὐτὸ ποὺ μᾶς παρακίνησε νὰ γράψουμε τὸ παρὸν κείμενο εἶναι ἕνα περιστατικὸ ποὺ πληροφορηθήκαμε ἀπὸ τὸν Τύπο: Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 2017, τὸ μνημεῖο τοῦ Ὑψηλάντη ποὺ βρίσκεται στὸ Πεδίον τοῦ Ἄρεως μπροστὰ ἀπὸ τὸν Ἱερὸ Ναὸ τῶν Ταξιαρχῶν, ὅπου ἀπὸ τὸ 1964 ἔχουν μεταφερθεῖ τὰ ὀστέα τοῦ μεγάλου Ἑλληνα, βανδαλίσθηκε ἀπὸ ἀγνώστους. Τὸ μνημεῖο εἰκονίζει τὸν Ὑψηλάντη στὴ νεκρικὴ του κλίνη, πάνω σὲ σαρκοφάγο, κατασκευάσθηκε τὸ 1869 καὶ ἀποδίδεται στὸν γλύπτη Λεωνίδα Δρόση. Οἱ ἀγνοστοὶ ποὺ βανδάλισαν τὸ μνημεῖο ζωγράφισαν πάνω του με μαρκαδόρο ναζιστικὰ σύμβολα. Στὸν γιὰ τῆς στολῆς τοῦ Ἱερολογίτη ποὺ φέρει ὁ Ὑψηλάντης ζωγράφισαν τὸ σύμβολο τῶν Ἕς Ἕς. Στὸ πλάι, με ἕνα βελάκι νὰ δείχνει στὴν κεφαλὴ τοῦ Ἡρώα, ἔγραψαν τὸ ὄνομα «Ἀρτέμις Μάτσας» (τὸ ὄνομα τοῦ ἠθοποιοῦ ποὺ ἔχει συνδεθεῖ με τοὺς ρόλους δωσιλόγων ποὺ ὑποδύθηκε σὲ ἀρκετὲς ταινίες με θέμα ἀπὸ τὴ γερμανικὴ κατοχὴ). Ζητεῖται λογικί...

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

ΤΟ ΚΛΩΣΙΜΟ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

– Τί σκούζεις, γερο-κόρακα, για αίματα στη ράχη;
Έδω 'ναι κλεφτολήμερα, σπιλιές έδω και βράχοι,
δὲ θά βρεις έδω θρέμμα,
άλλου τρέχει τὸ αἷμα.

Κι ἄν πᾶς κράκουρο κράκουρο καὶ στίσεις καραούλι,
θὲ ν' ἄγναντέψεις στ' Ἄγραφα, θὰ ιδεῖς σ' ὄλο τὸ Σούλι
καπνούρ' ἀπὸ τουφέκια,
σὰν νά 'ναι ἀστροπελέκια.

– Καὶ ποῦ εἶναι τὰ αἷματα, γκιαούρη;
– Ὅπου Τοῦρκοι,
στοὺς κάμπους στίνουν τὶς θηλιές, θανάτου διπλοφούρκι,
στοὺς κάμπους τὸ λεπίδι
σφυρίζει, σὰν τὸ φίδι.

Μέσα στὴν τριςβαθὴ σπιλιὰ ὑφαίν', ὑφαίν' ἡ ἀράχνη
καὶ πλέκει τὸ ὑφασίδι τῆς καὶ τὸ πανί τῆς φτιάχνει,
τὸ σταίνει τόσα χρόνια,
μ' ἀντάρες καὶ μὲ χιόνια.

Πάει ἡ ἀράχνη κι ἔρχεται στοὺς βράχους καὶ στὰ χόρτα,
γνέματ' ἀπλώνει ξέμακρα καὶ στῆς σπιλιᾶς τὴν πόρτα
τὰ γνέματα ἐκεῖνα
λευκὴ ρίχνουν κουρτίνα.

Κι ἔρχονται τὰ Ἑλληνόπουλα στ' ἀραχνιασμένο σπῖλιο,
δὲ ροβολᾶνε μὲ τὸ φῶς, μὴδὲ καὶ μὲ τὸν ἥλιο,
φτάνουν τὸ βράδυ βράδυ,
σὰν πέφτει τὸ σκοτάδι.

Καμιά ανάβει κωλοφωτιά, καμιά πυγολαμπίδα
καὶ μὲ τὸ λύχνο της σκορπῶ θαμπὴ λὲς φωταχτίδα,
νὰ ῥθοῦν κι ἄλλα, τὴ δύση,
παιδιά, ἢ σπιλιὰ πρὶν κλείσει.

Ἐδῶ ὁ ποιμένας καρτερεῖ, ἄρνια αὐτὰ πᾶν στὴ μάντρα,
σχίζουνε τ' ἀραχνόπανο τῆς πόρτας κι ἡ ἀνυφάντρα
ξανά ρίχνει τὸ κρέπι,
κανεὶς νὰ μὴν τὰ βλέπει!

Μέσα σιγὴ καὶ βούβαση, πνοὴ δὲν ἀγρικιέται,
ἡ νυχτερίδα τῆς νυχτιᾶς κάπου κάπου πετιέται
καὶ χάνεται στὰ βᾶθη,
τὸ μυστικὸ μὴ μάθει...

Κάτου ἀπ' τὸ θόλο τῆς σπιλιᾶς, οἱ βράχοι της λὲς τοῖχοι,
προγονικὰ βιβλία ὁ παπὰς διαβάζει κι ὄχταίχι,
ποὺ στ' ἄσαρκο ἔχει χέρι,
ἀχνὸ φωτᾶ ἀγιοκέρι.

Μέλισσα εἶναι ὁ δάσκαλος κι εἶναι ἡ σπιλιὰ κυφέλη,
μελίσει τ' ἄγουρα παιδιά κι ἀναρρουφᾶν τὸ μέλι,
κερήθρα τὴν κερήθρα,
ἀπ' τῶν χειλέων τὰ ρεῖθρα.

Στὴν Πόλη, πού 'πεσε, τὸ νοῦ ὁ δάσκαλος ἐβύθα,
γρικᾶνε τὰ σκλαβόπουλα καὶ τῆς καρδιᾶς ἡ σπῖθα
σπιθίζει καὶ φουντώνει,
σὰν πυρκαγιὰ π' ἀπλώνει.

Μαθαίνουν ἡ πατρίδα τους πῶς ζεῖ στὴν καταφρόνια,
δὲν εἶναι λίγοι οἱ καιροί, μὰ τετρακόσια χρόνια,
χρόνια πνιχτὰ καὶ μαῦρα,
χωρὶς δροσόπνοο αὔρα.

Στενάζουν γιὰ τὸ χῶμά τους, πού τὸ πατάει ὁ ξένος
καὶ ζωντανεῖ μεῖσα τους τὸ δουλωμένο Γένος
καὶ λένε τὸ τουφέκι
νὰ γίνει ἀστροπελέκι.

Ἀνάσπιστο παράπονο στὰ στήθια ἔχουν οἱ δοῦλοι
κι ἀπ' ὄξω, ἀπ' ὄξω ἀκούγεται πού κλαίει τὸ νυχτοπούλι,
μαζὶ τους χύνει θρῆνο,
σὰν γνωστικὸ κι ἐκεῖνο.

Πικρὰ ἡ Ἐφτάλοφθ θρηνεῖ, κοιμᾶται ὁ βασιλιάς της
καὶ νὰ ξυπνήσει ὄνειρονται, τὸ θέλει ἐτοῦτο ὁ Πλάστης,
καὶ τὸ σπαθὶ ν' ἀδράξει,
τοὺς ἄπιστους νὰ σφάξει.

Στόμα σὲ στόμα, τ' ὄνειρο πετάει καὶ φτερουγίζει,
μιὰ ὁ παπάς, μιὰ ὁ δάσκαλος τὸ λέει, τὸ μεταγγίζει
καὶ τὸ κερὶ ὄλο ἀνάβει
κι ἀκοῦν στὸ φῶς του οἱ σκλάβοι.

Τοῦ χρόνου τὸ διδάχο πιά δὲ σταματᾷ ἡ μακρότης
κι ὅπως ἡ ἀράχνη ἄπαυστα στεριώνει τὸν ἰστό της,
κι αὐτός, μ' αὐτὰ ποὺ κρένει,
τὴ λευτεριὰν ὑφαίνει.

Καὶ παίρνει τὸ μελλούμενο ἡ βρούση ἡ ξαγρυνπήτρα,
τὸ πάει ἐδῶ, τὸ πάει ἐκεῖ, τὸ διαλαλεῖ στὰ φύτρα,
μὲ λάλημα ὄχι ξένο,
μὰ μ' ἀναστάσιμο αἶνο.

Κι ἐκεῖ ποὺ σβεῖ κι ἀνάβεται ξανὰ τὸ λιανοκέρι
κι ἡ μολογὴ εἶναι ἀσίγαστη, σφουγγίζει κᾶνα χέρι
ὀλόξεστο ἓνα δάκρυ,
ἀπ' τοῦ ματιοῦ τὴν ἄκρη.

Ἀκούραστος μὲς στοὺς καιρούς, ὁ δάσκαλος, μὲ βράχνα,
πότε πότε ἀκούγεται καὶ τῆς λαλιᾶς του ἡ ἄχνα,
σὰν προσταγὴ ποὺ καίει,
φωνὴ προγόνων, λέει.

– Δὲν πᾶν χαμένα, ὁ Θεὸς ἀκούει τὰ δάκρυά σας
κι ὦ, ἀντρειωμένα μου παιδιὰ, στὰ χεροπάλαμά σας
δαιδικά, στ' ἀλήθεια,
θὰ γίνουν στροφολίθια.

Ἦς εἶναι γίγαντας ὁ ἐχθρός, μὲ τὴ φτωχὴ σφεντόνα
βαρεῖ ὁ Δαυὶδ καὶ τσάκισε τ' ἄγριου Γολιάθ τὸ γόνα
καὶ τὸν ξαπλώνει κάτου,
σ' ὕπνο βαρὺ θανάτου.

Τὰ δασκαλοῦδια σκαπετᾶν, πάνω ποὺ ἡ αὐγούλα κλώθει
τὸ φῶς της, καὶ στοὺς κόρφους τους ξυπνᾶν πόθοι καὶ πόθοι
καί, νά, ἀπλώνουν τὰ χέρια
στὰ πατρικὰ φορτσέρια.

Παλιὸ σπαθί, ποὺ σκούριασε, παίρνει ἓνα καὶ τροχάει,
ἀρμούτι ἄλλο χαϊδολογᾷ, σελάχι ἄλλο φοράει
καὶ περισσὸ μπαρούτι
ρίχνει στὴ θήκη ἐτούτη...

Ἀπ' τ' ἄρματα ἡ πολύχρονη σφουγγολογιέται ἡ ράχλα,
βαρεῖ στ' ἀμόνι ὁ σιδερᾶς σπαθιά, χοντρά, δυὸ δάχ'λα,
καὶ δοκιμάζει, ἡ ὄψη
ἂν ἔχει ἄγρια τὴν κόψη.

Μακριὰ ἔνα τσοπανόπουλο, τὸ δάχτυλο στὴ γλῶσσα
βάνει ἀπὸ κάτου καὶ σφυρᾶ στὰ γίδια του τὰ τόσα,
μακρόσυρτα σφυρίζει,
σὰν ἀπὸ μετερίζι.

Καὶ τὰ παλικάροπούλα βγαίνουν στὸ καραούλι
καὶ παίρνουνε τὸ σφύριγμα γιὰ κλέφτικο καβούλι
καὶ λέν' πὼς ἦρθε τώρα
γιὰ τὸ γιουρούσι ἢ ὥρα...

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝ. ΣΑΝΤΑΡΜΗΣ

Γλωσσάρι

ἀμόνι, τό = σιδερένιο ὑπόστρωμα, χοντρὸ καὶ ἐπίπεδο πίσω καὶ μυτερὸ ἐμπρός, ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ σιδεράς γιὰ τὴ σφυρηλάτηση τῶν μετάλλων.

ἀνυφάντρα, ἦ = προσωνυμία τῆς ἀράχνης ἀπὸ τὸν ἴστὸ ποὺ ὑφαίνει, ὑφαντῆς.

ἀρμούτι, τό = τουφέκι.

βασιλιάς, ὁ = ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ ΙΑ', ποὺ, κατὰ τὴν παράδοση, κοιμήθηκε, πεθαίνοντας στὴν ἑπαύση, μὲ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης, καὶ μαρμαρώθηκε, ὀδηγούμενος ἀπὸ Ἄγγελο τοῦ Θεοῦ στὴ Χρυσῆ Πύλν τῆς Ἁγία-Σοφίας, καὶ θὰ ἐπανέλθει στὴ ζωὴ, ν' ἀπαλείψει τὴν ντροπὴ τῆς ὑποδούλωσης τῶν Ἑλλήνων στοὺς Τούρκους, καταδιώκοντάς τους ὡς τὴν Κόκκινη Μηνιά, τὸ μακρινότερο σημεῖο τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου.

γκιαούρης, ὁ = ἄπιστος, κατὰ τοὺς Μωαμεθανούς.

γνέθω = μεταβάλλω τὸ μαλλὶ ἢ τὸ βαμπάκι σὲ νῆμα μὲ τὸ χέρι ἢ μὲ τὴ μηχανή, κλώθω, νηματοποιῶ.

γνέμα, τό = νῆμα, κλωστή, κλώσμα.

δάχλο, τό = τὸ δάκτυλο (συγκοπτόμενο οὐσιαστικό).

διπλοφούρκι, τό = διπλὸ διχαλωτὸ ξύλο.

Ἐφτάλοφν, ἦ = ὄνομα προσδομένο στὴν Κωνσταντινούπολη, ποὺ χαρακτηρίσθηκε ὡς Νέα Ρώμη, ἢ ὁποῖα ὀνομαζόταν Ἐφτάλοφν, ἐπειδὴ ἦταν κτισμένη σὲ 7 λόφους, ποὺ τὰ ὀνόματά τους εἶναι, Ἄβεντίνος, Ἐσκυλίνος, Ἰανίκουλος, Καίλιος, Καπιτωλίνος, Παλατίνος καὶ Κυρηνάλιο.

καβούλι, τό = συνθηματικὸ σημάδι συνεννόησης μὲ τουφέκι, μὲ σφύριγμα, μὲ χουγιατό, μὲ φωτιά, ἀκουστικὴ δηλαδὴ καὶ ὀπτικὴ τηλεγραφία, συμφωνία, σύνθημα, φρυκτωρία.

κλώθω = βλέπε λέξη: *γνέθω*.

κλώσιμο, τό = ἐπώαση, μεταφορικὰ σημαίνει τὴ διεργασία γιὰ κάτι.

κράκουρο, τό = ἀπτότομος πετρώτοπος βουνοκορφῆς.

κρέπι, τό = λεπτὸ ὕφασμα γιὰ διακόσμηση ἢ γιὰ πένθιμη περιβολή.

κωλοφωτιά, ἦ = ἔντομο κολεόπτερο, ποὺ τὴ νύκτα φωτίζει τὰ ὀπίσθιά του, κουκουτσίνα, πυγολαμπίδα.

μάντρα, ἦ = μαντρὶ γιδοπροβάτων, στάνη.

μολογή, ἦ = λόγος, ἀφήγησις.

ξαινῶ = χτενίζω ἢ καθαρίζω τὸ μαλλὶ μὲ τὸ χέρι ἢ μὲ τὸ λανάρι, νὰ γίνεῖ κατάλληλο γιὰ κλώσιμο, λαναρίζω.

ράχλα, ἦ = μούχλα.

σελάχι, τό = ζώνη ἀνδρική τῆς μέσης, δερμάτινη ἢ ὑφαντὴ ἢ πλεκτή, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3-5 ἢ καὶ περισσότερα φύλλα, μὲ κεντημένο τὸ ἐξωτερικὸ φύλλο, ἀνάμεσα δὲ στὰ φύλλα δημιουργεῖται χῶρος γιὰ τὴν τοποθέτηση χρημάτων, μαντιλιῶν προσώπου, καπνοσακουλῶν, κουμπουριῶν καὶ ἄλλων μικροαντικειμένων, κεμέρι, σελαχλίκι.

σκαπετῶ = ἀναχωρῶ γρήγορα, ἐξαφανίζομαι τρέχοντας, χάνομαι ἀπὸ τὰ μάτια κάποιου.

στροφολίθι, τό = πέτρα μικρή, σὰν σβόλος ἢ μεγαλύτερη, νὰ πιάνεται στὴ χούφτα ἢ σὲ διάφορα μεγέθη, λειασμένη στὸν περιφερειακὸ τῆς χώρας ἀπ' τὴν τριβὴ μ' ἄλλες πέτρες, κατὰ τὸ περιστροφικὸ τῆς κύλιση σὲ θάλασσες, ποτάμια καὶ λίμνες, χοχλάκα, χοχλάδι, κροκάλα, βότσαλο, τρόχαλο.

ὕφασίδι, τό = τὸ ὕφασμα ποὺ κατασκευάζεται μὲ νήματα στὸν ἀργαλεῖο.

ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ

Εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ εἶχαν παραχωρήσει κάποια αὐτονομία στὶς Παραδουνάβιες χῶρες, δηλαδὴ στὴ Βλαχία καὶ στὴ Μολδαβία. Αὐτὸ τὸ ἡμιαυτόνομο καθεστῶς, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ διοίκηση ποὺ ἀσκούσαν ντόπιοι βογιάροι ἢ Ἑλληνες, συνήθως Φαναριῶτες (π.χ. οἱ Μαυροκορδάτοι), κατέστησε τὶς Ἡγεμονίες αὐτὲς πολὺ ἐλκυστικὲς γιὰ τοὺς Ἑλληνες. Κληρικοί, λόγιοι, πραγματευτάδες καὶ ὅποιοι ἄλλοι κατέφευγαν στὸ Βουκουρέστι, στὸ Ἰάσι καὶ ὅπου ἄλλοῦ, σὲ ἀναζήτηση καλύτερων συνθηκῶν ζωῆς.

Εἶναι ἐπίσης γνωστὸ ὅτι στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες ἀνθῆσε ἡ ἑλληνικὴ παιδεία. Οἱ δύο ἑλληνικὲς σχολές, τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τοῦ Ἰασίου, εἴλκυσαν πλῆθος μαθητῶν, ὄχι μόνον ντόπιων, ἀλλὰ καὶ Ἑλλήνων καὶ ἄλλων Βαλκανίων.

Πάντως, ὀφείλουμε νὰ ἐπισημάνουμε κάτι χαρακτηριστικὸ, δηλαδὴ ὅτι οἱ μαθητικοὶ κατάλογοι ποὺ διεσώθησαν περιλαμβάνουν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ὀνόματα ἀρρένων. Ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ἡ μόρφωση δὲν ἐθεωρεῖτο ἀπαραίτητη στὶς γυναῖκες. Μόνον λίγες κοπέλλες ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν εἶχαν οἰκοδιδάσκαλο.

Ἡ προέλευση τῶν μαθητῶν ποικίλλε. Φυσικά, οἱ γόνοι τῶν μεγάλων ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν εἶχαν οἰκοδιδάσκαλο, ὥστόσο οἱ Ἡγεμόνες συνιστοῦσαν τὴ φοίτηση καὶ τῶν ἀρχοντόπουλων στὶς δύο «αὐθεντικὲς» Ἀκαδημίες, ὅπως ἐλέγοντο. Ἐξαιρετικὴ διαπραγμάτευση τοῦ θέματος ὀφείλουμε στὴν κ. Ariadna Camariano-

Cioran, τῆς ὁποίας τὸ ἔργο *Les Académies Princières de Bucarest et de Jassy et les Professeurs*, Thessaloniki 1974, παραμένει κλασικὸ.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς Τουρκοκρατίας ἐλειτουροῦσαν καὶ στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο σχολεῖα στοιχειώδους καὶ μέσης παιδείας, ἐν τούτοις γιὰ διαφόρους λόγους οὐκ ὀλίγοι Μακεδόνες μετέβαιναν στὶς Ἡγεμονίες γιὰ καλύτερες σπουδές, εἴτε ὡς ὑπότροφοι εἴτε αὐτοσυντηρούμενοι. Ἡ ἔρευνα ἐδειξε τὴν ἀκόλουθη γεωγραφικὴ κατανομὴ ὡς πρὸς τὸν ἰδιαιτέρου τύπου καταγωγῆς.

*Στὶς Παραδουνάβιες
Ἡγεμονίες ἀνθῆσε
ἡ ἑλληνικὴ παιδεία.
Οἱ δύο ἑλληνικὲς σχολές,
τοῦ Βουκουρεστίου καὶ
τοῦ Ἰασίου, εἴλκυσαν
πλῆθος μαθητῶν, ὄχι μόνον
ντόπιων, ἀλλὰ καὶ Ἑλλήνων
καὶ ἄλλων Βαλκανίων.*

Α. Ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ἀναφέρουμε τοὺς ἑξῆς: Θεόδωρο Γαζῆ, Ματθαῖο Καμαριώτη, Δαμασκηνὸ Στουδίτη, Δημήτριο Θεσσαλονικέα, Ἱεροδιάκονο Καλλίνικο, Ἀνδρόνικο Κάλλιστο, Ρωμανὸ Νικηφόρο. Νεώτερος ἀνα-

φέρεται ὁ Γρηγόριος Ζαλύκος (Ζαλύκογλου), γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ γίνει λόγος στὴ συνέχεια.

Β. Ἀπὸ τὴν Καστοριά οἱ: Σεβαστὸς Λεοντιάδης, Κωνσταντῖνος Μιχαήλ, Ἰωάννης Θεολόγητος, Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, Κωνσταντῖνος Ἀθανασίου, Χριστόδουλος, Παπαναγιώτου Ἰωαννάκης.

Εἰχωριστὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ περίπτωση τοῦ Θωμᾶ Μανδακάση, Καστοριανοῦ, Αὐτὸς ἐφοίτησε στὴ Ρωσία στὸ Γυμνάσιο τῆς Μονῆς τῆς Ἁγ. Τριάδος. Στὴ συνέχεια μετέβη στὴ Γερμανία, γιὰ νὰ σπουδάσει Ἰατρικὴ, τὴν ὁποία καὶ ἤσκησε ἐκεῖ. Ἀλλὰ τελικῶς ἐπέστρεψε στὴν Καστοριά, ὅπου κατὰ τὸν Μ. Παράνικα ἐσχολάργησε ἐπὶ τριετία (1767-1770). Μὲ δική του δαπάνη ἐτύπωσε τὸ 1766 τὴ *Φυσικὴ* τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη. Τὰ βιβλία ποὺ ἀνεφέροντο στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες ἦσαν γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη πολὺ τιμὰ, ἀν λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι στὴν Εὐρώπῃ εἶχε ἤδη ἀρχίσει ἡ ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας καὶ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, δύο τομέων στοὺς ὁποίους ὑστεροῦσε ἡ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολί.

Γ. Ἀπὸ τὴ Σιάτιστα οἱ: Θωμᾶς, Γεώργιος Ζαβίρας, Μιχαήλ Παπαγεωργίου, Μιχαήλ Δούκας, Δημήτριος Καρακάσης, Νεράντζιος Ματραπεζόπουλος, Δημήτριος Παύλου.

Δ. Ἀπὸ τὴν Κοζάνη οἱ: Χαρίσιος Μεγδάνης (Μεγδάνος), Δημήτριος Παύλου, Constantin Latzeu.

Ε. Ἀπὸ τὴ Νάουσα οἱ: Καμπίτης παπα-Φιλίππου καὶ Ἰωάννης Ναουσαῖος.

Στοὺς ἀνωτέρω πρέπει νὰ προστεθοῦν ὁ Δημήτριος Δάρβαρις ἀπὸ τὴν Κλεισούρα καὶ ὁ Γεώργιος Σκαρλάτος ἀπὸ τὴ Ρεσίνα, ὁ Μανασσῆς Ἡλιάδης ἀπὸ τὸ Μελένικο, ὁ Βησσαρίων ἀπὸ τὴ Ραψάνη, ὁ Κωνσταντῖνος Μπέλιος ὁ Μακεδών, ὁ Χριστόφορος Περραιβὸς καὶ ὁ Θεόδωρος Καβαλιώτης, ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσει στὴ συνέχεια.

Μεταξὺ τῶν ἀνωτέρω διακρίνεται ὁ Μανασσῆς Ἡλιάδης. Αὐτὸς ἐμαθίτευσε πρῶτα κοντὰ στὸν Ἀλέξανδρο Τυρναβίτη καὶ κατόπιν ἐσπούδασε Ἰατρικὴ στὴν Ἰταλία. ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἦλθε στὴ Βλαχία, ὅπου ἀσκούσε τὴν Ἰατρικὴ, ἐνῶ συγχρόνως ἐδίδασκε τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα στὴν «ἀθηντικὴν» Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου. Αὐτὸ ἔχει ἐξακριβωθεῖ ἀπὸ σημειώσεις του σὲ διάφορα χειρόγραφα. Τὸ 1780 τὸν εὕρισκουμε διευθυντὴ τῆς Ἀκαδημίας μὲ μηνιαῖο μισθὸ 125 τάλληρα. Παρὰ τὴν καλή του μόρφωση καὶ τὴν ἐκτίμησή τῆς ὁποίας ἔχαιρε ἐκ μέρους τῶν συγχρόνων του, ἐγκατέλειψε τὴ θέση του καὶ μετέβη στὴν Τρανσυλβανία

για λόγους που δεν γνωρίζουμε. Την 15^η Οκτωβρίου 1813 ο Ήλιάδης επλήρωσε το κοινόν χρέος.

Στή Βλαχία έκυκλοφόρησε εύρέως η *Λογική* του Θεοδώρου Αναστασίου Καβαλιώτη, μαθητού του Βούλγαρη. Κατά τον Ζαβόρα, ο Καβαλιώτης υπήρξε «*άνηρ δαιμόνιος*» (βλ. *Νέα Ελλάς*, σελ. 319). Κατά την Cioran (*Les Académies...*, σελ. 199), στο έργο του διακρίνει κανείς τόσο τη χριστιανική πνευματικότητα, όσο και την επίδραση της σύγχρονης του φιλοσοφίας, κυρίως τις θεωρίες των Descartes (Καρτεσίου), Gassendi, Malebranche και Leibniz. Προφανώς προσπαθούσε να συμφιλιώσει τη θρησκεία με τη φιλοσοφία. Ανέδειξε πλήθος μαθητών και μās άφησε κάποια έργα, μία Γραμματική (*Εισαγωγή Γραμματικής*, έν Μοσχοπόλει... 1760. Βλ. Θ. Παπαδοπούλου, *Ελληνική Βιβλιογραφία*, άρ. 2941, 2942), έργο με τίτλο *Πρωτοπειρία* (Ενετίσιν... 1770. Βλ. Θ. Παπαδοπούλου, ένθ. άνωτ., άρ. 2943), μία πραγματεία για την Ακαδημία της Μοσχοπόλεως και μετάφραση της *Καινης Διαθήκης* στην άλβανική. Για τα δύο τελευταία έργα δεν έπεσέμανα έκδόσεις.

Ενδιαφέρουσα φυσιογνωμία υπήρξε ο Θεσσαλονικεύς Γρηγόριος Ζαλύκης ή Ζαλύκογλους. Μετά τα πρώτα γράμματα στη γενέτειρά του, μεταβαίνει στο Βουκουρέστι, για να μαθητεύσει κοντά στον φημισμένο δάσκαλο της έποχης Λάμπρο Φωτιάδη, ο οποίος τον έμυψε στην έλληνική (την αρχαία προφανώς) και στη λατινική. Ασχολήθηκε και με τα Μαθηματικά. Καθώς ήτο γλωσσομαθής, ο Ήγεμών Καλλιμάχης τον έστειλε το 1802 στο Παρίσι για διάφορες πολιτικές υποθέσεις. Έκει έγνώρισε τον φιλέλληνα Choiseul Gouffier, τον συγγραφέα του έργου *Voyage pittoresque de la Grèce*, του οποίου έγινε γραμματεύς. Ο Κ. Σάθας (*Νεοελληνική Φιλολογία*, σελ. 686) άποδίδει στον Ζαλύκη τη σύσταση της

Φιλικής Έταιρείας στο Παρίσι.

Γεγονός είναι ότι στο Παρίσι έλειτούργησε μιá έταιρεία με τον τίτλο «Έλληνόγλωσσον Ξενοδοχείον», μέλη της οποίας ήσαν μεταξύ άλλων ο Στέφανος Χατζημόσχος, ο Ζαλύκης, ο Choiseul Gouffier και άλλοι. Η έταιρεία εκήρυττε φαινομενικά τον φωτισμό της έλληνικής νεολαίας, αλλά ο πραγματικός της σκοπός ήτο ο προσπλυτισμός υπέρ της άπελευθερώσεως της Ελλάδος. Οι κατηχούμενοι ώρκίζοντο ότι θα φυλάξουν το μυστικό της Έταιρείας και μετά την όρκωμοσία έλάμβαναν ένα συμβολικό δακτυλίδι. Ο Ζαλύκης έμυψε πολλούς στην Έταιρεία. Το 1816 διορίσθηκε πρώτος γραμματεύς της Όθωμανικής πρεσβείας στο Παρίσι. Έμεινε εκεί μέχρι το 1820 και έν συνεχεία επέστρεψε στο Βουκουρέστι. Με την έκρηξη της έπαναστάσεως στις Ήγεμονίες

Οί δύο έλληνικές σχολές
των Ήγεμονιών
ώφέλησαν τόσο
τους Έλληνες, όσο
και τους Ρουμάνους.
Η έλληνική παιδεία
υπήρξε ή υποδομή πάνω
στην όποία στηρίχθηκε
και αναπτύχθηκε
σύν τῷ χρόνῳ ή ρουμανική
παιδεία.

κατέφυγε πάμπτωχος στην Τρανσυλβανία, κατόπιν στη Βεσσαραβία, όπου το 1822 συνέγραψε τον περι της έλληνικής έπαναστάσεως *Διάλογο* (έκδ. Παρίσι 1828). Στη συνέχεια τον εύρίσκουμε στην Πετρούπολη, όπου έτυχε της προστασίας του Τσάρου Αλεξάνδρου. Άπεβίωσε την 4^η Οκτωβρίου 1827, ένῶ επέστρεφε στο

Παρίσι. Τοῦ Ζαλύκη γνωρίζουμε ἓνα Λεξικὸν τῆς γαλλικῆς γλώσσης (ἐκδ. Παρίσι 1809, ἀνατ. στὴ Βενετία τὸ 1815). Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι μετέφρασε τὸ *Κοινωνικὸ Συμβόλαιον (Contrat Social)* τοῦ Ρουσσώ. Ἡ μετάφραση τυπώθηκε μὲ προλεγόμενα τοῦ Κωνσταντίνου Νικολόπουλου στὸ Παρίσι τὸ 1828, «*φιλοτίμω δαπάνη τῆς φιλελληνίδος χήρας τοῦ μεταφραστοῦ*».

Ἐνδιαφέρουσα φυσιολογία ὑπῆρξε καὶ ὁ Καστοριανὸς Ἀθανάσιος Χριστόπουλος. Γεννήθηκε τὸ 1772. Ὁ πατέρας του ἦτο ἱερεὺς, ὁ ὁποῖος, γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴν διώξεις τῶν Τούρκων, κατέφυγε στὸ Παρίσι μαζί μὲ τοὺς δύο γιούς του, τὸν Ἀθανάσιο καὶ τὸν Κυριάκο. Ὁ Ἀθανάσιος, εὐφυέστατος, εἶχε ζωνηὴ κλίση πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν ποίηση. Ἐχρημάτισε οἰκοδιδάσκαλος τῶν παιδιῶν τοῦ Ἡγεμόνα Ἀλεξάνδρου Μουρούζη, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξετίμησε γιὰ τὰ προσόντα του καὶ τὸν διώρισε δικαστὴ σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ δικαστήρια τοῦ Ἰασίου. Τότε συνέθεσε καὶ τὸ θεατρικὸ του ἔργο «Ἀχιλλεύς», τὸ ὁποῖο ἐγνώρισε μεγάλη ἐπιτυχία. Τὰ λυρικά τοῦ Χριστόπουλου ἔχουν χάρι καὶ ἐνίοτε χιούμορ.

Ἀπὸ τὴν Κλεισούρα κατήγετο ὁ Δημήτριος Δάρβαρις, ὁ ὁποῖος μορφώθηκε στὴν Πέστη καὶ στὸ Βουκουρέστι. Ἐδίδαξε γιὰ ἓνα διάστημα τὰ ἑλληνικὰ στὸ Ζέμονα. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Τὰ ἔργα του τυπώθηκαν στὴ Βιέννη μεταξὺ 1785 καὶ 1829 (*Γραμματικὴ Γερμανικὴ*, Βιέννη 1785, *Ἀληθὴς ὁδὸς εἰς εὐδαιμονίαν*, Βιέννη 1796, *Γραμματικὴ ἀπλοελληνικὴ*, Βιέννη 1806, *Σοφίας ἀπάνθισμα*, Βιέννη 1811, *Ἐπιτομὴ Φυσικῆς*, Βιέννη 1812 καὶ ἄλλα). Διέμενε κυρίως στὴ Βιέννη ἀσχολούμενος μὲ τὰ Γράμματα μέχρι τοῦ θανάτου του, τοῦ ὁποῖου ὁ ἀκριβὴς χρόνος δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένος.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ πορεία τοῦ Δημητρίου Καρακάση. Γεννήθηκε

στὴ Σιάτιστα περὶ τὸ 1734, ὅπου ἔμαθε καλὰ γράμματα κοντὰ στὸν δάσκαλο παπα-Μιχαὴλ καὶ γιὰ ἓνα διάστημα ἐχρημάτισε γραμματεὺς καὶ δάσκαλος τοῦ Μητροπολίτου Γρεβενῶν Γρηγορίου. Τὸ 1752 ἀπεδίμησε στὴν Οὐγγαρία καὶ κατόπιν στὴ Χάλη τῆς Σαξονίας, ὅπου ἐσπούδασε Ἱατρικὴ καὶ Φιλοσοφία καὶ ἀσκήθηκε στὰ νοσοκομεῖα τῆς Βιέννης. Ἦσκησε τὴν Ἱατρικὴ στὴ Λάρισσα καὶ ἀκολούθως στὴ Σιάτιστα. Ὑπῆρξε ὁ τύπος τοῦ ἱατροφιλοσόφου τῆς ἐποχῆς. Παρέμεινε ἐπὶ ἀρκετὸ διάστημα στὴν Κοζάνη, κατόπιν στὴν Κραϊόβα καὶ τελικὰ ἐγκαταστάθηκε στὸ Βουκουρέστι ὡς ἱατρὸς τῆς πόλεως καὶ τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος. Ἐγραψε σύντομα ποιήματα ἱατρικοῦ περιεχομένου, τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος μετέφρασε στὴ λατινικὴ.

Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἄλλοι Μακεδόνες κατέφευγαν γιὰ διάφορους λόγους στὴς Ἡγεμονίες, ὅπως ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουὴλ ἀπὸ τὴν Καστοριά, ὁ Ἰωάννης Ναουσαῖος τὸ 1818, ὁ Δημήτριος Παύλου ἀπὸ τὴν Κοζάνη, ὁ Ἱεροδιάκονος Καλλίνικος ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ὁ Χριστόδουλος ἀπὸ τὴν Καστοριά, ὁ Γεώργιος Σκαρλάτος ἀπὸ τὴ Ρεσίνα, ὁ Θωμᾶς ἀπὸ τὴ Σιάτιστα καὶ ἄλλοι.

Ὑποθέτω ὅμως ὅτι πολλοὶ νέοι μετέβαιναν καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἐλειτοργόυσε ἡ Μεγάλὴ τοῦ Γενους Σχολή, γνωστὴ στὸ πανελλήνιο. Ἀλλὰ ἀσχέτως αὐτοῦ, οἱ δύο ἑλληνικὲς σχολὲς τῶν Ἡγεμονιῶν ὠφέλπισαν τόσο τοὺς Ἕλληνας, ὅσο καὶ τοὺς Ρουμάνους. Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ὑπῆρξε ἡ ὑποδομὴ πάνω στὴν ὁποία στηρίχθηκε καὶ ἀναπτύχθηκε σὺν τῷ χρόνῳ ἡ ρουμανικὴ παιδεία.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ
ΣΚΑΡΒΕΛΗ-ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ

Τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας δὲν ἦσαν μόνον μιὰ περίοδος στυγνῆς τυραννίας, ἀλλὰ καὶ περίοδος πνευματικοῦ σκότους, ποὺ ἀπάλλυναν μόνον τὰ πνευματικὰ φῶτα τῆς Ἐκκλησίας μὲ τις λατρευτικὲς συνάξεις, τὸ κήρυγμα, τὰ κρυφὰ σχολεῖα. Ὑπῆρχαν καὶ κάποιες σχολὲς ἀληθινοὶ φάροι. Κάτω ἀπὸ τὰ βλοσυρὰ, καχύποπτα καὶ φθονερὰ βλέμματα τοῦ βάρβαρου κατακτητοῦ, κάποιες μορφές πολιτισμοῦ (καλὲς τέχνες, ἐπιστῆμες, φιλοσοφία) δὲν μποροῦσαν νὰ εὐδοκιμήσουν. Βέβαια, ἡ σκληρὴ καταπίεση δὲν κατόρθωσε νὰ ματαιώσει τὴ δημιουργία τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ σὲ διάφορους τομεῖς. Στὴ χώρα ὅμως ποὺ γέννησε τὸ θέατρο, τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς Παιδείας εἶχε ἐκλείψει. Ἡ ἔρευνα ἔχει ἀνακαλύψει μέχρι τώρα μόνον μιὰ θεατρικὴ παράσταση, ἀπὸ ἐρασιτέχνες νέους, ποὺ δόθηκε στὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας τὸ 1803, τοῦ ἔργου «Μισανθρωπία καὶ μετάνοια» τοῦ Γερμανοῦ Αὐγουστου Κότζεμπου.

Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ τὸ Κρητικὸ Θέατρο. Δύο τέκνα τῆς μεγαλονήσου μᾶς ἔχουν δώσει τοὺς καρπούς τοῦ ταλέντου καὶ τοῦ μόχθου τους. Ὁ Βιτσέντζος Κορνάρος τὰ ἔργα «Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ» καὶ «Ἐρωτόκριτος». Ὁ Γεώργιος Χορτάτζης τὰ ἔργα «Κατσοῦρμπος», «Πανώραια», «Γύπαρης» καὶ «Ἐρωφίλη». Δὲν ἀσχολούμεθα μὲ τὰ Ἑπτάνησα, διότι αὐτὰ ἦσαν ἔξω ἀπὸ τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου Πελάγους ὑπῆρχε κάποια θεατρικὴ δραστηριότητα. Ρωμαιοκαθολικοὶ καὶ Προτεστάντες μισιονάριοι χρησιμοποιοῦσαν τὸ θέατρο γιὰ τοὺς προπαγαν-

διστικὸς θρησκευτικὸς σκοπὸς τους.

Στὰ βορειοδυτικὰ ὅμως σύνορα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, στὶς Ἡγεμονίες ποὺ διοικοῦσαν διορισμένοι ἀπὸ τὴν Πύλη Φαναριῶτες ὀσποδάροι τὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 1711 μέχρι τὴν ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1821, ἡ τουρκικὴ κυριαρχία ἦταν κάπως χαλαρὴ. Ἐκεῖ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ πολλοὶ Ἕλληνες. Οἱ Ἕλληνικὲς κοινότητες στὶς περιοχὲς αὐτὲς ἀνθοῦσαν οἰκονομικὰ καὶ εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ διατηροῦν καὶ σχολεῖα. Στὰ σχολεῖα συνιθιζόταν οἱ μαθητὲς νὰ ἀπαγγέλλουν μέρη ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες ἑλληνικὲς τραγωδίες ποὺ διδάσκονταν. Ἡ πρακτικὴ αὐτὴ εἶχε τοὺς ἑξῆς τρεῖς στόχους: ἀσκηση στὴ γλῶσσα, ἐξάσκηση στὴν ἀπαγγελία, καὶ ἀποτελοῦσε καὶ πατριωτικὴ διδασκαλία. Τὰ ἔργα αὐτὰ ὑπενθύμιζαν τὸν πολιτισμὸ τῶν προγόνων καὶ συγχρόνως ἐπεσήμαιναν τὴ θλιβερὴ κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε κάτω ἀπὸ τὴ δουλεία. Ἡ σύγκριση ἦταν ἀναπόφευκτη, καὶ πυροδοτοῦσε τὸν πόθο γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ἐρασιτεχνικὲς θεατρικὲς παραστάσεις δίδονταν στὰ ἀρχοντικὰ τῶν εὐπόρων ἐμπόρων καὶ στὶς αὐλὲς τῶν ἀρχόντων.

Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18^{ου} αἰῶνα, στὶς περιοχὲς αὐτὲς ἡ θεατρικὴ ζωὴ πρόβαλε δειλὰ μὲ μεταφράσεις, χειρόγραφες ἢ τυπωμένες, ξένων θεατρικῶν ἔργων, ὅπως τοῦ Γάλλου κωμωδιογράφου Μολιέρου, τοῦ Βενετσιάνου κωμωδιογράφου Κάρλο Γκολντόνι, τοῦ Πιέτρο Μεταστάζιο, τοῦ Βολταίρου, τοῦ Ἀλφιέρι, τοῦ Ρακίνα καὶ ἄλλων. Μεταφραστὲς τῶν ἔργων ἦσαν οἱ Κ. Κοκκινάκης, Γ. Ν. Σούτσος, Ἰ. Παπαδόπουλος, Γ. Σερούιος, Μ. Χρισταρῆς, Ἰάκωβος Ρίζος Ραγκαβῆς. Πρῶτη, χρο-

νολογικά, Έλληνίδα μεταφράστρια θεατρικών έργων ή Μπιτώ Σακελλάριου.

Ο Ρήγας Βελεστινλής (Φεραίος) μετέφρασε «Τὰ Ὀλύμπια» τοῦ Μεταστάζιο. Ἡ μετάφραση τυπώθηκε στὴ Βιέννη τὸ 1797. Ὁ Μεταστάζιο, ποὺ εἶχε ἀποκληθεῖ Σοφοκλῆς τῆς Ἰταλίας, ἀπὸ τὸν Μάρτιο τοῦ 1730 εἶχε ἐγκατασταθεῖ στὴν Αὐστριακὴ πρωτεύουσα ὡς ποιητὴς τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς, καὶ ἔζησε ἐκεῖ μέχρι τὸν θάνατό του (1782). Τὸ ἔργο αὐτὸ παίχθηκε καὶ στὴ χώρα μας ἀπὸ τὸ ΑΜΦΙ-ΘΕΑΤΡΟ τοῦ Σπύρου Εὐαγγελάτου κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Διεθοῦς Συμποσίου γιὰ τὸν Ρήγα Φεραῖο στὸ Εὐρωπαϊκὸ Πολιτιστικὸ Κέντρο Δελφῶν (25-28 Ἰουνίου 1998).

Ὁ Ρήγας πλαισιώνει τὴν παρουσίαση τοῦ δράματος μὲ ἀναφορὲς στὸ ἔνδοξο παρελθὸν τῶν Ρωμίων καὶ στὴ Χάρτα του. Ἄν καὶ ζοῦσε καὶ δροῦσε ἀνάμεσα στὶς μιλώπετρες τῆς Ὀθωμανικῆς τυραννίας καὶ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ δεσποτισμοῦ, τόλμησε νὰ γράφει μὲ ἀραιὰ στοιχεῖα τὴ λέξη «Ἐλευθερία» σὲ χορικὸ τῆς πρώτης πράξης τοῦ ἔργου. Ὁ συναγωνιστὴς του Ἀντώνιος Κορωναῖος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι σκοπὸς τοῦ Ρήγα ἦταν «νὰ διαφωτίσει τοὺς Ἕλληνας περὶ τοῦ ὁποῖο ἦσαν ἄλλοτε καὶ ὁποῖο εἶναι τώρα».

Ἄλλες τραγωδίες τοῦ Μεταστάζιο πού, ἐξακριβωμένα, ἐκυκλοφοροῦσαν μεταφρασμένες στὴν ἑλληνικὴ ἦσαν: «Ἄρταξέρξης», «Ἀδριανὸς ἐν Συρίᾳ», «Δημήτριος», «Ἡ εὐσπλαχνία τοῦ Τίτου», «Σιρόης» καὶ «Κάτων ἐν Ἰτύκῃ». Καὶ στὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκυκλοφόρησε τὸ ἔργο του «Ρουτζιέρως» σὲ μετάφραση Κωνστ. Ἀμπερᾶ.

Ἡ ἔρευνα δὲν ἔχει ἐπιβεβαιώσει τίς πληροφορίες γιὰ τίς μεταφράσεις καὶ τὰ πρωτότυπα θεατρικὰ ἔργα τοῦ Κοζανίτη γιαιτροῦ Π. Σακελλάριου. Τὸ 1801 τυπώθηκε στὴ Βιέννη τὸ δράμα «Λαόνικος καὶ Ξανθίππη» σὲ μετάφραση Δ. Χριστοδούλου (ὄνομα συγγραφέα δὲν ἀναφέρεται)

καὶ τὸ 1804 τὸ ἔργο τοῦ Γουαρίνη «Πιστὸς Βοσκός» σὲ μετάφραση Γ. Ν. Σούτσου.

Σὲ δεῦτερο στάδιο ἐμφανίζονται πρωτότυπα ἑλληνικὰ θεατρικὰ ἔργα. Τὸ 1805 ἐκυκλοφόρησε στὴ Βιέννη τὸ ἔργο «Δράμα ἠρωικὸ» τοῦ Ἀθανάσιου Χριστόπουλου. Ἡ τραγωδία αὐτή, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν *Ἰλιάδα*, ἔμεινε τελικὰ γνωστὴ μὲ τὸν τίτλο «Ἀχιλλεύς». «*Ἡ καλλιτεχνικὴ τῆς ἀξία εἶναι ἀνύπαρκτη, ἀλλὰ ἡ σημασία τῆς ξεχωριστῆ, ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ*

*Ἡ θεατρικὴ δραστηριότητα
στὶς Παραδουνάβιες
Ἡγεμονίες εἶχε τὴν
ὑποστήριξη τῶν ἡγεμόνων,
τῶν ἐκπαιδευτικῶν,
τῶν λογίων καὶ ὄλων
ἐκείνων ποὺ ὀραματίζονταν
τὴν ἀπελευθέρωση
τοῦ Γένους.*

τὸ πρῶτο νέο ἑλληνικὸ ἔργο. Καθαρὰ θεατρικὴ τάση δὲν ὀδήγησε τὸν συγγραφέα του νὰ γράφει τὸν παρακίνησε ὁ ἡγεμόνας Μουρούζης», σημειώνει ὁ ἱστορικὸς τοῦ θεάτρου μας Γιάννης Σιδέρης.

Ἀκολουθοῦν ἡ κωμωδία «Τὰ Κορακίστικα» καὶ τὰ δράματα «Ἀσπασία» καὶ «Πολυξένη» τοῦ Ἰάκωβου Ρίζου Νερουλοῦ, τὸ ἀνώνυμο συγγραφέα «Ὁ Λεωνίδας ἐν Θερμοπύλαις», τὰ ἔργα τοῦ Ἰωάννου Ζαμπέλιου «Ὁ Τιμολέων», «Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος» καὶ «Γεώργιος Καστριώτης».

Ἔργα μὲ σκηνὲς ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο δράμα παρουσιάσθηκαν τὸ 1803 στὸ Ἑλληνικὸ Γυμνάσιο τοῦ Ἰασίου μὲ τὸν Θεόδωρο Ἀλκαῖο. Τὸ 1805 παρουσιάσθηκε στὴν αὐλὴ τοῦ ἡγεμόνα Ἀλέξανδρου Μουρούζη, στὸ Ἰάσιο, τὸ ἔργο τοῦ Ἀθαν. Χριστόπουλου «Ἀχιλλεύς». Τὸ 1810 ἔγινε στὸ

Βουκουρέστι μιὰ θεατρικὴ παράσταση ἀπὸ μαθητὲς τῆς Ἀκαδημίας. Καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὸν δάσκαλό τους Κ. Ἰατρόπουλο, παρουσίασαν τὸ ἔργο «Φωκίων» (ἄγνωστων συγγραφέα καὶ μεταφραστοῦ), ὅπως μᾶς πληροφοροεῖ ἐπιστολὴ τοῦ γραμματέα τοῦ ἡγεμόνα Κ. Ἀργυρόπουλου. Τὸ ἔργο «Μύρτιλος καὶ Χλόη» τοῦ Σάλομαν Γκέσνερ παίχθηκε στὸ Ἰάσιο τὸ 1816. Τὸ 1818 παίχθηκε στὸ Βουκουρέστι τὸ ἔργο τοῦ Ἰ. Ζαμπέλιου «Τιμολέων» σὲ σκηνοθεσία Κ. Ἰατρόπουλου.

*Τὸ θέατρο στὶς
Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες
ἦταν πατριωτικὸ
καὶ προετοίμασε
τὸν μεγάλο ξεσηκωμό.
Ἵπενθύμιζε τὸ ἔνδοξο
παρελθόν, πρόβαλλε
τὶς μεγάλες μορφές του
καὶ παρακινούσε σὲ ἀγῶνα
γιὰ τὴν ἀποτίναξη τῆς
δουλείας. Ἀποτελοῦσε
ἕναν ἄλλο Θούριο.
Οἱ ἐρασιτέχνες ἠθοποιοί,
μαθητὲς καὶ μεγάλοι,
εἶχαν πάρει τὴ σκυτάλη
ἀπὸ τὸν Ρήγα Φεραῖο.*

Μὲ πρωτοβουλία τῆς Ραλλοῦς Καρατζᾶ, κόρης τοῦ ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Ἰωάννου Καρατζᾶ, παρουσιάσθηκαν στὸ Βουκουρέστι τὸ 1817 σκηνὲς ἀπὸ τὶς τραγωδίες «Ἰωάννης Βροῦτος» τοῦ Βολταίρου καὶ «Ὀρέστης» τοῦ Ἀλφιέρι, καθὼς καὶ δραματοποιημένα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ εἰδύλλιο τοῦ Λόγγου «Δάφνις καὶ Χλόη». Ἡ τραγωδία τοῦ Εὐριπίδη «Ἐκά-

βη» παίχθηκε στὸ Γυμνάσιο τοῦ Ἁγίου Σάββα στὸ Βουκουρέστι τὸ 1819. Στὶς 21 Νοεμβρίου 1819 παίχθηκε ὁ «Ὀρέστης» τοῦ Ἀλφιέρι, στὶς 17 Μαρτίου 1820 «Ἰωάννης Βροῦτος» τοῦ Βολταίρου, καὶ τὸν Μάιο τοῦ 1820 «Φίλιππος Β΄» τοῦ Ἀλφιέρι.

Μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, ἀπὸ τὶς θεατρικὲς παραστάσεις κλειστοῦ τύπου, σὲ σχολεῖα καὶ σὲ αὐλὲς ἡγεμόνων, περνᾶμε σὲ δημόσιες. Στὴν Ραλλοῦ Καρατζᾶ ὀφείλεται ἡ δημιουργία τοῦ θεάτρου τῆς «Ἐρυθρᾶς Κρήνης». Οἱ παραστάσεις πλῆθυναν. Ἐκμεταλλεῦμενη τὴν παρουσία Βιεννέζικοῦ θιάσου στὸ Βουκουρέστι, ἡ Ραλλοῦ Καρατζᾶ ὀργάνωσε παραστάσεις, προσφέροντας σύγχρονα εὐρωπαϊκὰ θεάματα. Συγχρόνως ἔδινε τὴν εὐκαιρία στοὺς Ἕλληνες ἐρασιτέχνες ἠθοποιοὺς νὰ μαθητεύουν στὴν ὑποκριτικὴ τέχνη. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς, ὁ Κωνσταντῖνος Κυριακὸς Ἀριστίας (1800-1880), ποὺ εἶχε διακριθεῖ, ἐστάλη στὸ Παρίσι, μὲ ὑποτροφία τοῦ ἡγεμόνα, γιὰ νὰ σπουδάσει τὴν ὑποκριτικὴ τέχνη. Ὁ πρῶτος αὐτὸς Ἕλληνας ἐπαγγελματίας ἠθοποιοὺς ἐμαθίτευσε κοντὰ στὸν Γάλλο ἠθοποιὸ Φρανσουά-Ζοζέφ Ταλμά. Ἐπέστρεψε στὴ Ρουμανία καὶ προσέφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὴ θεατρικὴ ζωὴ τῆς χώρας. Στὸ Βουκουρέστι ἔχουμε καὶ τὶς πρῶτες Ἕλληνίδες ἠθοποιοῦς: Μαριγῶ Ἀλκαίου, Μαρία-Παπᾶ Ἰωάννου καὶ Μαριώρα Μπογδανέσκου.

Ἡ δραστηριότητα τῆς Ραλλοῦ Καρατζᾶ στὸν ὄμιλο τοῦ θεάτρου διεκόπη μὲ τὴν ἀναχώρησι τοῦ πατέρα τῆς ἡγεμόνα ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι. Ἡ προσπάθεια συνεχίσθηκε ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀλέξανδρου Σούτσου. Μοχλὸς ὁ Ἰάκωβος Ρίζος Ραγκαβῆς. Σὲ ἐποπτικὸ συμβούλιο τοῦ θεάτρου συμμετεῖχαν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὁ ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας Νικόλαος Σκουφός, ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ ἐπίσκοπος Βουζαίου Κωνστάντης.

Ἡ θεατρικὴ δραστηριότητα στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες εἶχε τὴν ὑποστή-

ριξη τῶν ἡγεμόνων, τῶν ἐκπαιδευτικῶν, τῶν λογίων καὶ ὄλων ἐκείνων ποὺ ὀραματίζονταν τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους. Ὁ Ἰωάννης Καρατζᾶς, ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας (1812-1818) μετέφρασε κωμωδίες τοῦ Γκολντόνι καὶ ἔγραψε θεατρικὰ ἔργα. Ὁ Κοραῖς ἐνθάρρυνε τὸν Ἰωάννη Ζαμπέλλο: «*Γράψον, γράψον, περιποιήθητι τὴν Μοῦσαν διὰ τῆς νέας γλώσσης μας, καὶ θέρμανον τῶν ὁμογενῶν τὰ στήθη διὰ τὴν Ἀνάστασιν τῆς πατρίδος*».

Τὸ θέατρο στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες ἦταν πατριωτικὸ καὶ προετοιμάσε τὸν μεγάλο ξεσηκωμό. Ὑπενθύμιζε τὸ ἔνδοξο παρελθόν, πρόβαλλε τὶς μεγάλες μορφές του καὶ παρακινούσε σὲ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀποτίναξη τῆς δουλείας. Ἀποτελοῦσε ἕναν ἄλλο Θούριο. Οἱ ἐρασιτέχνες ἠθοποιοί, μαθητὲς καὶ μεγάλοι, εἶχαν πάρει τὴ σκυτάλη ἀπὸ τὸν Ρήγα Φεραῖο. Μετὰ τὴν παράσταση τοῦ ἔργου «Φωκίων», ποὺ δόθηκε στὸ Βουκουρέστι τὸ 1810 ἀπὸ μαθητὲς τῆς Ἀκαδημίας πρὸς τιμὴν τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Σουλτάνου, ὁ ἡγεμόνας ἐμάλλωσε τὸν μαθητὴ Φωτίδη, τὸν πρωταγωνιστή, γιὰ τὴν θερμότητα μὲ τὴν ὁποία διετύπωσε τοὺς ὑπαινεγμοὺς γιὰ ἀνεξαρτησία ποὺ εἶχε τὸ ἔργο. Τὸν ἐπαίνεσε γιὰ τὴν τέχνη του, ἀλλὰ καὶ «*διὰ γλώσσης πατρικῆς καὶ ἡρέμου ἐπέβαλεν αὐτῷ συνοχὴν τῶν πόθων δι' ἄλλον ἐπικαιρότερον χρόνον*».

Ἡ ἀνταπόκριση τοῦ κοινοῦ ἦταν μεγάλη. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν θεατῶν ἔφθανε στὸ παραλήρημα. Δὲν μποροῦσαν νὰ κρύψουν τὰ αἰσθήματά τους. Οἱ ὑπεύθυνοι προβληματίζονταν μίπως αὐτὸ ἀποτελέσει πρόκληση γιὰ Τούρκους καὶ Ρουμάνους. Καὶ ἡ Αὐστρία τοῦ Μέττερνιχ ἦταν δίπλα.

Ἡ αὐλαία τῆς θεατρικῆς ζωῆς στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες ἔκλεισε τὸ 1820, γιὰ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1821 ἄνοιξε τὸ θέατρο τοῦ πολέμου, μὲ σκηνοθέτη τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη καὶ ἠθοποιούς

τὰ παλληκάρια τοῦ Ἰεροῦ Λόχου. Τὰ ἐπὶ σκηνῆς δρῶμενα ἔγιναν ἀγῶνες καὶ θυσίες στὸ πεδίο τῆς μάχης. Στὸ Δραγατσάνι ἔπεσε καὶ ὁ ἠθοποιὸς τῆς Ὀδισσοῦ Σπυρίδων Δρακούλης. Ὁ Κυριακὸς Ἀριστέας τραυματίσθηκε, διέφυγε στὴν Ἰταλία καὶ

Ἡ αὐλαία τῆς θεατρικῆς ζωῆς στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες ἔκλεισε τὸ 1820, γιὰ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1821 ἄνοιξε τὸ θέατρο τοῦ πολέμου, μὲ σκηνοθέτη τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη καὶ ἠθοποιούς τὰ παλληκάρια τοῦ Ἰεροῦ Λόχου. Τὰ ἐπὶ σκηνῆς δρῶμενα ἔγιναν ἀγῶνες καὶ θυσίες στὸ πεδίο τῆς μάχης.

κατόπιν ἔδρασε στὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἠθοποιὸς Θεόδωρος Ἀλκαῖος ἐπῆρε τὴν φλόγα τοῦ Δραγατσάνιου καὶ τὴν κράτησε δίπλα στὸν δαυλὸ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ Κανάρη, πολεμώντας στὰ νησιά καὶ στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα.

ΝΙΚΟΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ

Πηγές

Γιάννη Σιδέρη, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνικοῦ Θεάτρου*, τόμος 1^{ος}, Ἐκδόσεις Καστανιώτη, Ἀθήνα 1990.

Βάλτερ Ποῦχγερ, *Ἡ ἰδέα τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου στὰ Βαλκάνια τοῦ 19^{ου} αἰῶνα*, Ἐκδόσεις Πλέθρον, Ἀθήνα 1993.

Δημήτρη Σπάθη, *Ὁ Διαφωτισμὸς καὶ τὸ Νεοελληνικὸ Θέατρο*, Ἐκδόσεις University Studio Press, Ἀθήνα 2008.

Μ. Βάλσα, *Τὸ Νεοελληνικὸ Θέατρο ἀπὸ τὸ 1453 ἕως τὸ 1900*, Ἐκδόσεις Εἰρμός, Ἀθήνα 1994.

ΔΙΩΚΟΜΕΝΟΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΣΗΜΕΡΑ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Με ένα πολύ εύγλωττο τίτλο έδημοσιεύθη προσφάτως άναφορά για τους διωκομένους χριστιανούς στον πλανήτη μας σήμερα: «Καταδιωγμένοι και λησμονημένοι». Η άναφορά αυτή περιλαμβάνει στοιχεία και φωτογραφίες για τους διωγμούς τους οποίους σήμερα ύφίστανται οί μαθητές του Ίησου Χριστού. Η άναφορά αυτή έχει έκπονηθί από την άμερικανική οργάνωση «Aid to the Church in Need» (Βοήθεια στην έμπερίστατο Έκκλησία), άφορρά τδ διάστημα 2015-2017 και εΐναι προσβάσιμος στο διαδίκτυο (<https://www.churchinneed.org/wp-content/uploads/2017/10/persecution-1-1.pdf>). Την άναφορά σχολιάζει και μεταφράζει κάποια άποσπάσματά της ό κ.

Ν. Ράπτης στο τελευταίο τεύχος του περιοδικού *Παρεμβολή* (122). Αντιγράφουμε άπό τδ έν λόγω δημοσίευμα κάποια χαρακτηριστικά κομμάτια:

«Σε διακόσια έκατομμύρια ύπολογίζονται σήμερα οί χριστιανοί που σε όλόκληρο τδν κόσμο άντιμετωπίζουν διακρίσεις και κοινωνικές πιέσεις λόγω τής πίστης τους. Οί συντριπτικά περισσότεροι παραμένουν άκλόνητοι στην άγάπη τους στον Χριστό, παρά αυτό που οί σχετικές εκθέσεις ονομάζουν «πιέσεις», που στην πραγματικότητα περιγράφει ένα εύρδ φάσμα διώξεων, άπό τδν κοινωνικό στιγματισμό και την έπαγγελματική ύποβάθμιση έως τή φυλάκιση, τδν βασανισμό και την εκτέλεση. [...] Την τελευταία διετία, σε όλες σχεδόν τες χώρες που έξετάστηκαν, ή θέση τών χριστιανών επιδεινώθηκε σε σχέση με τδ 2015. Αύξήθηκαν ή βία και ή καταπίεση. Αυτό εΐναι πολύ σημαντικό, με δεδομένη την επιδείνωση τών συνθηκών ζωής τών χριστιανών που εΐχε ήδη προηγηθεί τά τελευταία χρόνια. Η μόνη χώρα όπου δέν διαπιστώθηκε επιδείνωση τής θέσης τών χριστιανών ήταν ή Σαουδική Άραβία. Άλλά εκεί ή κατάσταση ήταν ήδη τόσο κακή, που δύσκολα θα μπορούσε να επιδεινωθεί. [...] Στην Κίνα, ό Πρόεδρος τής χώρας περιέγραψε τδν χριστιανισμό ως «ξένη έπιβουλή». Οί κινεζικές άρχες κατηγορούν τους Κινέζους χριστιανούς για «άπειθαρχία». Ένφ τδ κύμα του έκχριστιανισμού τής χώρας διογκώνεται, οί άρχες συνεχίζουν να κατεδαφίζουν εκκλησίες

για πολεοδομικούς δῖθεν λόγους και να αφαιρούν τὸ σῆμα τοῦ σταυροῦ ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς. Μέσα σὲ ἓνα χρόνο, κατεδαφίστηκαν ἄνω τῶν 2.000 ἐκκλησιῶν. Ὅρισμένες τοπικὲς ἀρχὲς ἀπαγόρευσαν τὰ [...] χριστουγεννιάτικα δέντρα ἢ τὴν ἀποστολὴ εὐχετηρίων καρτῶν. Ἀλλὰ εἰς μάτην. Ὑπολογίζεται πὼς σὲ εἴκοσι χρόνια ἡ Κίνα θὰ εἶναι ἡ χώρα μὲ τοὺς περισσότερους χριστιανούς στὸν κόσμο! [...] Τέλος, ἰδιαίτερα θλιβερὴ εἶναι ἡ ἀποσιώπηση τῶν δεινῶν τῶν χριστιανῶν ἀπὸ ὀρισμένες χριστιανικὲς ἐκκλησίες, γιὰ δογματικούς λόγους. Δυστυχῶς, σὲ ὀρισμένους κύκλους προτεσταντῶν, ὀρθοδόξων και ρωμαιοκαθολικῶν, ὑπάρχει μιὰ διστακτικὴ νὰ ἀναφερθοῦν στὸ μαρτύριο χριστιανῶν ποὺ ἀνῆκουν σὲ διαφορετικὲς ὁμολογίες, ἀπὸ φόβο μήπως φανοῦν ὑποχωρητικοὺς σὲ θεολογικὰ θέματα. Ἀλλὰ οἱ βασιανιστὲς και οἱ ἐκτελεστὲς δὲν ἔχουν ἀνάλογες εὐαισθησίες».

Μία ἄλλη ὀργάνωσις, στὴν Βρετανία αὐτὴν τὴν φορὰ, ἐδημοσίευσε στοιχεῖα γιὰ θανατώσεις χριστιανῶν ἔνεκα τῆς πίστεως τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 2017. Πρόκειται γιὰ τὴν ὀργάνωσις Open Doors. Καὶ τὰ στοιχεῖα αὐτῆς εἶναι συγκλονιστικά. Ἀντιγράφομε ἀπὸ τὴν εἰδησεογραφία:

«Περισσότεροι ἀπὸ 3.000 χριστιανοὶ –ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο τρίτα στὴ Νιγηρία– σκοτώθηκαν σὲ ὅλον τὸν κόσμο μέσα σὲ ἓναν χρόνο, ἀπὸ τὸν Νοέμβριο τοῦ 2016 μέχρι τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 2017, γιὰ λόγους ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν πίστι τους. Αὐτὸ ὑποστηρίζει σὲ μιὰ ἐκθεσὶ τῆς ἡ μὴ κυβερνητικὴ ὀργάνωσις Open Doors. Ἡ προτεσταντικὴ ὀργάνωσις ἔδωσε στὴ δημοσιότητα τὸν “Κατάλογο τοῦ 2018” μὲ τίς “50 χῶρες στὶς ὁποῖες διώκονται περισσότεροι οἱ χριστιανοί”.

Μεταξὺ ἄλλων ὑποστηρίζει ὅτι 215 ἑκατομμύρια ἄνθρωποι, δηλαδὴ ἓνας στὸς 12 χριστιανούς σὲ ὅλον τὸν κόσμο, πέφτουν θύματα διώξεων “σὲ μεγάλο ἔως ἀκραῖο βαθμὸ”. Γιὰ 17^η φορὰ ἡ Βόρεια Κορέα βρίσκεται στὴν πρώτη θέση τοῦ ἐτήσιου καταλόγου ποὺ βασίζεται σὲ δεῖκτες οἱ ὁποῖοι καταγράφουν ὄχι μόνον τίς βιαιότητες, ἀλλὰ και τὴν καθημερινή, πιὸ διακριτικὴ καταπίεση. Ἀκολουθοῦν τὸ Ἀφγανιστὰν και ἡ Σομαλία. Ἀπὸ τὴν 1^η Νοεμβρίου 2016 μέχρι τὴν 31^η Ὀκτωβρίου 2017, τοῦλάχιστον 3.066 χριστιανοὶ σκοτώθηκαν γιὰ λόγους ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν πίστι τους. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι κατὰ πολὺ μικρότερος σὲ σύγκριση μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἀναφερόταν στὸν “Κατάλογο 2016” (7.106 θύματα), ἀλλὰ ὑπερδιπλάσιος ἀπὸ ἐκεῖνον τοῦ “Καταλόγου 2017” (1.207). [...] Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν ποὺ μπῆκαν στὸ στόχαστρο (ἐκλείσαν, πυρπολήθηκαν, ὑπέστησαν ζημιὲς κλπ.) ἐμφανίζεται μειωμένος: τὴν περασμένη χρονιά ἦταν 793, ἐνῶ τὴν ἀμέσως προηγούμενη 1.329. “Ἡ μείωσις αὐτὴ ἀποτελεῖ μιὰ καλὴ εἴδησις, ποὺ ἐξηγεῖται ἐν μέρει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἐκκλησίες προστατεύονται καλύτερα ἀπὸ τίς ἀστυνομικὲς ἀρχὲς στὸ Πακιστὰν”, ἐξήγησε στὸ Γαλλικὸ Πρακτορεῖο ὁ Μισέλ Βαρτόν, ὁ διευθυντὴς τῶν “Ἀνοιχτῶν Θυρῶν” στὴ Γαλλία. Ἡ ὀργάνωσις σημειώνει πάντως ὅτι τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δὲν ἀποτυπώνουν πλήρως τὴν πραγματικότητα, γιὰτὶ ἀφοροῦν μόνον ἐπιβεβαιωμένους δολοφονίες και ἐπιθέσεις. Γιὰ παράδειγμα, ἡ Βόρεια Κορέα δὲν περιλαμβάνεται στὴ λίστα ὅπου καταγράφονται τὰ θύματα, λόγω ἔλλειψης “ἀξιόπιστων στοιχείων στὴν πιὸ περιχαρακωμένη χώρα τοῦ πλανήτη”. (<http://www.cnn.gr/news/kosmos/story/112963/pano-apo->

3-000-xristianoι-pethanan-logo-tis-pistis-toys-mesa-se-ena-xrono).

Τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα φανερῶνουν σὲ μικρὸ μόνο βαθμὸ τὸν διωγμὸ τὸν ὁποῖο ὑφίστανται σήμερα οἱ χριστιανοὶ ὅλων τῶν Ὁμολογιῶν σὲ πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου. Οἱ διωγμοὶ αὐτοὶ εἶναι ποικίλης μορφῆς καὶ ἐντάσεως. Τὸ ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι δὲν προβάλλονται πλέον, ὅπως θὰ ἔπρεπε, ἀπὸ τὰ Μέσα Ἐνημερώσεως τῶν δυτικῶν (χριστιανικῶν) χωρῶν. Εἶτε λόγῳ “πολιτικῆς ὀρθότητος”, εἶτε λόγῳ ἀδιαφορίας τοῦ κοινοῦ, τὰ γεγονότα αὐτὰ περνοῦν ἀπαρατήρητα καὶ ἀσχολίαστα ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως.

Ἡ ἐνημέρωσίς μας γιὰ τὰ συμβαίνοντα στοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς μας σὲ ἄλλα μέρη τοῦ κόσμου εἶναι ἱερό μας καθῆκον. Ὅπως διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «εἶτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη» (Α΄ Κορ. 12: 26). Αὐτονόπτο εἶναι τὸ χρέος μας: ἀφ’ ἐνὸς νὰ ἐντάξωμε στὶς προσευχῆς μας τοὺς συγχρόνους ὁμολογητῆς καὶ μάρτυρες τῆς πίστεώς μας καὶ ἀφ’ ἑτέρου μὲ ἐνέργειες καὶ δράσεις νὰ βαστάζωμε καὶ ἡμεῖς «τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ» (Γαλ. 6: 17), κατὰ τὸ λόγιό τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

I. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τοὺς ἑξῆς τρόπους:

Γιὰ συνδρομὴ Ἑσωτερικοῦ

- α) Μὲ κατάθεση στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν λογαριασμὸ ποὺ διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνων ὑπ’ ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081 (IBAN: GR1102602010000940100366081). Νὰ ζητᾶτε νὰ σημειώσετε ῥητῶς τὸ ὄνοματεπώνυμό σας στὴν Αἰτιολογία.
- β) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα). Προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.
- γ) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπληρωμῆς ποὺ συναποστέλλεται μὲ τὸ τελευταῖο τεῦχος κάθε χρονιάς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλῆ.

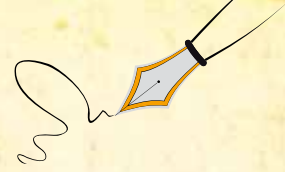
Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση ἡ ἐπιβάρυνση δὲν προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

- δ) Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα.
- ε) Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀποδείξεις.

Γιὰ συνδρομὴ Ἐξωτερικοῦ

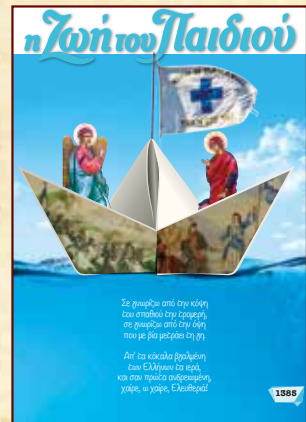
Παρακαλοῦμε μὴν ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιατί ἀδυνατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξωμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ νὰ κατατεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:
 – IBAN: GR1102602010000940100366081
 – BIC/Swift Code: ERBKGRAA

Άξίζει νά διαβάσετε

Το μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία των 100 χρόνων του κοντά στον ἑλληνικό λαό.

Περιοδικό με ἱστορία 60 ἐτῶν, πού ἀπευθύνεται στή γυναίκα, στήν πνευματική καὶ κοινωνική της παρουσία.

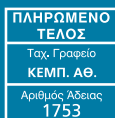

Ένα περιοδικό – πολύτιμος συμπαραστάτης για εκπαιδευτικούς και γονείς.

Νεανικό περιοδικό της “Χριστιανικής Φοιτητικής Ένώσεως” – με τὸν ἐνθουσιασμό της νεότητας καὶ τὴ σφραγίδα της πίστεως καὶ της παιδείας.

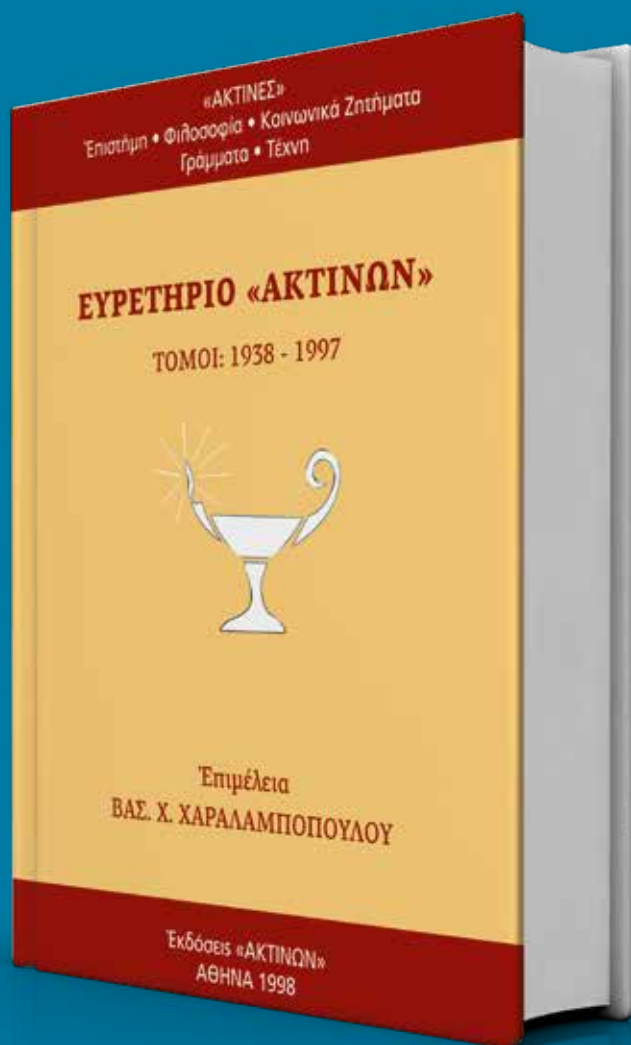
Τὸ μηνιαίο παιδικό περιοδικό πού κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἓνας πολύτιμος πνευματικός φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνοπούλα.

ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:
όλοι οί τόμοι του περιοδικού «Άκτινες»
καθώς και τό εύρετήριο τῶν ἐτῶν 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων»
Καρύτση 14, 105 61 Άθῆνα, Τηλ. 210 32.35.023